

Irodalmi tükör / szépirodalom

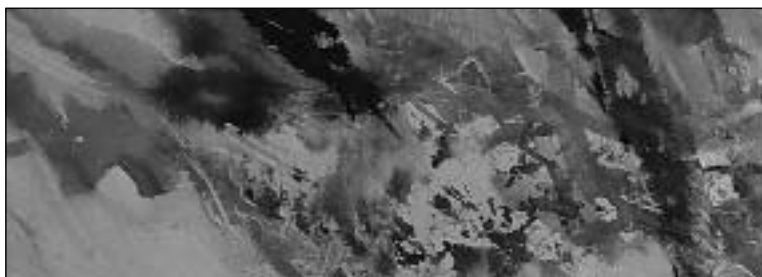
Jász Attila: felejtőfüvek illata. Basónapló (IV.18.14:12-16.04, IV/15-19), hiányzó részlet. Tónu basónak Észtországból	3 4
Péntek Imre: Folyóiratokról, irodalmi nyilvánosságról, egyről-másról - Egy évforduló elé	5
Lángi Péter: Megkészt születésnap köszöntő (Levél Csoóri Sándorhoz), Sze(re)plőink... III.	8
Sütő Csaba András: Az újabb fiatal győri líra reprezentánsairól	9-10 11
Ágoston Csilla: Akár a kávéfolt	12
Bende Tamás: először, felszárad, a most ott kezdődik	13
Horváth Bernadett: zárójel, tehetetlen	14
Horváth Veronika: Sejtély, néma induló	15
Mechiat Zina: szabadíts meg a gonosztól, Jánosfalva szép helyen van	16
Sebestyén Ádám: Csak egy mondat..., leeresztett órák,	17
Simon Adri: A Rómeó-akta (Megfigyelési jegyzőkönyv)	18
Hamana Zsolt: A kecske és a róka, A sas, az üregi nyúl és a galamb, Az emberszabásúak és a béka	24 25
Getto Ferenc: Ciklus halnevekre – Szivárványos ökle, Nílusi bíbor tarkasügér, (békakirály)	26 27
Kósa Sándor: Kis elmozdulás	28
Varga Annamária: Hajnali fény, Régi álom, Felidézett emlék	30 31
Farkas Boglárka: Egy ellentmondásos éjszaka története, kérdőjel, Szalafó-haikuk	32 33
Kelemen Lajos: Viselhető fátum	34

Tanulmány - kritika

Sulyok Bernadett: Jézus- és/vagy Júdás-regény? (Kodolányi János: Én vagyok)	37
Büky László: Fried István: Szomjas Gusztáv hagyatéka. Elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy gyula műveiben	42
Bakonyi István: Rések az időn. Versek ég és föld között	45
Péntek Imre: A „belénk költöző táj” lírai krónikája (Iancu Laura: névtelen nap)	47
Pápes Éva: A mesék jelene és múltja - Iancu Laura összegyűjtött meséi Csángóföldről -	50
Németh István Péter: Nagy László rajzai a tapolcai Wass Albert könyvtárban – ...ama sárkányölőről elnevezett nagy hegyen túl...	54
Szemes Péter: Barangolás az (én)tudat ösvényein (Fekete Vince Védett vidék című kötetéről)	58

Képzőművészet / Film

Horváth Péter: Színházi ez meg az	62
Turbuly Lilla: Revizor a POSZT-on	68
Géger Melinda: Emberi sorsok – drámai változások (Szabó Sándor emlékkiállítás a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban)	70
Kilián László: A képiség ideje (A Veszprémi Nyolcak Plusz – a Gönczi Galériában)	73
Péntek Imre: Tárlatról-tárlatra (Műfaji kalandozások térben, időben, anyagban – Bohus Áron és Szabylár Zsuzsanna közös tárlata Művek „társalgása” – Zalaegerszegi Szalon)	77
Kostyál László: Túl a látható valóságon (Laluk György kiállítása a Balatoni Múzeumban)	80
Szerzőinkről	83
	86

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető. Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
Kiss Gábor - Zalaegerszeg
Nógrádi László -Lenti
Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) - főmunkatárs
Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
Péntek Imre - próza
Szemes Péter - tanulmány, kritika
Marton Zoltán - képzőművészet
Király László - zene
Ferencz e. Győző - helytörténet
Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
Lenti, Hévíz önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
támogatásával.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztőségi cím:
Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
E-mail: pannontukor@goncziamk.hu
Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással,
mely a szerkesztőség címén igényelhető.
Számlasszám:
Zalavölgye Takarékszövetkezet,
Zalaegerszeg 75500258-10809415
Az egyes számok ára: 600 Ft.
Előfizetési díj egy évre: 1200 Ft.

ISSN 1219-6886
Előkészítés:
Náspáng Grafika
hmz@t-online.hu
Nyomdai munkák:
Gura Nyomda
Zalaegerszeg, Hock J. u. 92/B
E-mail: guranyomda@t-online.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
Szolgáltató és Tanácsadó Kft
Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Nagy László: "A Gitáros" (tusrajz náddal, 1970)

Jász Attila

felejtőfüvek illata. Basónapló

„A kilencedik hónap elején értem haza. Anyám szobája mellett a felejtőfüvet kiölte a fagy, nyoma sem maradt. A múlt minden darabja megváltozott. Fivéremeim és nővéreim halántéka fehér, szemük körül ráncok. 'Még élünk!' – ennyit tudtunk mondani...” (Macuo Baso)

IV. 18. 14:12-16:04

lelakatolta
a menny kapuját végleg
egy hajléktalan

tompá fény
egy érintetlen égbolt
üres polcokkal

üres palackkal
elindított folyamat
nincs mit üzennem

IV/15-19.

hol van ez a hely?
bárhon lehetne az itt
és persze mégse

pont a ponton már
alig látszik valami
belőlünk mire

a kép mögött
ajtó újabb ajtót rejt
mi van mögötte?

hiányzó részlet. Tőnu basónak Észtországból

*„Nem tudtam másképp kifejezni magam,
csak azokon a dolgokon keresztül,
amiket természetnek nevezünk.”
(Tőnu Önnepalu)*

de olyan rövid
a tavasz minden napot
ki kell használni

tóparton ülni
egy padon vagy szobában
monitor előtt

nem lehet másképp
elmondani ennyi a
lényeg nem lehet

*

mit jelent írni
mások szemében tükröz
ődni csak vissza?

a költő ajtót
nyit másoknak hogy rá is
nyissa valaki

egyetlen módszer
hogy nincsen semmiféle
te magad vagy az

Péntek Imre

Folyóiratokról, irodalmi nyilvánosságról, egyről-másról - Egy évforduló elé

A kortárs irodalmi és művészeti élet meghatározó szerveződési formája a folyóirat. Szellemi műhely és gazdasági-technikai vállalkozás. Eltartani magát soha nem tudta, anyagi támogatása, fennmaradása – kezdettől napjainkig – rangjából, teljesítményéből fakadt, a gazdasági hasznon túl tekintő mecenatúra fölismeréséből, hogy az értelmiség „közgondolkodása”, amit minden időben befolyásolni akart, milyen fontos társadalmi tényező. Tudjuk, a rendszerváltás előtt milyen komoly procedúrát jelentett egy-egy folyóirat indítása. Az egypárt jóváhagyása nélkül aligha gondolhattott bárki is arra, hogy új lapot indítson. Sokáig fennállt a *Kortárs* és az *Új Írás* budapesti kettős monopóliuma, vidéken pedig a nagyobb megyeszékhelyeken (Pécs, Debrecen, Szeged) gondosan kiválasztott (és ellenőrzött) körülmények között működhetett a *Jelenkor*, az *Alföld* és a *Tiszatáj*. Aki ismeri a közelmúlt irodalmi életét, a hetvenes-nyolcvanas évekre gondolok elsősorban, amikor nagy volt a kísértés, hogy kiszabaduljanak bizonyos, autonómiára törekvő szerkesztők a minisztérium és a pártközpont felügyelete alól (kitörjenek a karámból), az emlékezhet Mocsár Gábor és Tüskés Tibor, majd Ilia Mihály leváltására, az *Alföld*, a *Jelenkor*, a *Tiszatáj* éléről, később a *Forrás* és *Új Forrás*, majd a *Mozgó Világ* botrányára, a különböző retorziókra, pártfegyelmi, önbírálatokra, akkor képet kaphat arról a gondosan kontrolált irodalmi nyilvánosságról, melyben szétválaszthatatlanul összefonódott a szakmai értékelés és a politikai cenzúra. (Voltak persze vegetáló megyei kiadványok, „szemlék”, antológiák, amelyek – maguk módján – jelezték, van igénye a vidéken élő, mind jobban öntudatra ébredő tollforgatóknak, tudós tanároknak, tudományos intézmények munkatársainak arra, hogy a folyóirat nyilvánosságán keresztül kilépjenek valamiféle közgondolkodás közegébe, megmutatkozzanak, mint önálló személyiségek, alkotó, gondolkodó fők.) Hosszasan lehetne sorolni az elvetélt lapalapításokat, az alapítók kismizmizését, félreállítását; az „irányítók” érdeke az volt, hogy lehetőleg ne csússzon ki ez a struktúra a párt ellenőrzése alól. Nagyjából így érkezünk el a rendszerváltáshoz. A változások előszeleként, az 1986-

os sajtóra vonatkozó jogszabályok gyűjteménye (sokak számára meglepetésszerűen) elismeri a sajtószabadságot, szabaddá teszi a lapindítást, s csupán bejelentési kötelezettséget ír elő, a Kulturális Minisztérium egyik osztályán. Ekkor jött létre a *Hitel*, a Csoóriék által rég tervezett új lap, de csak 1988-ban került utcára, kétheti periodicitással. A *Hitel* volt a minta és a példa, hogy lehet változtatni a múlt rendszerből átörökölt struktúrán, de – elsősorban az anyagi támogatás hiánya miatt – csak az 1990-es év hozott áttörést. Csak néhányat az újonnan indult lapokból: *Árgus* (Székesfehérvár), 2000 (Budapest), *Európai Utas* (Budapest), *Holmi* (Budapest) *Kapu* (Budapest), *Liget* (Budapest), *Magyar Napló* (Budapest), *Nappali Ház* (Budapest), *PolíSz* (Budapest), *Új Horizont* (Veszprém). Néhány évvel később, a „második hullámban” indult az *Új Dunatáj*, a *Bárka*, az *Ex Symposion*, a *Hévíz*, a *Lyukasóra*, az *Új Holnap* – s ebben a körben található lapunk is, a *Pannon Tükör*, a maga 1995-ös jelentkezésével.

Állandóan felmerülő kérdés: sok-e a folyóirat Magyarországon? Az 1993-ban létrejövő NKA – és annak Szépirodalmi Kollégiuma –, amely a folyóiratok és könyvkiadás támogatásáról dönt, döntéseit tekintve gyakran a viták középpontjába kerül. Milyen elveket, szempontokat érvényesítsen a támogatások „elosztásakor”? Teljesítmény? Olvasottság? Példányszám? Szakmai visszajelzések? Valójában, ezek mind értékelhető szempontok. De szerintem nem ez a legfontosabb. A folyóiratok – főként vidéken – a minőségi kulturális értékek képviselői, közvetítői, elismertetői és befogadói közeg létrehozói. Szerepük távol a „centrumtól” – ahol szinte közelharcot kell folytatni az agresszív dilettantizmussal, a kortárs művészetek iránt táplált előítéletekkel, a provinciális beidegződésekkel – mind nagyobb és jelentősebb. Ezért tartottam helytelennek azokat a nézeteket, amelyek arról prédikálnak, jajognak, sopánkodnak: sok a folyóirat... A *Litera* irodalmi portálon találtam Nagy Gabriella *Az egyiknek sikerült, a másiknak nem...* című eszmefuttatását az NKA Szépirodalmi Kuratóriumának

2003-as döntéseiről. Ebben írja a következőket: „ A Jankovics Marcell vezette NKA előirányzata volt, hogy irodalmi folyóiratokra minimum 140 millió forintot kell költenie... Efféle megkötésről most, Harsányi László elnöklete alatt nem tudok... azonban a folyóiratok (amelyeknek a száma az előző évek támogatottjaihoz képest 20-szal megnövekedett, ebből (a 391 milliós keretből) 239.7 millió forintot emésztettek fel (sic!), vagyis a szépirodalom támogatására fordítható keret 61.6 %-át vitték el a periodikumok. Ezek szerint virágzó szépirodalmi folyóirat-kultúrában élünk, van nekünk 72(!) prosperáló szépirodalmi folyóiratunk, ajvé! Az már kérdés, vagy legalábbis el lehet gondolkozni rajta, hogy hányan is olvasnak ma Magyarországon szépirodalmi folyóiratokat. Én, mint csekély értelmű halandó, fenntartom magamnak a jogot, hogy azt mondjam, el van ez méretezve, kérem.”. A szerző többször is említi, nyilván az ironia kedvéért, a szépirodalmi jelzöt. Ha csak ez lenne tisztán a profilja az „elsokallt” lapoknak, akár igaza is lehetne. De ha alaposan megnézi az impresszumokat, igen változatos a kép. Többnyire az irodalom mellett kulturális vagy művészeti jelző áll még, de bőven akadnak egyéb változatok. (A negyedévi kiadvány, a *Hévíz*, művészeti és művelődési folyóirat; a székesfehérvári *Vár* irodalmi, közéleti folyóirat; a nemrég, 2010 márciusában indult szegedi *Magyarság* például Értéktörző nemzeti magazin, stb.) Tehát ezek az impresszumban található (ön)meghatározások is jelzik: nem csak szépirodalomról van szó. Irodalomkritikáról, tárlatszemlééről, színházi jegyzetről, helytörténeti kutatásokról. A profil: vegyes, de mondhatjuk azt is: sokszínű. Tematikailag, stílus-elkötelezettség értelmében egyaránt. A valamilyen elkötelezettség „luxusát” egy vidéki folyóirat nemigen engedheti meg magának. És ez így is van rendjén. A helyi mecenatúra elvárja (joggal), hogy az a bizonyos „minőség elv” ne csak az irodalom, a társművészetek terén is érvényesüljön. Visszatérve a folyóirat-támogatásra: az NKA támogatása minden esetben jó helyre ment. Mert gondoljunk csak bele: ahol folyóiratot alapítanak, működtetnek, ott megjelenik a magyar művészeti (irodalmi) élet innovatív szelleme. A megmutatkozás és megmértetés igénye. Ott egy tág körben kisugárzó műhely jön létre.

Számomra mindig is érthetetlen volt, hogy bizonyos „liberális” elmék, miért akarják „bekorlátozni” a folyóiratok számát, mennyiségét... Miért fáj nekik, ha a magyar vidék kitermeli a maga autonóm orgánumait? (Ha kell, el is tartja.) Hisz, ami az anyagiakat illeti: a megyei-városi önkormányzatok legalább annyit áldoznak a helyi folyóiratokra, mint az NKA. (Az emlegetett 240 millió körüli összeget.) S teszik ezt a saját, jól felfogott érdekükben. Hogy a helyi alkotók – akik nem kívánnak boldogulásért és elismerésért a fővárosba rohanni, hanem szűkebb pátériájukban kívánják alkotói oeuve-jüket kibontakoztatni (s vannak ilyenek, szép számmal) –

otthon érezzék magukat, s alkotói feltételeiket a városban vagy a megyében találják meg, tudják megteremteni. E feltételeknek szerves része a folyóirat. A fórum. A szakmai nyilvánosság. (Nem véletlen, hogy majd mind a 19 megyének van valamilyen periodikája. Van, ahol több is.) S amikor már azt hittük, lezárult a lapalapítások időszaka (hiszen valljuk be, jó néhány új lap meg is szűnt): szinte újabb hullám indult el. Balatonfüreden már két éve megjelenik a *Tempevölgy*, a Mosonmagyaróvár-Pozsony-Bécs „háromszögben” hirtelen előbukkant a *Szél-Járás*, Pécssett a *Páholy* körül tömörültek a legifjabb tehetségek, Szegeden a *Magyarságot* bocsátották útra – rendkívül igényes kivitelben – a szerkesztők. (S akkor még az internetes portálokról nem is beszéltünk.) A közegteremtés és minőségi elv képviselője ma is elsősorban a folyóiratokra vár. Elektronikus vagy nyomtatott – vagy mindkét – formában, mindegy. Ezért kijelenthetjük: a rendszerváltás utáni magyar folyóirat-struktúra (benne a régi és új, s még újabb lapokkal) igen nagy értéke nem csak az irodalmi-művészeti életnek, hanem annak a lelki-szellemi Magyarországnak, amely a kultúra folytonosságában és megújításában, a nyelvi-vizuális identitás őrzésében érdekelt. (Az önazonosság kinyilvánítása, a gyökerek, a kötődések és hagyományok felmutatása ez, a globalizmus uniformizmusa ellenében is.) A szolgálat alázata és elhivatottság szívóssága nélkül nincs eredmény. S ehhez a munkához kell híveket, értőket, olvasókat toborozni. Határon innen és túl.

Kissé messze kanyarodtam attól, amiről valójában beszélni akartam. A helyét és szerepét kereső, immár 15. évfolyamába lépett Pannon Tükörről. Itt, a nyugati peremvidéken, a határok közelében (ölelésében vagy szorításában), távol a centrumtól, ahol a fennmaradásért, kiteljesedésért folytatott küzdelmet nem okvetlenül tapsorkán kíséri. De tulajdonképpen, áttételesen, a magunk tevékenységéről, tapasztalatairól is szóltam. Persze, mi is szeretnénk – ahogy laptársaink – „tényezővé” válni. Tehetségeket felfedezni és kibocsátani, alkotói pályáknak új lendületet adni, helyes utat találni az egyetemes és lokális labirintusában. (S ezt úgy gondolom, színvonalas publikációkkal, kiadott kötetekkel meg is tettük.) Oszlatva azt a tévhitet, hogy a kortárs művészet unalmas, befogadhatatlan, érthetetlen.

(Ezért tartom fontosnak, hogy minden lapszámban legyen valami jó kis olvasnivaló.) S tudomásul vesszük – ez hitelességünk alapja –, hogy az egyetemes magyar irodalom értékrendje nem leváltható, nem degradálható. (Akkor is, ha olyik tétele, kánonjának egyik-másik megállapítása vitatható.) Az utóbbi időben olvastattam az általam nagyra becsült irodalomtörténész, kritikus és szerkesztő, Gyurácz Ferenc tanulmánykötetét (Személyes ügyeim). A *Vasi Szemle* főszerkesztője – a nyugat-dunántúli irodalmi hagyományok jeles kutatója – írja *Az Életünk fénykora* című tanulmányában: „...a magyar irodalom bárhol szerkesztett folyóirata akkor

töltheti be hivatását, ha hűséges az egész magyar irodalom és az egész magyar nemzet eszméjéhez és valóságához, egyszersmind az egyetemes emberi értékek elkötelezettje, s mindenkor csak ezekkel az értékekkel összhangban enged teret a szűkebb régióval kapcsolatos rokonszenvnek.”. Világos beszéd, megkerülhetetlen konklúzió. Csak ezen az alapon érdemes tárgyalni, eszmecekrét folytatni. S ez a következetesség lehet az elkövetkező „tizenöt évek” garanciája. Az ősz folyamán mindenképpen tartunk egy kis számvetést, az évfordulóhoz méltó, tartalmas ünnepe-

séget. Visszatekintünk – meghívott előadókkal – az elmúlt évek lapszámainra, jó és kevésbé jó tendenciáira. Amit elértünk, mindenképpen közös teljesítmény. Támogatóké, munkatársaké, szerzőké. Beleértve a lap megújult küllemének, tipográfiájának, címlapjának tervezését, a színvonalas nyomdai kivitel. Talán azt mondhatnánk: ez már olyan „beágyazottság”, ami természetes. Ezzel a tudattal, jóérzéssel készülünk az új lapszámokra, tervezzük újabb kötetek kiadását, s bízunk abban a szűkebb és tágabb régió jobbik énjére ismer, valahányszor az általunk felmutatott „tükörbe” tekint.

Bedő Sándor:
Rédey Pisti
emlékére I.

Lángi Péter

Megkésett születésnap-i köszöntő (Levél Csoóri Sándorhoz)

Kedves Sándor, kedves Földim, zámolyi Bátyám!
Bújva kabátom hajtókája alá zavaromban,
s késve - köszönteni hoztam tétova és suta versem.

Égig nőttél hajdan előttem: gyermeki létem
hőse, a költő, s nem volt megszólítani merszem.
Most elmondom, tudtam, sárga madárra vadászol.
Sőt az aranyfácánok múltbeli nagy repülését
képzeletem tűzijátékká színezte ki. Ám csak
akkortájt értem soraid szép rengetegébe,
hogy menekültél – hátadon aknák tépte gyerekkor –
épp a magányból. Én is utaztam vágyva találko-
zásra, kalandra, ha verseid új és új vadonát be-
jártam. Elámuldoztam a Föld kontyában az indi-
án hajcsat szépségén s fény fürdette Havannán.

S láttam, délre, keletre, nyugatra, a tengerekig vitt
bár a szerelvény, összeragasztott nappalok, éjek
- szél s a ködök, vas idegszálak mindig hazahúztak,
csattant homlokod egyre a Kárpátok koponyáján.
Országok színes legyezőjét nézve magasból,
érezted múltunk- s jelenünket a bőröd alatt is.

S leltél otthont? Leltél tántorgó, kusza népet,
s száműzöttek sorsát mérték rád a honodban.
Hontalanét, pedig összes kincsed ránk pazaroltad.

Tévelygők, tán vártunk tétlen mannacsodákra?
Tán a virágporos évszakok éveit elmulatoztuk?
Ebben a fosztogató, pofonosztó, durva világban
várunk most is, s tesszük a dolgunk. Bár a hazáról
hittel szólók közröhej és gúny tárgyai lesznek,
gondunk mégis övé. Minden kis pisle sugárban
csillagot észlelnénk, ám folyton megcsalatunk. Hát
elfáradván néha behúzódnak dideregve
- olvasztgatni reményünk - mondataid melegébe.

Kívánok sok erőt még, óvó éveket. És csak
kondítsd, kondítsd újra meg újra harangszavaid, hogy
ellustult felelősségünk szunnyadni ne tudjon!

(Keszthely, 2010 március)

Sze(re)plőink... (III.)

Megoldás?

*Kis csapatunk száz gondját oldani végre leültünk.
s egymást téptük. Erőnk nem volt másra elég.*

Bárány, a ma született

Előzetesben: *A vádak?
– bárki előtt tisztán állok –
rágalmak és koholmányok.*

Elítélve: *Sikkasztottam. Nohát!
Loptam, csaltam, mert bűnös a világ.*

Megélhetési ...

*Lopok, majd eladom. Ez talán nem vétek.
Hiszen én – elég jól - csupán ebből élek.*

Kampány

*„Ócska csaló, tolvaj, hazug” – egymást agyba dicsérik.
Egy se becsül nivaló? Nos, dönts, hogy szavazol!*

*Csált, hazudott, sikkasztott? Nem baj. Mára megújult.
Nyakkendője modern, sőt frizurája is új.*

A hiszékeny

*Ködígéretekből szép palotát rakott;
felszállt a köd, s rájött, a semmiben lakott.*

Óvatosan

*Szónokolj, de ne várd, hogy majd bólogatok,
csak tetteid előtt emelek kalapot.*

A szavak emere (MR-e)

*Emeregy, emerkettő, emerhárom –
brekeg, recseg, nyekereg a dobhártyámon.*

*Emerhárom, emerkettő, emeregy –
kormányzó úr, magyar költő,
világhírű zeneszerző,
fülrepezető egyennévbe merevedj!*

Sütő Csaba András

Az újabb fiatal győri líra reprezentánsairól

Pályakezdés? Igazán? A megkezdett aszfaltcsík szürke mosolya, amint lassan a távolba vész.

És jó, ha volt az útnak azonosítható eleje; innen indultam, erről jöttem, erre tartok. A pályakezdés akkor rossz, ha egyedül van az ember. Bár minden pályakezdőről elmondható, hogy ezt a sokszor kegyetlen, heroikus küzdelmet magának kell megvívnia. Magának a többivel szemben, és magával önmaga ellenében. A költészet önkifejezés; mindig is az volt, s attól tarok, menthetetlenül, személyesen az is marad. Még ha olvasásra szánják is, a papírral (képernyővel?) mindenki magára marad: idei-óráig biztosan. A költészet veszélyes. A pályakezdés olyan veszély, aminek elérésére, meghaladására valamennyien törekszünk. [„Eljutni határimig, mi más lehetne célom. Csakhogy erre a célra kintről, odaátról is ezernyi tűzgolyó zuhog. Átjutni a határon, ez volna hát a cél?”] Végh Attila írta ezeket a sorokat *Láthatatlan part* című verseskönyvében.

Erről van itt is szó; a láthatatlan part kereséséről. Kicsit hasonlóképpen ahhoz a térképajtahoz, a peripluszhoz, melynek mintázatát az éppen aktuális előrehaladás után rajzolták régen; a formálódó lírai beszéd, a kibontakozó, önnön autentikusságát felmutató, s egyben azt fel is térképező költészet határozott, akaratos kereséséről, melynek eredményeit most olvasásra ajánljuk.

Horváth Veronika, Ágoston Csilla, Horváth Bernadett, Mechiat Zina és Bende Tamás hívatlanul érkezik a kortárs magyar irodalomba. De határozott, fiatal, energikus léptekkel. Írásaikban megfigyelhető, hogy szövegképzésük, bontakozó költészetük, melyet elkezdtek formálni, kidolgozni, egyénivé tenni, a termékeny alakulás fázisában van. Azt hiszem, idővel egyre jobban megértették, mit értettem az alatt, hogy egy költészet (lírai beszédmód) kialakulása hosszú folyamat eredménye, szükségszerűen az. Végzős győri gimnazistaként, induló egyetemistaként a tanórai feladatok mellett újabbakat vállaltak. Mondhatni, hogy a győri underground kultúra emblematisz figurái, de ez teljesen nem igaz. Fialatok, nyitottak, fogékonyak, fotogének és így tovább. Közös dolgu(n)k van: az irodalom. Ez már magában underground, de nekik rengeteg örömet szerzett már.

Jól emlékszem, hogy keveredtem közejük. Bemutatózó estét tartottak a győri Rómer Házban. Már akkor is megfigyelhető volt, hogy a kimondott szóban, a versben megnyilvánuló gondolat erejében makacsul hisznek. Ezért voltak szimpatikusak. Nem feltétlenül azért, mert személyemben az idősebb pályatársat ismerték fel. Ismerősek voltak; idővel jöttem csak rá – segítettek emlékezni –, hogy előéletünk annyiban közös, hogy találkozhattunk már győri irodalmi rendezvényeken. A találkozás egymásra találás is volt. Már régóta vártam arra, hogy Győrött felbukkan egy újabb csoport, a hermaionosok 2002-es indulása után egy újabb formáció, amely képes lesz arra, hogy célkitűzéseit megvalósítsa. A Győri Ifjúsági Irodalmi Kör közel került ehhez. Azt is tudtam, hogy segítségre szorulnak, nem mintha gyámoltatlanok lennének, de úgy éreztem, segíthetek ebben a munkában. Munkacsoportjuk hetente tartotta 'open reading' rendszerű nyílt felolvasását, ide csatlakoztam, megfigyelői státuszomat azonban meglehetősen hamar feladtam, s aktív szemináriumi tevékenység vette kezdetét, a szeminárium felesleges kötöttségei nélkül.

Pontosan ott kezdtem el, ahol a hiány szinte kiáltóvá válik: a kortárs irodalom, a különféle modern költészetek ismereteivel. Könyvek cseréltek gazdát ideiglenesen, házi könyvtáram lepusztulóban volt, a megyei könyvtárban biztatóan nőtt a tárgykölcsonzések száma. Mindenki egyéni bánásmódot kapott; neked egy kis W. C. Williams, neked egy kis Ver(s)ziók, neked egy Ahmatova-kötet, lehet olvasni szakadásig. Működött. Az írás mindig olvasás is. Azóta többen eljutottak a folyóirat-közlés rangjára, folytatása pedig következik. Győrben van fiatal irodalom. Nagyon bízunk abban, hogy pályakezdésük továbbra is sikeres lesz, és az a vehemencia, amivel megérkeztek a kortárs magyar irodalom előterébe, nem fullad ki.

A láthatatlan part, a terra incognita meghódítása megkezdődött, s talán látszik is már valami a láthatár peremén.

Ágoston Csilla

Akár a kávéfolt

egy fekete-fehér fotópapíron,
írom az emléket, körülfolyom,
borongóbarnán ragadok rá, rajta
akarva lenni, de sose benne;

ferde verandatetőn szürkeső csorog,
csoszog lefelé a macska, közben
ötven négyzetméternyi sovány
magány álldogál tétlen mögötte,
körbenövi a lugast a sok zöld növény,
kövér és díszes keretbe fogja,

csorba a tükör a fürdőszobában,
nagyapapa-szagú a kabát a fogason,
a polcon asztma-spray
– pedig már lassan tíz éve elment –

tál van az asztalon
– csendélet érett szilvával –,
ovális ástásban végződik
a pöttyös bögre szája,
mellette némi almás-mákos rétes
– szomorédes kompozíció –,

a mindig-kínált, soha-el-nem-fogadott
fekete, rossz kávé gőze orrba csap,
és a mama már majdnem olyan, mint egy madár,
vékony lapockáin képzelt szárnyak susognak,
csak a szeme, az a kék keretű barnaság,
a föld-eltakarta ég-fogyatkozás,
az olyan fáradt és emberi,
mikor mi már hazafelé,
ő meg még utánunk libbenti kezét,
mosolya lepattant tükör,
szőlős-párás ölelés,

s a szeretet ott maradt
egy csésze kihűlt kávéban,
amit nem ittam magamba,
csak az emléket élénkíti
a későn felitatott koffein.

Bende Tamás

előszőr

előszőr az igekötők kapcsán mondták,
úgy kell megtanulnom őket, hogy akkor is tudjam,
ha álmomból keltenek fel.

azóta akárhányszor felriadok éjszaka,
a sötét ágyon kuporogva, csatakosan, izzadt, borzolt hajjal,
mint megváltó zsoltárt mormolom:
kibelefelmegelőráideodaszétösszevissza
kibelefelmegelőrá...

felszárad

izzadt kavicsok között törött kagylók. elhagyott csigaházakat mos a víz.
bőrünkre száradt só a szégyen. lassan eltűnik minden. illat, szín, mosoly.
partra vetett halak tátogják a titkot. de a titok sosem érhető. morajlás öli
a hangokat. kiégett tekintet pásztázza a tájat. sziget. tán túlpárt. dombok.
az érzék csalódás. önmagunkba temetkezünk. test köré csavart törölköző.
talán minden folt felszárad egyszer. helyükön csak a megbánás marad.

a most ott kezdődik

ahol a múlt idő véget ér.
visszavonhatatlan mindennemű kinyilatkoztatás.
a feltépett körmök sosem nőnek vissza,
ahogy a skorbuttól kihullott fogak sem.
de a mosolyba erőszakolt arcok elfáradnak egyszer
és
megdől minden elmélet. törvény. igazság.
a szavakból kicsordogál a jelentés.
a beszélő, szándéka szerint semmit sem akar mondani.
csak körmökre és fogakra vár.

Horváth Bernadett

zárójel

*szórakozottan
másvalaki arcával
mosolyodtam el
s most nem találok
a sajátom
két tenyered
zárójelében*

tehetetlen

próbálom
egy
be
ok
fehér
alatt
vonítanak
titkolják a hol(?)napot

de
és
csíkokban
eddig
és

átnyomni
csak
íztelen
és

karokba
süppedek
az
ismeretlen
dülledő

a
és
és
könnyek
eget

testem
ölek
izzad
száritják
mi
zajok
szemek

Horváth Veronika

Sejtély

A holdfényben
– fürdés közben –
meglestem istent.
Nem volt semmije.

néma induló

fehér kövek a tópartról
gyomortól torokig
nyálamat már mind belétek öntöttem
gyomortól torokig
koc-can-nak koc-can-nak koc-can-nak koc-can-nak
(ú t k ö z b e n)
a kövek

készen az örök szárazságra

g
 u
 r
 u
 l
 á
 s
 r
 a

z
ú
z
ó
d
á
s
r
a

....porra....

(bőröndből öltözködöm
 mindenhol
 így otthonosabb)

Mechiat Zina

szabadíts meg a gonosztól

És mi mégis tegezzük a mi urunkat, pedig az megszabadítá minket, s a gonoszoknak szemét betapasztá, fülét betapasztá. Az ember in máron nem hall, nem lát, szabadulást nem nyer. Az ő országa a fáknak törzsében és levelében lakozik, a vesszők magasodásában, és a napnak kelésében. De mi bennünk csak az úr meghittsége vert tanyát, és kiokádta a mi gonoszságunkat is. Így hát szemünk betapsztatik, fülünk betapsztatik, hogy ne lássunk és ne halljunk mi semmit, s feloldozást ne kapjunk. A bűnök fuldokolnak ereinkben, és vérünk forrása mormolá, „szabadíts meg minket ó uram, szabadíts meg a gonosztól, te vagy a mi atyánk és urunk, szabadíts meg minket”. De vérünk forrását csak mi halljuk, s énekünk éneke a leghalkabb mormolássá szelídül. Szerelmünk szemünk pillái alá bujék, jóságunk szívünk mögé rejtezik. Csak a bűnünkön osztozunk, csak a bűnünkön osztozunk. Nem krisztus vére már a bor, de a sátáné. A mi istenünket most már magázni kellene, magázni kellene, mert elbújt az a felhők mögé, mint ahogyan az urak az irodai asztalok mögé, már nem látjuk annak atyai szemeit, nem lehel az ránk igaz szépséget, s nem szabadít meg, nem szabadít meg, nem szabadít meg sem a gonosztól, sem önmagától. Az idegen, az idegen, az idegen Úr. Szenteltesék meg a maga neve, jöjjön el az ön országa.

Jánosfalva szép helyen van

Esett, esett, rendületlen gyöngyök, jaj csak el ne guruljak én is, el ne guruljak én is, elgurulnék én veletek, de nem tőletek, nem görögnék be a sárba, csak a magyar magdi citerájába, oda görögnék be, görögnék be, meg görögnék ki, mint a hangok, azok a hangok, amik jöttek és megütöttek, amik a szájából jöttek meg a szeméből, amikor énekelte hogy ne tudja meg soha senki mért fáj az ő szíve, ne tudja meg soha senki hogy még mindig valakire vár. kire vár kire vár, ki tudja, de addig énekel ő meg táncol, meg hűtőalkatrészből csinál biciklipumpát, de azért valami ott sikamlík a szemei mögött, valami, valami amiből én érzem, én olyan nagyon érzem hogy azért valami még sincsen olyan jól, még sincsen olyan jól. Béla bácsi jól van-e, Béla bácsi jól van-e? az a béla bácsi, aki raccsol, és rádiót készít, egy ruhaszáritóra erősített neoncső alatt, és danonászik, meg mondja a csivavájának, hogy gyere gyönyörűm, edd meg a lányokat. nem evett meg minket a kis patkány, tovább mentünk hát, megmáztuk szemünkkel a malmot, meg a kamerával, megmáztak minket a galambok onnan fönről, csak ültek fölöttünk a drótokon, aztán elrepültek azok is, a piros kakas meg kergette a fehér birkát. hát így. hát így kaptam én ajándékba faforgácsot meg rézlapokat. hát így sírtam én el magamat a kocsiban. mert a magdi, meg a manyi mama a babájával és a nagykájával, meg a józsibácsi, aki számaron akart disszidálni. mert ők olyan nagyon gyönyörűek voltak.

Sebestyén Ádám

Csak egy mondat...

...mikor már olyan közel vagy
a megnevezhetetlenhez,
mint Ithaka sziklás partjaihoz
a könnyű bárka,
(óvatlan kéz!) kibontod Aiolosz tömlőjét,
s papírcsónakként röpíti
cédrusfa tested, ó boldogtalan,
éppen az a megnevezhetetlen, ki nem mondott,
tudatalattiba préselt, sirályvijjogásba
fojtott, retinára mázolt, barlangrajzszerű
rövid villanás...

leeresztett órák

egy Dalí festményre

a gyermeki kíváncsiság játszadozott a tüskével
léket kapott az időtitanic fullánksebezte
mélyedéssel cammog vonagló teste de minthogy
anyagtalansága végtelen nem érzi a fájdalom érzetét...
...az órák aztán leeresztettek a kakukkos éppúgy mint
kézre szíjazott testvérei kíváncszorgott belőlük
a fogaskerekek és a digitális kijelző mögött rejlő
megfoghatatlan technika nem mutatták többé az időt
csipketerítőként lapult palacsintafelszínük a bútorokra
vagy kiakasztották őket száradni
(egy csavargó is egy ilyen leeresztett órával törölte le
magáról húsz évnyi vándorlás porát)

Simon Adri

A Rómeó-akta (megfigyelési jegyzőkönyv)

SMS FORGALMAZÁS KIVONATA

MEGFIGYELT SZEMÉLYEK

DR. FLUORESCALUS	polgármester, országgyűlési képviselő, több cég többségi tulajdonosa	+36210000001
KOLOMPÁRIS, MONDTA G. KAPUTLETTOV RÓMEÓ MÁRIÓ L. JULIO CYBÁLD LESLIE LAWRENCE BOLDI SZOLNISKO GRIGORIJ IBRAHIM MONDTA G.-NÉ KAPUTLETTOVNÉ JÚLIA RENDŐRTISZT TELEFONKÖZPONT	a polgármester keresztfia az egyik vizálykodó bűnszövetkezet feje a másik vizálykodó bűnszövetkezet feje Mondta G. fia a polgármester rokona, Rómeó barátja a polgármester rokona, Rómeó barátja Kaputlettovné unokaöccse szcientológus pap szcientológus famulus, Leslie segédje Rómeó testőre orosz testőr Kaputlettovéknál ukrán testőr Kaputlettovéknál bolgár testőr Mondta G.-éknél Mondta G. asszonya Kaputlettov neje Kaputlettov lánya <u>A mi ügynökünk</u>	+36210000010 +36315476880 +36714560501 +36315476890 +36210000011 +36210000012 +36714560509 +66600000001 +66600000002 +36315476895 +36714560401 +36714560402 +36315476781 +36315476881 +36714560502 +36714560510 +36xxxxxxx +36xxxxxxx

JÁTSZÓDIK egy magyarországi kisvárosban, 2009-ben

RENDŐRTISZT

Jelentem: utcabál. Szolnisko és Grigorij fegyvernek látszó tárgyakkal bukkannak fel a tömegben.

SZOLNISKO -> GRIGORIJ

te Grig, akkora itt a ricsaj, h az ember semmit se hall. ha oldalamba fúródik még 1 könyök, előrántom a stukkert és a tömegbe lövök.

GRIGORIJ -> SZOLNISKO

inkább lőjél egy Mondta G.-t, ni, ott jönnek a kutyaütők, ugye nem kell kinagyítani?
de legelőbb kössünk beléjük, 1 az életem, majd megtudják, mi a jogos önvédelem.

BOLDI -> IBRAHIM

mutassuk meg az oroszoknak, nem bírjuk az efféle heccet, meglásd, leszáll fejükről a headset.

L. JULIO -> CYBÁLD

hallom, embereid provokáltak, de karhatalmilag közéjük álltam elejét véve véres utcabálnak.

CYBÁLD -> L. JULIO

ha! közéjük, te meg a karhatalmad? tán protekciósna érzed magad? mit teszel majd, ha véred fakad, ki véd meg, tán a spanod, Rómeó? nem bánom, legyen bunyó.

L. JULIO -> CYBÁLD

lol! jól látom, nagy a szád, de idejönni félsz? rossz helyre ment múlt héten a védelmi pénz?

RENDŐRTISZT

Jelentem: Kaputlettov és Kaputlettovné külön érkeznek.

KAPUTLETTOVNÉ -> KAPUTLETTOV

bozse moj drágám, itt vér fog hömpölyögni! L. Julio, Cybáld! eliramlik az élet!

RENDŐRTISZT

Jelentem: Mondta G. és neje 1ütt jőnek, majdnem lőnek, de a nej becsúszással szereli urát. a polgármester is itt, őt idézem: „ej, megint viszálykodtok, jó polgár

...

aim? ha meghaltok, hová lesznek bevételi forrásaim? bőven van mindenkinek, mi kell, a kuplerájt is értetek húztam fel. az olaj sem szókülhetne nélkülem, nyájas

...

oroszok, térjete be báromba együtt, üdítőbb a Black Russian-koktél, mint a Molotov-.”

RENDŐRTISZT

Jelentem: a főutcán Rómeó, Márió és L. Julio 1más felé közelednek, bullterriereket vezetnek pórázon, cigarettáznak.

L: JULIO -> MÁRIÓ

felhajthatnánk valami asszonyállatot, 1 rozoga, kikent gádzsi épp ott rozzog

MÁRIÓ -> L. JULIO

hé, az Rómeó bulája, a szikkadt Róza, várj! Nem értem őt különben, ahogy kinéz ez a borzadály. olyan csoffadt, elveszi a kedved, hogy egy jót zabálj.

KAPUTLETTOV -> KOLOMPÁRIS

Mondta G. is megkapta a cédulát, meg én is sima bírság ez, vagy büntetőjogi antitézis?

KOLOMPÁRIS -> KAPUTLETTOV

komoly engedményekért zsaroltátok eddig is a várost, a bírság kevesebb, mint amit azért kaptak mások.

mit szólsz hát lányodat illetően?

KAPUTLETTOV -> KOLOMPÁRIS

azt, mit házamban is elmondtam. 14 éves sincs, most büntetendő még hálni véle.

KOLOMPÁRIS -> KAPUTLETTOV

volt már anya sok lány az ő korában.

KAPUTLETTOV -> KOLOMPÁRIS

ha annyira elvennéd, hát rajongd körbe és győzd meg őt, koma.

s hogy jó-e, ha én veszek vőül. ma party nálunk, részleteket mélbán küldöm.

L. JULIO -> RÓMEÓ

Kaputlettov komputerét bütyköltem az imént, várva várt valami levelet egy bazsevástól. ott a helyünk, pajti! Nem maradhatunk ki a kaputlettovi táncból!

RÓMEÓ -> L. JULIO

vezetek majd, öcsém, fogyaszthatsz minden piából.

RENDŐRTISZT

Jelentem: Kaputlettov-ház. party kezdődik, megérkeznek a vendégek, és rögtön isznak

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

dik öcsém, skubizd azt a nagy mellű csibét! slank derekától kisebződik a színes nyári rét, kezében lágy, szilfid jointtal közeleg, úgy csüng kocsányon a szemem

...

menten elperecelek!

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

szárnyas szavaid hol megrémítenek, hol a röhögéstől vagyok kába. csak nem belezúgtál a Kaputlettov-lányba?

...

felejtsd el, a burzsuj Kolompárisnak ígéri fatera, különb gádzsikat szállít tök ingyen a Vatera.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

mit tegyek, tesó, a szerelem kínzó görcsbe ránt, nem tudom egyenesen tartani magam, csak haránt. bevágnék bizisten ennek a bogyös-faros nimfának! míg végigér raj

...

ta szemem, háromszor elfárad. jó a sérója is, bodzakoszorúba fonta, kigereblyézném az ujjaimmal, ha kérné, naponta.

RENDŐRTISZT

Jelentem: Kaputlettov és Cybáld a kert végeiből figyelnek. a tömegben Júlia megbotlik Rómeóban, majdnem elesik, Rómeó felsegíti, majd elsodródnak egymástól

CYBÁLD -> KAPUTLETTOV

hé, öreg, ott potyapiázik egy Mondta G. lelenc! úgy elgáncsolta lányod, hogy kidőlt a konyhakredenc.

KAPUTLETTOV -> CYBÁLD

nyugalom, fiú, egyelőre nem bántjuk, hiszen nem zavarja a vizet, mondjuk ha ebben a tempóban vedel, jobban tenné, ha fizetne.

RÓMEÓ -> JÚLIA

hé kislány, adsz egy csókot vagy felet, ha megmutatom a bicskagyűjteményemet?

JÚLIA -> RÓMEÓ

várj rám ott a sörsátor szélén nemsoká, odaszököm, amikor a testőröm már okád.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

ments ki ma éjjel, tesó, enyém a nő! sukárabb, mint gondoltam, és nagyon menő!

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

rámenős vagy, barátom, csak rá ne fázz, bár lassan tökrészeg az egész Kaputlettov-ház. vigyázz!

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

vigyáz ránk a szöszmötös éj, a holdtalan végtelen, édesebb a lány annál, mit valaha értett értelem. nyíló bazsarózsa az arca, a bőre hamvas barack, ha enyém les

...

z, többet nem hallasz tőlem panaszt.

agárlábaival kulcsolja derekam át meg át, ugye titokban tartod titkom, te legkedvesebb barát?

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

hallgatok, mint a sír, te vakmerő csődör! csak ne csodálkozz, ha a zord Kaputlettov papa fejrúgásától a falra kenődöl. nem néznek ránk itt jó szemmel, te is tud

...

od... s cinkosodként még magam is a vérpadra jutok.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

csak még egy órát engedj, csak egy negyedét, egy percet! tudom, nemsoká jön lánykérni a Kolompáris herceg, de ha odavetik karmaiba lány húsú, nehéz mellű Júliám

...

at, felöklelem, nem lesz könyörgés, se bocsánat, acélbetétes csukámmal pofán rúgom úgy a gázt, ha ellopja az alvégről azt a Kamaszt, azt fogja hinni róla, Nissan

...

, végül spanyolkesztyű-markomban kinyiffan!

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

lassan a testtel, barátom! ne légy már oly nagy legény, Júlia sincs ehhez szokva, szegény.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

most állj, hallga, h ring a lány szellő, s játszik mátkám gyöngyfényű bokáján... száguld a bő vér ereimben, elidőzik csókom apró, langy tokáján.

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

s ő is szeret-e, mit mond? nem csak kacérkodik veled, míg nem jó Kolompáris?

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

imád, Márióm! s nem a pénzemért, hanem grátisz!
minő pech... megindult az ég, eső közeleg, szemetel is már... hová menjünk, gyerek?

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

nyitva a zár, szabad az ajtó itt a hátsó udvaron, beszökhettek a házba, sok búvóhely van ott, én is jól tudom. figyelj, most! fussatok, mindenki távol van onnan!

RENDŐRTISZT

Jelentem: Rómeó és Júlia eltűnnek a házban

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

iszkolunk máris! s sms-ezz, ha gond van!

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

Rómeóm, nyomban!

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

bocs, hogy bezavarok! ne ess még jobban hanyatt, de jobb, ha tudod, a báli forgatag szintén nem bírja a csapadékot, tömegestől nyomulnak a házba, hol a légyott

...

zajlik. de van jó ötletem. sürgönyözök Leslie-nek, a papnak, csuda egy mókus, nagy franc az öreg szcientológus, mindig van egy-két ötlete, ha nem három.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

várom!

MÁRIÓ -> LESLIE

nagy tudós atyám, nem segítenél nekem? gáz van. Rómeó meg az orosz csaj, tudod, a Júlia bennragadtak a Kaputlettov-házban, bajban vannak, meg tulajdonképpen én is már,

...

mert falazok nekik, szóval hárman kérnénk, hogy találj ki valamit, ezek fent szeretik egymást, de a vendégserег épp megszállná a házat, mint a legyek.

LESLIE -> MÁRIÓ

fiacskám! a minap kísérleteztünk ki egy új szert, még nem is altat, hanem csak bódít, de a saját privát álmát látja tőle mindenki, nem a valódit.

LESLIE -> LAWRENCE

kiscsikóm, merre a színes bájnedű, mit a minap palackoztunk, s magyaráztad, hogy használata mily egyszerű?

LAWRENCE -> LESLIE

hát kínoz megint a fájdalom, kedves hittestvérem? az aggodalomtól pokolian áthűlt a vérem. a szert meggyfa kis szekrénykémben megtalálod, ott a zöldeskék üvegcsé

LESLIE -> LAWRENCE

köszönöm, baj nincs, csak nemes ügylethez kell egy kis szerencse.

MÁRIÓ -> RÓMEÓ

barátom! mindent lezsíroztam. a bódító szérum ott van az összes ünnepi borban. fél óra múlva a komplett banda kidől sorban, elő- és elszökhettek, oszt jóvan!

RENDŐRTISZT

Jelentem: Kaputlettov Kolompáris társaságában ünnepi szónoklattal békejobbot hirdet, s békülés jelét küldeti nyomban a Mondta G.-házba egy demizson borban.

MONDTA G. -> DR. FLUORESCALUS

ugye nem tréfa a kaputlettovi bor? amely egyébként nagyon finom, nagyon tenor.

DR. FLUORESCALUS -> MONDTA G.

előbb hozott belőle ide is egy futár, aktívan kóstolom. :)

RENDŐRTISZT

Jelentem: furcsamód letaglóz mindenkit a szesz lassan, nincs mit megfigyelni. hosszú volt a nap mögöttem, az út alattam, magam is megkóstolom, egyedül maradtam.

RÓMEÓ -> MÁRIÓ

hívtalak az imént tesó, de nem vetted fel. tudatom veled, a verdáddal léptünk el. úton vagyunk valami egzotikus tájra Júliámmal.

TELEFONKÖZPONT -> LESLIE

Tisztelt előfizetőnk! Előbbi hosszú sms-kézbesítés hálózati túlterheltség miatt részben sikertelen volt, a hibát elhárítottuk.

LAWRENCE -> LESLIE

„hát kínoz megint a fájdalom, kedves hittestvérem? az aggodalomtól pokolian áthűlt a vérem. a szert meggyfa kis szekrénykémben megtalálod, ott a zöldeskék üvegcsé

...

, de ahhoz ne nyúlj! egy ménest lemészárolna. keresd a sárgát ott alul! az langyos, színes kómába küldi, ki megissza, s csak pár óra múlva engedi majd vissza.

TELEFONKÖZPONT

Ha mindnyájan nem marakodunk, amikor csak lehet, jók vagyunk, úgy ily hiba nem okoz galibát. mint ahogy a kódjaink neve PIN és PUK, úgy nevünk se legyen hazug.

...

Fel, tapsra hát, aki jó barát! A Telefonközpont megjavítja önmagát.

...

Önmagát.

Hamana Zsolt

A kecske és a róka

A kecske születése óta járta a pusztát élelem után kutatva, de mindig csak annyit talált, amennyire épp szüksége volt. Pedig nem volt válogató. A mohát, a zuzmót ugyanúgy szerette, mint a pázsitot. Egy nap a kecske megelégedte a sok fölösleges csatangolást és úgy döntött, hogy ő is pocokra fog vadászni, mint a róka. A pocokból annyi volt a pusztán, mint égen a csillag, az első hetekben mégsem fogott egyet sem. Látta ezt a róka, aki alkut ajánlott az éhes kecskének.

Ha megtanítalak pockot fogni, akkor te is megmutatod, hol találok a pusztában a legfinomabb zuzmót.

A kecske belegyezett, és néhány nap alatt kiismerte, hogyan tudja agyonütni a pockokat patájával. A döglött állat bűze azonban annyira undorította, hogy nem tudta lenyelni.

Róka, te hogy vagy erre képes?

Az ösztöneim parancsolják – mondta a róka és hegyes fogait a kiéhezett kecske nyakába mélyesztette. Utána abba az irányba indult el, ahol a kecske szerint a legfinomabb a zuzmó a pusztában.

A sas, az üregi nyúl és a galamb

A sas szárnyfesztávolsága volt a legnagyobb az erdőben. Minden madár tisztelettel beszélt róla, az aljnövényzetben megbúvó egerek és egyéb rágcsálók egyenesen rettegték vérszomját, ha kellett még áldozatot is bemutatnak neki. Például, ha egy üregi nyúl úgy érezte, hogy öreg, akkor önmaga feküdt ki jól látható helyre, vagy ha ellenkezett, kifektették.

Egy nap a sasnak is fiókái lettek. Az egyik kiköpött olyan lett, mint az apja. Nagy, erős, igazi vadász. Ellenben a másik repülni is alig tanult meg, a fészekből sem szívesen járt ki, ha tehette volna, ma is így tett volna, de az apja közbeszólt.

Véres körmök!

Galambbal kezdjük! – mondta az öreg, majd ki is lökte kisebbik fiát a fészekből, aki a kezdeti nehézségek után – fújta a szél – egész szépen követte bátyját, aki egy tisztásra érve leszállt.

Na, galambok, patakon túl! – vetette oda foghegyről, mert ezek így beszéltek. A vadászok félszavakban kommunikálnak.

Az öcs el is indult, átrepült a patakon, túl az odvas fán, és amikor már majdnem elérte a bagoly tornyát, hirtelen a mellkasának csapódott valami. A földre zuhant, ahol már várták az üregi nyulak és nyolc vászonzsákba csomagolt galambtetem.

Bátorkodtunk összeállítani egy kis csomagot az erdő legjobb galambdúcából, ha megtenné a sas úrfi, hogy egy pillanatra kitérje a száját, és vár öt másodpercet, amíg még a sült galamb is a szájába repül, így, köszönjük, még egy kis vér a stratégiai fontos pontokra, mellkas, csőr, körmök, rendben, mehet.

Tanulság: igenis van, amikor a sült galamb a szánkba repül.

Az emberszabásúak és a béka

Már hetek óta a gorilla és az orángután vitájától volt hangos az erdő. Nem tudták eldönteni, melyikük hasonlít jobban a bolygó uralkodó fajához, az emberhez. Az orángután szerint egyértelműen ő, mert az ember a gorillában csak önmaga torzképét, lemeztelenített és ugyanakkor csúf állati köntösbe burkolt mását pillantja meg. A gorilla szerint ez lehetséges, de meri-e egyáltalán az orángután tagadni, hogy a gorilla emberi vonásai tökéletlenségükben is megszégyenítően hűnek bizonyulnak az eredetihez.

Ez csak egy vélemény kedves gorilla, mondhatni Darwin-tagadó eretnokség. Olvasta, hogy brit kutatók szerint a gyűrűsujj hossza dönt közöttünk, ez egyébként a tesztoszteronnal is összefügg, amiből az orángutánnak lényegesen több van, mint az Önök fájában bárkinek is.

Állj!

A hang az égből jött.

Egy óriási foszforeszkáló béka jelent meg a gorilla és az orángután előtt.

Tudják, hogy amit beszélnek csak egy tudományos hablaty, minden alapot nélkülöző szófolyam, amíg az erdő szelleme, a békatotem ki nem választja a két vélemény közül a relevánsat?

Nem.

Javaslom, éjjel vigyék el a világító rétre gondolataikat pergamenen lejegyezve, és tegyék a foszforeszkáló békatotem alá. Mire hajnalban visszamennek, a békatotem meghozza döntését.

Így is lett. Hajnalban kiderült, hogy a csimpánz hasonlít a legjobban az emberre.

Tanulság: jobb, ha nem rejtjük béka alá a véleményünket.

Kiss Ágnes Katinka:
Kitörés

Getto Ferenc

Ciklus halnevekre

Szivárványos ökle

Megtetesül a tó, kiürül a meder.
Felül a nádasok között majd feláll.
Az lett, ami lényege: higanyöltönyös ember.
Lábával szemcsés iszapot síkál.

A tó megtetesül, szikár lesz, sovány.
Kisétál a képből, lassan kioldalaz.
Amit elfeküdt: világosszürke ingovány.
Ami ottmaradt: kék hínár és vízi gaz.

És ott, a szemcsés, szürke aljzaton
marad egy rózsás porc: vékony, de fénylő.
Akár hajnalbenzin vízen felkelő napon.
Hártya ez, sima, színes, mint a légcső.

Mint mikor slaggal a nap előtt elpermetezek.
És az apró csepp sugarakat prizmáz, köt le.
És ott lenn a szürke iszapon hártya rezeg.
Hártyafény iszapon: szivárványos ökle.

Nílusi bíbor tarkasügér

Fúttá sprével vörösen a réten.
Hal alakját fújta e alkonyi spré.
Dinnye léket vág a kései napnak.
Lenyomatát őrzi csoki reszelék.

Ikra papíron. Az tutaja a halnak.
De szíppan örvény, húzza a mélybe.
Oszlik az ikra szerte a vízben, a holdba.
Oszlik az ikra a cirkusz pondra.

Áfonya pikkelye, veretes a teste.
Árad a Nílus, árad a pálmafa este.
Kevereg iszaposan ikra vagy száz.
Koktél dísz az égre, ha szikráz.

Anubiszok ugranak, tépik a holdat.
És úszik a vízben bíbor gálicos oldat.
Csoda ez az este illata ibolyagyökér.
Nílusi bíbor tarkasügér.

(békakirály)

Hát Lajoskám! Ez most
támad, vagy nem tudom
vagy én félek ... de én is
szeretek az élőlényekről

szagot gyűjteni zsepivel.
A csücskével felitatgatni.
Egyszer hangyákkal le-
rágattam a béka húsát...

Nem tudom, Lajoskám!
Kezdek összezavarodni.
Ez most vagy néz a kis –
szemével vagy tornyosul?
Hát nem tudom, Lajoskám.
Amúgy zsepivel próbáltad?

Kósa Sándor

Kis elmozdulás

(A naplót tartalmazó vékony füzetet Ófelsége zászlóshajójának kapitánya találta meg, közvetlenül azelőtt, hogy 1913. szeptember 17-én kihajózott volna a polai hadikikötőből. A szóban forgó tárgy a 9-es számú tisztikabinból került elő, egy, a helyiséget érintő átalakítás következtében, és utolsó kötete volt egy négy füzetből álló naplóorozatnak. Az első három kötet elveszett. Az utolsó pár oldal következik. A napló, ismeretlen okból, befejezetlen.)

Cuernavaca
México
1867. január

Lemondással vagy anélkül

Az utca végén már látom a széles, tölgyfából készült kaput. Amikor közelebb érek, a két ór közül az egyik lovamhoz lép, megfogja a kantárszárat, míg leszálok. Dél van. Jobbra, messze, ott ahol a téglakerítés véget ér, egy másik ór áll, alakja vibrál a forró levegőben. Az örök rezzenéstelen arcú indiánok, Durango környékén láttam ilyen arcokat, az északi fennsík és a Nyugati-Sierra Madre találkozásánál. Előveszem a papírt a nyeregtáskából, de jelzi: nem tud olvasni. „Mondja meg a parancsnoknak, hogy Centule de Béarn gróf vagyok, a francia követség attaséja”. Nemsokára nyílik a kapu, egy ismerős hadnagy az ügyeletes, útbaigazít, a császár a nyári lakban tartózkodik, ott szokott elmélkedni, mondja. Az indián elvezeti a lovamat, gyalog megyek tovább az egyik, fehér kavicsal felszórt ösvényen. A kert különös egyvelege az elvadult természetnek és a rafináltan kivitelezett parkművészetnek. Elhaladok egy felül összezáródó lugas alatt, balra ott a jól ismert zenepavilon, utána egy kis emelkedő következik. Minden a régi, mégis van valami baljós a levegőben. Megszólal a Cortés templom harangja, önkéntelenül gyorsítok, mintha engem hívna. A császár a kerti lakban van, de nem elmélkedik, hanem verset ír. Meglát, föláll, még egy másik világban van, próbálok retirálni, de int, üljek le, mindjárt végez. Az asztalon egy könyv hever, német kiadás, a *Die Welt als Wille und Vorstellung*, ahogy kézbe veszem, magától kinyílik egy bizonyos oldalon. Egy mondat ceruzával van aláhúzva: 'Akkor világos és bizonyos lesz előtte, hogy nem napot ismer, hanem mindig csak szemet, mely napot lát, hogy a világ, amely körülveszi, csupán képzetként van jelen'. Kis idő elteltével átül hozzám. A helyiek lovaglóruháját viseli, fekete nadrágot oldalt ezüsttel kivert mintázattal és ugyanolyan színű inget. Amíg szertartásosan meggyújtja a szivarját, elmesélem, mi történt három nappal ezelőtt Veracruzban, hogy Bazaine marsall milyen szakszerűen irányította a behajózást. Itt szarkasztikus megjegyzést tesz: „a meneküléshez mindig is értett”. Nyoma sincs rajta az aggodalomnak, pedig a francia hadtest távozása nagy veszteséget jelent. Kormányom mentségéül felhozom, hogy az amerikai nagykövetség irdatlan diplomáciai nyomásának volt kitéve, a Monroe-elvre hivatkozva, miszerint európai hatalmak ne avatkozzanak be az Újvilág belügyeibe, de int, mindent ért, ne is folytassam. Kényes pillanathoz érzekem: meg kell győzőm arról, hogy akár lemondással, vagy anélkül, de minél előbb el kell hagynia Mexicot. Emlékeztetem, hogy még a mi kezünkön van a Cuernavaca-Veracruz vonal és a kikötőben ott horgonyoz a Dandoló nevű fregatt, arra várva, hogy Franciaországba vigye őt és az udvart. Utolsó érvként említem, hogy a császárné személyes próbálkozásai az európai monarchiáknál sikertelenek voltak, és a pápa diplomáciai erőfeszítései szintén kudarcot vallottak. Ez utóbbi hír titkos vatikáni kapcsolatokon keresztül jutott el hozzám. „A kibontakozás érdekében tett minden erőfeszítését köszönöm gróf úr, de több ok között szerepel egy személyes is, amely meggátol abban, hogy itt hagyjam ezt a gyönyörű, de vad országot”. Mondja a maga ironikusan körmönfont módján, és rögtön tudtam, ezt a témát a továbbiakban mellőznöm kell. „Menjünk ebédelni”, folytatja, „majd elmesélem azt a kis malheur-t, ami azon a másfél évvel ezelőtti, november másodikai bálon történt. Nagyon kell vigyázni, tudja, ha csak egy kicsit is elmozdul az ember a fényképész lencséje előtt, az egész kép megy tönkre”, és kezében a füstölgő szivarral, előreenged.

Tündökletes bál, kis figyelmetlenséggel

Az étkezőpavilonban a magyar szakács személyesen szolgálja fel a fogásokat. Reggel óta nem ettem, nagy étvágygal látok neki a nem mindennapi fogásoknak. Közben hallgatom, ahogy magyarul társalognak, látni, hogy meghitt viszonyban vannak. Kávészás után magunkra maradunk. „Ha nem bánja, most elmesélem, mi volt azon a bálon, melyet a száraz évszak beköszöntekor adtunk”, kezdi, „a Chapultepec kastély parkjában beszélgettem a brazil nagykövettel, amikor látom, hogy egy négylovas hintó kapaszkodik fel a serpentinre. Nem lehet összetéveszteni, Bazaine marsall érkezett, akinek ekkor északon kellett volna tartózkodnia. Az eszkaláció időszaka volt ez, mivel véget ért az amerikai polgárháború, és az odamenekült felkelők kezdtek visszaszivárogni át a határon. Kiszáll a hintóból, és kihallgatást kér. Felmegyünk a teraszra, és az üvegezett oldalfolyóson vezetem a bálterem felé, ahogy belépünk a terembe, majdnem összeütközünk egy lánycsapattal. Épp hogy elkerüljük a koccanást. Mintha összebeszéltek volna, mindegyik lány a cipőjére mered, pár másodperc kínos várakozás. Végül feltekintenek, bűnbánást mímelő tekintetük egyszer csak megváltozik, és túllépve jól neveltségük határát, felszabadultan nevetni kezdenek. Megvárom, amíg elül a viháncolás, a hozzám legközelebb álló arcába nézek, de a lány szépségétől elnémulok. Kihasználja a pillanatot, maga elé engedi a többieket, miközben pillantásával fogva tart. Még hallom a mondatot, amit inkább magának szán, mint nekem: 'Nunca he visto tantos ojos azules', és már el is tűnnek a folyosó félhomályában. A marsall semmit nem ért az egész jelenetből. 'Mi van felséged szemével?', kérdi döbbenet. A hölgyek nem láttak még kék szemű embert, mondom, és beterelem egy ablakmélyedésbe, hogy mielőbb végezzünk. 'Mik ezek a papírok?', kérdem. 'Ezek stratégiai fontosságú intézkedések, az ön ellenjegyzése szükséges hozzá. Csapatösszevonások, hadtáp telepítés Queretaróba, foglyokkal való szigorúbb bánásmód'. Kiveszem a kezéből a paksamétát, és aláírom az ablakpárkányon." Újratölti a poharát, homlokán összefutnak a ráncok, ahogy felém fordul, de nem rám néz, hanem el valamerre a messzeségbe. „A foglyokkal való bánásmód!” folytatja egy kis szünet után. Ez annyit jelent, ahogy később megtudom, hogy tárgyalás nélkül, tucattájjal lövik agyon a felkelőket. De most még minden felhőtlen, nemsokára kezdődik a nyitótánc, a kevés időt kihasználva kimegyek a teraszra, hátha találkozom a fiatal lányokkal, a terasz tele van vendégekkel, de őket nem látom. A nyitótánc bécsi keringő, a szünetekben pezsgőzöm. Beszélgetés közben, hirtelen eszembe jut, nem kellett volna aláírni azokat a papírokat elolvasatlanul, de elragad a tánc újabb forgataga. Igyekszem feltűnés nélkül minden nőt alaposan megnézni, az ismeretlen szépséget a föld nyelte el. Éjfél körül kimegyek a néptelen teraszra, ott áll a balusztrádra könyökölve és a lent elterülő várost nézi. Elindulok felé, hallania kell a lépteimet, de nem fordul hátra. Együtt nézzük a fővárost és a környező hegyeket ellepő számtalan gyertya reszkető fényét, halottak napja van. 'Guadalupe Martínez vagyok' hallok a hangját. Nézem, mint egy jelenést, és ma este másodszer nem tudok megszólalni. Finoman, alig észrevehetően elmosolyodik. Hagyja, hogy nyitott tenyérral megfogjam az arcát. Kis idő elteltével jobb kezének mutató és középső ujjával játszani kezd a nyakamban lógó Aranygyapjas Rend kitűzőjével. 'Mi ez az izé?' kérdezi, nevetni kezd, majd elfut, én utána."

Az előérzet fontosságáról

Kora délután a császár elmegy lovagolni, én a nyári lak oszlopai között kifeszített függőágyban átolvasom a feljegyzést, amit a követségnek készítettem, fel akarok kelni, hogy tegyek egy sétát, de mivel hajnal óta ébren vagyok, akaratom ellenére elalszom. A nagy csendre ébredek. Közben megváltoztak a fények, a déli nap fehér izzását felváltotta egy sárgás árnyalatú, egyenletes meleg sugárzás. Kávét iszom, amikor a császár megérkezik. Kedvenc helyére invitál, a közeli dombtetőn kialakított árnyas pihenőhelyre. Mire felérünk, az asztal meg van terítve, két üveg tokaji és nagy cseréptálban különböző édességek. „Méxicoba indulás előtt volt két hetünk,” kezdi mesélni a császár, „minden nap elmentem a Louvre-ba egy festmény kedvéért. Tudom, hogy nem tartozik a híresebb képek közé, de Claude Lorraine *Kleopátra partraszállása Tarsuszban* című alkotásának van számomra több személyes vonatkozása is. Azt látjuk a képen, hogy a kisázsiai város kikötőjében Egyiptom uralkodónője találkozik a volt konzullal és hadvezérrel, Antoniuszal. Antonius magányosnak és bizonytalannak tűnik, mintha arra várna, hogy szunnyadó ambícióját valaki felkeltse, és nyoma sincs annak a korhely és kissé közönséges katonának, ahogy elképzeljük. Mintha könnyű préda lenne. Kleopátra ábrázolása sem felel meg az általunk feltételezettnek. Sehoh az intrikusságát ügyesen palástoló, női bájait bevetni mindig kész uralkodónő. Ellenkezőleg, a festményen valósággal bibliai magasságokba emelkedik, ahogy kitárt karjait az érkező férfi felé nyújtja, mint aki segítségre szorul. A sokadik látogatás után aztán rájöttem, nem erről

szól a festmény, a festő a találkozás következményeiről akar beszélni, a végkifejlett *előérzetéről*, amit a kép közepén a nap, a kontúrokat feloldó és a kikötő előterét fátyolos fénybe vonó sugárzásának intenzitásával ér el”.

Elhallgat. Megfogom a borosüveg vékony nyakát, töltök. Váratlanul megszólal a templom harangja, pár pillanatig kitölti azt a teret, amit eddig a kert felett a csend foglalt el. Észreveszem, hogy a titkár, kezében egy papírlapot szorongatva, a keskeny ösvényen felfelé kapaszkodva, felénk tart.

Varga Annamária

Hajnali fény

Égen a felhőből az esőnek cseppje kicsordul,
Északi szél kel, fák levelét szétszórja az álmos
Árok széli avarban, s busz suhan át a fehér táj
Kék színű útján. S bent a vidámság hangja csilingel,
Hú szerelemmel hálóját szövi édesen egy pók,
S látom messze a keszthelyi templom tornya magaslik.
Szívem megrezzen, mikor felsír fék meg az ajtó,
S mint gombácskák, oly gyorsan nyílnak ki az ernyők.
Felcsillan szemem és minden nap, hogyha megállok,
Szép ajtód elejébe, te ékes földi királyság.
Fellegeket zavaró a te fényed, s szállnak a tündék
Őt fölcsalni, a méltóságos Fényt fölemelni.
Gyöngyszemű ablakaid csillannak a nap sugarában,
S mintha ezüstmű lenne kirakva a fal tetején az
Álmos csengő, gyémánt hangja körülveszi lassan
S felmelegíti a csendes, bársonyos, ébredő hajnalt.
Tündérek pora száll le a földre, amint a fehér kő
Végigfutva a zöld színű táblán nyikorogva
Feljajdul, s könnycsepp folyik állig az arcán,
Mert a szivacs puha és vizes oldala megsimogatta.
Kint a fa lombjában madarak csicseregnek, a szoprán
Éneklí s dudorássza az ősznek zizzenő hangját.

Régi álom

Este van és fenn sok Pici fényleni látszik,
És szép Holdnak is fénylik ezüstös udvara rajtuk.
Réges-régi kis elhagyatott kapun át megy a szellő,
S kúszik az éjben a ház tetején, beoson hol a kémény
Nyitva vagyon, s hol a szellemek éjfél tájt odagyúlnak,
Tartani újra tanácsot és törvényeiket jó
Útra terelni, s a régi kis házat szép feketére
És szürkére meszelni, de úgy, hogy a falra lehessen
Írni ecsettel a törvényt, s ős szellem neveket rá.
S közben a kinti világban hó esik esteli tájra,
Nyargal a szél is, fut sebesen le a régi kis utcán,
S egy házból hangos sikitás ráz fel meleg ágyból,
Rájöttem nem volt igaz ez sem, s visszaaludtam.
Réges-régi kis elhagyatott kapun át megy a szellő,
S kúszik az utcán és eltűnik lassan a ködben.

Felidézett emlék

Álmodom, és hűs szellő ömlik az ablak résein,
Átfut lomhán, lassan a kis tér boldog idilljén.
S fellibbenti hajam, mint szél tenger hullámát,
Kék szemeidben látom is őket fel-felcsapni a
Szürke magas part sziklával meredek csúcsáig.
Nap süt az átlátszó üvegablakon át, s megbotlik
Fénye hajad szálába, de úgy, hogy visszaverődik.
Hűs, puha ajkadat érzi a szám, s forróság tölti el,
És közben kezeidben tartod a két kezem, érzem.
Nincsen semmi, se éj, se magasság, sem zord mélység.
Elhalványul lassan a kép, mely oly jó érzést
Kelt lelkemben, s ver hevesebben tőle a szívem.
Felnyitom álmos két szemem és első sugarát már
Látom a reggeli Fénynek átszűrődni az ablakon,
S ez felidézte az álmot, mely igazából emlék.

Farkas Boglárka

Egy ellentmondásos éjszaka története

Már egy ideje néztük egymást.

A kocsmajtóban állt, békésen pálinkázgatott. Tekintetem először a kezén akadt meg. A nagyapámra emlékeztetett. Bütykös, ráncos, nagy, barna lapátkéz volt az övé, az egymáshoz hú öregség és dolgosság eszköze, a félig nyitott tenyérből kimosolygott az élet. Egy olyan élet, amelyben nincs kímélet és henyélés, csak kitartás, keménység, munka. Úgy hetvenöt-nyolcvan között lehetett. Állt az ajtófélfának támaszkodva; állt és nézett.

A falu kiskocsmája körül gyűltek a népek. Esteledett, a csorda már bejárt, a férfinek dolga végeztével néhány sörre vagy pálinkára eltoporgott a szűk falusi utcán. Tizenegynéhányan lehettek, kivétel nélkül tagbaszakadt, életük delén túl járó férfiak. Ottmaradtak, még dolgozni tudók. A székely falucska színe-java. Szó került a napi teendőkről, gondokról-bajokról. Értő füllel is figyelni kellett, hogy felfogjam a szójárás különleges dallamát.

Néztem az én bácsimat. Csendben fogadta az érkezőket, néha-néha hozzáfűzött valamit a beszélő fonálához, de mint egy kívülről. Közlebb mentem hozzá, és beszélgetni kezdtünk.

Szó szót követett. Én nem tágtottam, kérdezgettem. Ő beszélt. Életről, székely sorsról, elnéptelenedő faluról, családról, eltemetett asszonyról, egyedül felnevelt gyerekekről, városi unokákról. Hosszan mesélt. Meghatóan. Szerethetően.

Órák teltek el így. A kocsmá elcsendesedett, a férfiak hazamentek. A pislákoló utcai lámpák fényében, a girbegurba utcákon hazakísértem a drága öreget. Szép, rendezett otthona volt. A tisztaszobában még hosszú ideig pálinkázgattunk, s közben fényképeket nézegettem. Az elhangzott történetek megörökített kockáit. Megbarnult, sárga lenyomatokat egy óságában is érdekes, jelekkel és tanulságokkal tömött világról. A tükörben távolról felénk jövő alak ilyen: várni kell, míg az ember a vonásai mögé lát.

Csordultig telt lélekkel köszöntem el. A kapuban állva megölelgettem az öreget, s a szállásomra indultam. Már hajnalodott. Végigjöttem a dombok közt megbúvó kis falucska köves utcáin és menet közben elmajszoltam egyet az útravalóként kapott almából. Arra gondoltam, hogy a világ aznap éjjel kerek. Mert még vannak benne szerethető helyek és öregek. Amikor betértem a parókia épületébe, a lelkész fia már fent volt, készült a városba aznapi ügyeit intézni. Fáradtan, de boldogan telepedtem le mellé a kispadra. Kicsit beszélgettünk, amíg indulás előtti kávéját elfogyasztotta. Lelkendezve meséltem az esti találkozásról, az én öregem házáról, a fényképekről, a bácsi nyári konyhájában terjengő friss pálinkaillatról.

A fiú hallgatott. Végül, mikor az utolsó korty kávé is megitta, felállt és elindult. Mielőtt becsukta volna maga mögött a paplak nagy, faragott székelykapuját, kicsit visszafordulva csak annyit mondott: „Még szerencse, hogy 89-ben nem csapták agyon az öreget, ő volt a falu egyetlen szekusa.”

kérdőjel

ha azt mondja
törvényt szegni bűn
és elszeretni másét
paráznaság
megmondja-e azt is hogy
engem nemesít a veszteség
vagy véletlenül cserélte össze
a másik felemet

Szalafő-haikuk

apró lépcsősor
hajlik az épületre
tetején ajtó

kilincs nem zárja
a jégvirágos tájban
templomot őriz

rejtett béke bent
angyaljárás utáni
csendes megnyugvás

késői gyerek
januári bölcsőben
ma még ringatnák

kezünk hajlása
imánk bizonyossága
a végállomás

Kelemen Lajos

Viselhető fátnum

(Farkas Boglárka könyvére)

Egy kör alakú tisztás: ez az otthon, mintegy az élet óralapja; az indulás és a végcél számára egyaránt fenntartható jelkép, amelynek minden fokán a megértés a jel. Annyira magától értetődő; hűség a szárnyaláshoz, hűség a korlátainkhoz. Ugyan mi is csábíthatná el az embert, miféle momentum-céloknak engedne, hogy kiragadják lakájos történetéből, ha összes pusztítandó örömét és összes emlékekbe terelendő örömét megleli a tisztás üdeségében, a fű fényeiben és a múltó idó tanításaiban. Olyan egyszerű s olyan szép a gyerekség; és ostoba babona, hogy gyorsan megcsúnyul. Ne keverjük a fiatal meggyőződést a tiszta figyelemmel, amely másképp cizellálja a képet, s folyton kérdez. Miért véli látni az ember a távot, amikor nem is látja? S nem a legmélyebb kétségbeesés-e, hogy vannak leküzdhetetlen évszakok? A tisztás megszikkad, a fű leszárad. Ezt nevezik bibliai bűnnek, amit szokásjogon apostolok s nagyra hivatott gondolat-művészek cipelnek nyughatatlan lényükben.

Szeszélyes, aki másoktól hébe-hóba kölcsönvesz elnyeléssel fenyegető talányokat? Vagy becsületes? És akár egy egész királyság birtokában is kész olykor-olykor szembenézni a kérdéssel, mely kicsit sem tréfa, annál kényesebb s keményebb diszciplína: – És én most hol vagyok?

Ákár sebekbe nyúl, akár simogat, e dilemma kapcsán nem igaz, hogy nincs mire gőgösnek lennünk. Van: utóvégre nemcsak idegen városok csavaros utcatorkolataiban és aláeséseinkben szoktuk feltenni a csöppet sem ártatlan kérdést, amelyben – ne tévedjünk – végül gyöngédség és türelem találkozik; jelen vagyok, puhatolódzom, tehát szeretnék továbblépni.

Hát tessék, vegyünk csak egy emberi stációt. A történelem, természetesen humánus eszmék nevében, régen szolgává tett bennünket. Nagyjából tisztában vagyunk vele, mit jelent ez. Nem okvetlenül jókedvünkől kapaszkodunk a hitbe, hogy a történelem mindmegannyi piszkos kis praktikája ellenére, igenis van saját életünk. Amit – a langyos szívűek őszinte sajnálatára – egyáltalán nem szükséges leszólni. Persze: ki állíthatná, hogy csakis a szerelem, a szenvedély, a gyönyör, a csobbanó nevetés, a jóízű szócsaták maradtak utolsóul, hogy kivédjék a külvilág tébolyát? A cserebere, a kalmárok játékszere itt is megteszi a magáét. De akik ismerik az igen és a nem rendszertanát s árnyalatait, s egyszer is alaposan körülnéztek már a létezés ipartelepén, azok előtt aligha titok, mi adja az egyensúlyát. Mindannyian voltunk, ha nem máshogy, képzeletben: hitszegők, tévelygők, kalandorok. S voltunk diákok és fél-angyalok. Most az erényeink és az esendőségeink fölött lévő szépség, nyugalom szeretet – és e hármasságban lassan alakot öltő bátorság egyszerű szerződéseibe tekintenénk bele.

Lehetne költészettel is kezdeni, de előbb a tanúságtétel. A költészettől az igazságig ugyanis, főleg sűrű, nehéz levegőjű napokon, eléggé kanyargós az út, a költészet a költői igazságoké, és csak kivételes pillanatokban azonos az éber álmúak igazságával; például amikor az élet szárnyalása maga az élet. E szépség ürügyén a napon viruló azáleára, a szerelemre, a gyermeki üdeségre, egy anya örömeire, egy kis lebegésre, könyvekre, de a temető szürke köveire, búcsúzásokra is gondolunk, és pedig súlyozva; a még viselhető elrendelésekre, amelyek nélkül minden hiábavaló. Ezek határolják a teli tüdőből lélegzett mindennapi valóságot, s egyben ezek az univerzum kapui, s a kapun túl, az Isten felé ívelő kétség fölött az abszolút egy világa: már misztikum, fölérheteretlen magaslat, nevezhetetlen fény, külön potencia. Ide vezetnek bizonyos poétai törekvések, a hit némely ágai. Viszont a hajnali párában megmosdott erdőben termő vagy a kopott házfalak redőiben megbújó némely konklúziókat, esetleg a talaj közönséges tanulságait, a kisebb jelentőségű folyamatokat érteni, póz nélkül hallatni: költészet híján, mi több: hangzatos magyarázatok mellőzésével is megoldható. Különben is: az úgynevezett kicsiny igazságokért inkább élni kell, bennük lenni.

Íme hát az egyszeri, hiteles életdarabok tartósításának kísérlete. „Leginkább talán azért, mert már el tudom engedni a történeteket...” Ezt Farkas Boglárka írja, aki távol az olcsó artisztikumtól, a szavakra aggatható mutatványos irodalmiaskodástól, s remélhetőleg távol attól is, hogy a respektálandó írásgyakorlást íráskényszerre váltsa, szóval: Farkas Boglárka mindjárt a könyve elején leszögezz néhány tény, hogy érezzük: e faktumok nem múltó és termékeny kötelezettséget rónak a szerzőre. „Szegények voltunk. Anyagi hozományt nem kaptunk, de az élet ennél sokkal fontosabb értékeit tanították meg nekünk.” Ha az ember lelke teljes nyersanyagát, összes javait kirakja,

védtelemül áll, és nincs mentő körülmény. A szegénynek nincs szüksége mítoszra; viszont a szegénységből fölszálló szónál, mivel minden adományra fogékony, kevés beszéd megbízhatóbb és tanulságosabb.

Farkas Boglárka belső arcát alighanem két ország, Románia és a fogadott haza, Magyarország alakította, de minden bizonnyal egyetlen entitás; az, hogy magyar. Ez nála nem a hűség általi földhöz kötöttségben, hanem abban fejeződik ki, hogy jelene értése végett tisztelve őrzi és mondja a múltat; beleszóva a jelenbe: tisztelve és örömmel. Szükségességről beszélünk és stílári kérdésekről. Hogyan is mondja a tépődő Kosztolányi? „Vajon sikerül-e megtalálnom az igazi szót, az egyetlen lehetőt? Az ősi szükség üldöz, minthogy a stílus maga a szükségesség.” Egy törekvés érik be Farkas Boglárkánál, voltaképp a játék terepén, ahol a dokumentum adomává emelkedik. Játsszani annyit tesz: kockázatot vállalni, bizonyos szabályok iránti elkötelezettséggel, és bízni az elfogadható végkimenetelben. A játék madártávlatból mindig szebb, mint közelről; s mert az árnyalatokban való elmerülés leszerel, kijózanít; a játék (és adott szemszögből nézve az írás is az), akár a teremtő munka, nagyszerű alkalom az önismeretre. A *Befejezetlenül* szerzőjének történeteiben mérték van, fanyarság, élc és érzelem, és semmi artisztikus ügyeskedés. Az ősnézet frissességével lát; tessék, egyik filigrán meséjének váza: „Felosztottuk a szobát három majdnem egyenlő részre. Három íróasztal a három sarokban attól kezdve három főváros lett. (...) Hugom és én úgy tudtuk, hogy a világ Székelyföld és Kolozsvár között van, de bátyám hihetetlen történetei folytán kénytelenek voltunk elfogadni, hogy valahol, nagyon messze van még más is, olyan más, amilyen elképzelni nem lehet, de nagyon vágyini rá igen. (...) Dongolonda ilyen világ volt...” Ennyi a fölütés; három gyerek játszik, egy csöppet utánakölt a valóságnak, álmodik: ámde élethíven, a környezet intím, egyszersmind kegyetlen átélésével. A három játékosország határain, ott a kolozsvári lakásban „a tiltott átlépés óriási vétség volt (...) A határon pedig mindig hosszan kellett várakozni...” Csak ennyi, és az egész ma már tényleg csak mese. És természetesen szó sincs itt a Flaubert-féle írók fejfájásáról, arról az íróról, aki őrlődik, hetekig gyászolja hősnője vesztét. A mese, a kicsiny sztori azonban, noha konfliktusai elsimulnak, csendes és állandó jelkép, állandó szomorúság marad a félmúlt történelmében. Farkas Boglárka mondandójának érdekesség-eje abban a titokban keresendő, hogy a szolid hely-megfigyelés, egy tárgy körülrajzolása, néhány finom vonás miként adja ki az egy másodpercre sem rejtegetett nő-lélek határozottságát és lendületét.

Nem kizárt, hogy az erőt és a tartást a kedély mélysége méri. A tősgyökeres adoma szerint a székely juhász botjára dölve rágódik, töpreng a rét sarkában. Arra megy egy ismerőse, meglátja a töprengő juhászt, kérdi tőle: – Hát te, Márton? Mit csinálsz? – Gondolkodom – így a juhász. – És közben hol a fenében van a nyájad? – Azon gondolkodom... A Farkas Boglárkái éppen átellenes a székely juhász észjárásával; ő elsősorban nem azon gondolkodik: hová is lett a volt, az ő gondolkodása főképpen arra irányul, hogy hová terelendők, hol és miként őrizendők a megtörténtek. Az eszményi bizonyossághoz, amely – ha van – a megállíthatatlanul keringő napok körén kívül lakik, a lépcsőt a viszonylagos, többnyire a földibbnél is földibb leckék alkotják. Két ünnep közé tolt vizsgák és zokszó nélkül végzett feladatok. Tudni kell átadni magunkat a fátumnak, hogy majdnem mindig a szenvedély és az aszkézis, a boldogság és a bánat, a kötelesség és az ihletettség, vagyis a szív bizonyos ügyeinek félútján léteünk. S előfordul, hogy a processzusok egyike-másika önnön ellentétében ölt testet. Amint valami ilyesmit tapasztalunk, aligha a lemondás a legmegfelelőbb gesztus. Aki próbálta, tudja: sokszor ellentmondásaink készítenek fel bennünket az igazán hasznos tanulságokra. Lépésről lépésre követni a diszharmóniát, kontrasztjainkat: ez az, amihez kedély, arra való lelki kondíció kívántatik. A kedély abban áll, hogy az ember nem hagyja magát vértelen közönybe ágyazódni, és nem engedi, hogy túlmenjen önnön határain. Lássuk meg a gyémántban a szenet, amúgy pedig ne tagadjuk, hogy gyönyörűen ragyog.

A teremtés végül is egy rendszer, a benne megszülető formák egyik típusa az ember, a hozzáillő alapsajátosságokkal, mint például az állandóság, a kiegyenlítődé akarása, boldogságcélok, vagy éppenséggel a helyfoglalás vágya. Más szóval: az ember folyvást kénytelen javítgatni magát, mivelhogy befejezetlen. Érezzük a szilárd talajt, s hogy mily tiszteltreméltó komolyság a hit, de mégiscsak vannak kétségek, miután a talaj vagy a hit gyakorta el-elejt legjellemzőbb klassziszát, s noha ott van nekünk a szilárd talaj, a hit, ott van a gond, baj, s megannyi sorjázó dráma. Egy fuvallat, és a fölcsapott könyvlapok megelevenednek. S ki mondja meg, hogy a lepréselt virág egy sírra emlékeztet-e, vagy egy valamikori, illatoktól terhes kertre?

Mégis, szinte biztos, hogy előbb-utóbb, egy derűs és mély percben mind rá fogunk jönni, hogy pontosan e hullámmás a lényegünk. A többi voltaképpen arányok kérdése; az ifjú, mint tudjuk, társulni akar, a nagyság magányba vezet, holott az ifjú nagy akarna lenni, a nagyság pedig fél, hogy egyedül marad, a lába hideg lesz, a keze reszket, bőre és erénye megfonnyad. „Olyan nagy az aránytalanság a törvény égboltja s a véghezvitel hangyája közt” – sóhajt Emerson. S e sóhaj nem csupán következtetés, módszer is. Kéri, parancsolja a beismerést. Ilyenkor a kedély fénye hirtelen fölérősödik, és példának okáért egy amúgy szerény küllemű könyv fogalmi fölocsúdnak; s ilyenkor parancs, hogy a talajra kell lépniük és a földön kell járniuk. Igen, a kis műfaj egyszerűben kinyújtózik. „Ha a sorsom balul üt ki, akkor a magány a legrosszabb formájában tér vissza. Társas magányként támad fel. Minden magány közül ez a legrosszabb... Úgy tesz, mintha..., pedig dehogy. (...) Tetszhalott a társas magány, és jobban fáj mindennél.

Sokáig tudok veled együtt élni, mert néha mintha nem is lenne, aztán hirtelen, minden előzetes figyelmeztetés nélkül belém mar. Élesen, bántón, mindent tisztán mutatón. Gondolkodtat, intrikus kérdéseket tesz fel, és nem hagy nyugodni." Íme, az önéletrajzi novellatörödékek, székely kópéságok és anyatörténetek után a lélek állításai, azon nyersében. Itt a határ, ahová ijesztően (mert a hívottak oka van megijedni) és reménykeltően odalátszik már a költészet, s ahol nem lehetetlen egyszerre akarni a hűséget és a kötetlenséget. A *Befejezetlenül* című kötet hogyan is nyerhetne méltóbb jelképet, ha nem a verses búcsúfejezettel maradna abba? Mert mi is a vers? Véges számú betűsor, amelyből nagy néha, egy-egy kegyelmi pillanatban a végtelen hangja száll fel. A végtelen pedig, lévén álom és valóság egybeolvadása, nem asszonyos aranymuzsikára, hanem a szellem-zene, a spiritualitás konok érveire vár.

A vers, ha anyag, a kép nélküli arc földre hozandó portréjának nyersanyaga. Akár sejtelmes, akár vaskos, akár ékesség, akár keserű kiáltás, két sarokkövön áll – és nem a rendre és az ihletett bizonyosságra célunk, hanem az akaratra és a titokra. S igen, a békesség! Mindent a békességért! De szabad, sőt muszáj megijedni a „félek hogy” tört mondatától, attól, hogy a rajongás légvár: „amikor összejöttünk ő éppen nem / de újrakezdte mert én igen // aztán szakítottunk / és én még mindig nem // újra kibékültünk / és ő még mindig igen / úgyhogy én is újra igen / mert ő még mindig igen // amikor mindketten megint igen / akkor végleg szakítottunk”. Ha ez a hűvös konstatálás és ironia imponáló, mért ne imponálna az érzelem letisztult gondolat-formában: „békesség ha a lélek úgy érzi hazatalált / (...) a békék békéje a tudat hogy még nem / volt késő”. Most mondja valaki, hogy Farkas Boglárkának nem ragyogtatják meg lényegüket a dolgok! Meglehet, figyelik is őt: mint egyéniséget, aki maholnap tulajdon maga filozófusa lehet.

Slám, megint a hazatalálás. Előbb portya, kaland, kudarc, győzelem, erőfeszítés, az építéshez nélkülözhetetlen energia, aztán a hazatalálás is, mint minden, aminek útja van, megalkotja saját mértékét. Megtalálni, s az utak és kultúrák tapasztalatával belakni saját határainkat: ez a mérték, vagy ha nem ez, hát semmi. Egy szellős délután képe sejlik föl, esőszag, tisztán lélegző föld, pára száll fel az ég felé, s mintha a hosszú nyarat követően egy arc most azt kérné, szentelje meg az ég a jövődő évszakot, s fényesség felel rá. És a sértetlen szemű, magukat máskülönben éleslátónak hívó vakok és a kedély levezített érzéketlenjei máris osztják a gúnyt. Amely, ha nyelvű lesz is, mindössze egyetlenegy érzelem kifejezésére alkalmas, és hiányzik belőle a fantázia. Egy kontinens, egy ország, egy régió, egy fazenda, egy-két ölnyi zug akkor vesztí világát, amikor elfelejt szeretni. Amikor a hivatásos lemondók veszik át a hatalmat felette. Pedig határos és határtalan vidék a százszor és százszor lepergett hét szűk esztendő után egyebet se kíván, mint fogadást tenni, hogy megpróbálja: igen, holnaptól erős, bőkezű szeretettel... Rendben van. Csak ne felmentésnek vegyük, inkább becsúgnak, hogy semmi sincs lezárva, semmi sincs befejezve.

Tóth Norbert: Nem Éva

Sulyok Bernadett

Jézus- és/vagy Júdás-regény? (Kodolányi János: *Én vagyok*)

Mint a cím jelzi, előadásom témájául a Jézus és Júdáskapcsolatáról szóló Kodolányi-regényválasztottam: vajon melyikük nézőpontját helyezi előtérbe, melyikük a domináns szereplő, hogyan kapcsolódik össze alakjuk, milyen pólusokat képviselnek, testesítenek meg.

Kodolányi e regénye a mitikus tetralógia harmadik darabja. Az első, a *Vízözön* 1946 tavaszától szeptemberig készült, 1948-ban még *Vízöntő* címen jelent meg a Szöllősy Könyvkiadó gondozásában. Folytatása (ezt az alcím is jelzi), az *Új ég, új föld* 1949 májusától nyár végéig íródott, ám megjelenésére majdnem tíz évet kellett várni: 1958-ban a Magvető adta ki. Az *Én vagyok* című regény 1950-51-ben készült el; ezt a művét szinte teljesen átírta, miután a kész anyagot elolvasta. Keletkezését tekintve *Az égő csipkebokor* a legkésőbbi, 1953 decemberében, karácsony előtt fejezte be, és 1957-ben jelent meg nyomtatásban a Magvetőnél.

Az *Én vagyok* betéttörténete *Jehuda bar Simon emlékiratai* címmel önálló kötetben látott napvilágot 1957-ben a Magvető Könyvkiadónál, a történet egésze csak három évvel az író halála után, 1972-ben, szintén a Magvetőnél. Ám ez cenzúrázott változat volt, a szerkesztő, Sík Csaba jelentős részeket kihagyott a kéziratból. A teljes szöveg csupán 2002-ben a Szent István Társulat életmű-kiadásának részeként nyert publicitást. Az első, 1972-es kiadásból az eredeti szöveg mintegy 26 %-a (körülbelül az egynegyede) hiányzott.

Kodolányi egyik levelében így értelmezte regénye központi alakjainak szerepét: „Júdásban a földi élet testesül meg, ez pedig nem lehet egyenlő rangú a szellemivel. Jézus (a Krisztus) a világ milióijébe szállt, ezért kellett meghalnia, s nem azért, mert Júdás elbukatta. Hanem azért buktatta el *éppen* Júdás, mert ő volt a világ megtestesülése. Más is elbukathatta volna, miután a törvény az, hogy az Ember Fiát, az isten Fiát a világnak *el kell* buktatnia.”¹ Megadta a kulcsot Júdás jellemének és az árulás lélektanának megfejtéséhez: „mikor megbánja egész életét és bűneit, *nem vall meg* nyíltan mindent. Elhallgatja anyja és Judith halálának okait [...] Napról napra több titka lesz, s éppen ezért napról napra több titok veszi körül Jézust is. [...] Kifejleszti magában az üldözöttség és üldözés állapotának szellemi rendszerét, készen kapott vallási motívumokkal építi körül önmagát [...] Végrehajtván az árulást, tökéletesen megbetegszik, elveszti kapcsolatait Istennel és a Kozmossszal, kihull a

létből, az Alvilágba süllyed. [...] Sorsa az volt, hogy az Ember Fia elárulásának révén jusson el a fölismeréshez és a megtisztuláshoz.”²

A mítoszregények megjelenésük után nem váltottak ki jelentős visszhangot. Bata Imre 1972-es, Tiszatájban publikált tanulmányában az *Én vagyok* tengelyét a Jesuah-Jehuda binaritásban látja. Leginkább ezzel a megközelítéssel értek egyet. Bata szerint „Jesuah-Jehuda egy létezésállapot két pólusa. Maga a kettőre hasadt modern emberi tudat. Ebben a polarizáltságban Jehuda bar Simon képviseli az intellektust, Jesuah pedig ama teljességet, mely csak virtualitás”³. Bata Imrét Jesuah Hamletre emlékezteti, mint a passzivitás homogén koncentrációja, mely kizökkentette az időt. Jesuahnak egyetlen akciója, hogy a semmit magából kiteszította, elegendő egy egész létezésre. Ezzel szemben a semmit hordozó Jehuda örökös aktivitás. Oidiposzra emlékezteti lába hibássága, valamint a nagybátyja feleségével való viszonya, mely kimeríti a vérfertőzés fogalmát. Tettének nem vállalása, az igazi cselekvés előli menekülés idézi elő látszatcselekvései folytonos sorát. Jehuda megsemmisíti magát, azzá lesz, ami valójában.⁴

Tüskés Tibor szerint az *Én vagyok*ban Jesuah csak formailag áll az események középpontjában, az igazi főhős Jehuda bar Simon, mivel az ő nézőpontját ismerjük meg.⁵ Tili Annamária az *Én vagyok* szövegváltozataival foglalkozó tanulmányában szintén inkább Júdás-regénynek tartja, mivel az elbeszélő Jézus alakját hangsúlyosan Júdás lelkében tükrözteti.⁶ Vele ellentétben, de szintén az új, cenzúrázatlan kiadás ismeretében Zászlós Levente Jézus-regényként értelmezi, szerinte a kihúzások miatt került Júdás személye a középpontba.⁷

Csűrös Miklós elsőként az önálló kötetben megjelent *Jehuda bar Simon emlékiratairól* ír kritikát, melyben kiemeli Jehuda kereskedő foglalkozását, ami

2 Uo.

3 BATA Imre, *Kodolányi Jézus-regénye*, Tiszatáj, 1972. 10. sz. 60-64.

4 Uo.

5 TÜSKÉS Tibor, *Regény és mítosz: Kodolányi János írói útja 1945 és 1955 között: Az archaikus időkben játszó művek írásának korszaka, Híd (Újvidék)*, 1973. 9. sz. 785-804.

6 TILI Annamária, *Kodolányi János Én vagyok című regényének szövegváltozatai*, Irodalomtörténet, 2003. 2. sz. 272-289.

7 ZÁSZLÓS Levente, *Kodolányi János Jézus-regénye*, Polisz, 2003-2004. dec.-jan. 35-38.

1 KODOLÁNYI János, *Az Én vagyokról: Az író levele Rajnai Lászlóhoz*, Somogy, 1994. 4. sz. 229-232.

egész lényét meghatározó karakterisztikum: azért gyűjt, hogy a finom életet és a boldogságot a vagyon révén megszerezze. Véleménye szerint a tartalmatlan ember képe áll előttünk, nincs benne uralkodó eszme, nincs a személyiséget maga köré rendező belső mag.⁸

Következő, 1975-ös tanulmányában Kodolányi egész 1945 utáni pályájával foglalkozik, minden lehetséges forrásmunkát és hatást feltár. Az *Én vagyok* szerinte a mítosz Jung-ra támaszkodó modern értelmezése, a mitikus ismétlődés, példakövetés jelenik meg benne. Megállapítja, hogy Jesuah jellemzése abban tér el a tradicionálístól, hogy az ókori Kelet mágikus tudományának továbbfejlesztőjeként jelenik meg, ezen kívül Jesuah születésének misztériumát racionalizálja. Jehuda pszichológiájának megalkotásával kapcsolatban felfedezi, hogy Kodolányi a tudattalan jungi és adleri változatához közelít, az önfenntartás és a hatalmi aspirációk motiváló fontosságára is figyel a Freud által hangsúlyozott fajfenntartás és erotikus vágyak mellett. Jehuda lélektanát a modern, széthulló személyiség struktúrájához, társadalmi helyzetét a XX. századi helyét kereső, de útját vesztett értelmiségi típusához hasonlítja.⁹

A narráció két szövege

A történet 75 fejezetből áll, egy kívülálló, személytelen narrátor beszéli el a 12. fejezet kivételével, amely Jehuda bar Simon egyes szám első személyben írott emlékiratait tartalmazza. Az objektív elbeszélő és Jehuda két különvált szövege alapvetően meghatározza az *Én vagyok* hangnemet, ráadásul a történeten kívüli narrátor más-más eszközökkel ábrázolja a két főszereplőt. Jesuah esetében a tárgyilagos leírást pártosszal társítja, ezáltal a mítosz szférájába emeli, ezzel szemben Jehuda nézőpontjából Jesuah egyre inkább démonizálódik, a mítosz visszajaként jelenik meg. Jehuda karakterét belülről is megismerjük, belső monológjai révén: tudunk gondolatairól, érzéseiről, terveiről és vívódásairól. A történet egyedi atmoszféráját a két, egymásnak ellentmondó ábrázolásmód, az így feltárolt két ellentétes világszemlélet feszültsége adja. Míg Jesuah szférája Jehuda szempontjából démonivá alakul, a narrátor addig őt ábrázolja alvilági jelképekkel, s jeleníti meg a mítosz parodizálójaként. A szituáció drámaiságát fokozza, hogy a démoni jellegzetességeket Jehuda saját magán nem veszi észre.

Az árulás jelentőségét az elbeszélő idő múltból jelenre váltása is kiemeli: a narrátor jelen idejű ígéret használ a 71. fejezetben onnan, hogy a katonákkal

⁸ CSÜRÖS Miklós, *Jehuda bar Simon emlékiratai*, Kritika, 1970. 12. sz. 40-43.

⁹ CSÜRÖS Miklós, *Regény a mítoszok határán: Kodolányi János pályája 1945 után*, Literatura, 1975. 2. sz. 61-87.

megérkező Jehuda megpillantja a nabit, egészen a történet végéig, az utolsó, 75. fejezetig. Ez a „kizökkent időt” érzékelteti, és a két típus, áruló és elárult helyzetének örök érvényűségét. Jehuda ekkor követi el a bűnt, amiért a világra jött, s amelynek azóta archetípusává lett az európai kultúrkörben.

A betéttörténet: Jehuda bar Simon visszaemlékezése

A 12. fejezet Jehuda bar Simon egyes szám első személyben írott, görög nyelvű feljegyzéseit tartalmazza, 25 római számmal jelölt alfejezetre oszlik. Az emlékirat terjedelme kb. a regény egyötödét teszi ki. A feljegyzések akkor keletkeztek, amikor Jehuda elhagyta gamalai birtokát, és Kafarnahumba ment: Jehuda születésével kezdődnek, és Jesuah megismerésekor maradnak félbe.

„Lábbal előre jöttem a világra. [...] ahogy mást a sírba visznek”¹⁰ – az első szavak drámai kontrasztja, születés és halál összekapcsolása azt érzékelteti, a születés mennyire meghatározó lehet: Jehuda bal lába megsérül, ezért egész életében biceg. Emiatt gyakran így emlegetik, csúfolják, szinte negatív eposzi jelzőjévé válik: Lábbalszületett. Anyja még egy fiút szül, utána meddővé válik, élő jelképeként a külső-belső romlásnak, elátkozottságnak. Jehuda megvizsgálhatja anyját egy esszenciussal, aki szerint méhében gonosz lélek ütött szállást, s elszívja életét. Gyógymódként mézes bort javasol. Jehuda anyja attól hal meg, hogy fia túl sok mákfőzetet kever a mézes borba. Az asszony temetése után az egész család megkönnyebbül.

Jehuda lelkesen tanul, játszva elsajátítja a héber, a görög, majd a latin nyelvet, matematikával is foglalkozik. A titkos tudás megismerésének vágya vezérli a felszabadított görög rabszolga, Gorgias iskolájába. Gorgias bölcselése Hérakleitos és Pythagoras tanításait ötvözi, szerinte a Szellem teremti az alsóbbrendű valóságokat. Jehuda a tudással hatalmat akar szerezni saját céljai szolgálatára. Gorgias a Logos megértésére biztatja, ami közös jellegzetessége a különböző vallásoknak. Jehuda azzal vádolja mesterét, hogy titkos szertartásokon a pogány Dionysos istennek hódol.

Jehuda a Gorgiasszal való szakítás után új életcélt talál: kereskedőnek áll, legjobban a rabszolgákkal kereskedés tetszik neki. Életmódjával szembeni kétségei önálló szubjektumként kivetülnek. „Öt-hat lélek vitázott bennem. Gazdagnak lenni, úgy élni, mint a görögök, példát mutatni a fajtámnak, hogy legyen okos – mondta az egyik. Elvonulni a világtól, a tó partján élni, halászni, gyermekeket nemzeni, egyszerű életre oktatni őket – sürgetett a másik.”¹¹ Ez az intellektuel, az értelmiségi vívódása, döntésképtelenségéből cselekvésképtelenség,

¹⁰ KODOLÁNYI János, *Én vagyok I-II.*, Bp., Szent István Társulat, 2002 (Kodolányi János művei) 70. (I.)

¹¹ Uo., 127. (I.)

sodródás fakad. Korlátozásnak látja az elkötelezettséget, a tudatos választást.

Jehuda legjobb barátja anyai nagybátyja, akit szintén Jehudának hívnak. A névegyezés és sorsuk párhuzamossága énmegkettőződést sejtet, az idősebb Jehuda a főszereplő alteregójaként is értelmezhető. Nagybátyja a szélsőséges héber nacionalista típusa, a „Túlzók” egyike, minden bevándorlótól meg akarja tisztítani Jiszraélt. Együtt járnak Gorgias görög iskolájába, hogy kifürkésszék a pogányok titkos ismereteit. Mindketten ugyanabba a nőbe szerelmesek, és bár más-más módon, de tönkreteszik életét. Külföldi újtjáról visszatérően Jehuda nagybátyja oldalán ifjú feleséget talál, a tizenhat esztendő Judithot, egy jómódú csónakkészítő család negyedik sarját. Már kisfiuk is született. A nagybáty időről időre eltűnik, néha több mint egy hétig sem kerül elő. Nagybátyja távollétében az ifjú viszonyt kezd a magányos nővel, később gyermekük is születik.

Jehuda vágyának és megvalósulásának paradoxona, hogy sokat ábrándozik szerető, odaadó feleségről, s bár Judith szerelmét érezheti, mégsem élhetnek nyíltan együtt. Judith Jehuda jellemének ellenpólusa, házasságtörő szerelmét kompromisszumok nélkül vállalja: nem fél a törvénytől, mert Isten akaratát látja szenvedélyében. Lelki konfliktusa abból adódik, hogy felismeri, Jehuda sem méltó szerelmére: „Ne titkolózz, ne színlelj előttem [...] Már régóta tudom, hogy el akarsz hagyni engem és a gyermekedet.”¹² Jehuda számára már ekkor az ötlük fel egyetlen megoldásként, hogy nagybátyját feladja mint lázadót. A vívódásnak Judith vet véget: inkább eldobja életét, mintsem beletörődjék, s abban a helyzetben maradjon, amitől undorodik. Jehuda saját apjától tudja meg, hogy Judith felakasztotta magát. Senkinek sem szól viszonyuk természetéről, elhatározza, hogy megkeresi a Kafarnahumban hallott nabit, és tanítványává szegődik.

Jesuaah alakja két nézőpontból: az objektív narrátor és Jehuda szemszöge

A tárgyilagos elbeszélő egy mitikus világképben helyezi el, Jesuaah története variáció az egyistenhit bemutatására, egy archaikusnak tétélezett szeretet-vallás új kinyilvánítója. Jehuda hitetlen „szemüvegén” keresztül Jesuaah szemfényvesztő, hóbörgő, ellentmondásos tanokat terjesztő Álmessias. E kettős portré, a narrátor által elének festett, és a Jehuda lelkében élő kép egymásra vetítése különös feszültséget teremt.

Az elbeszélő Jesuaah alakját nagyjából az Újszövetségben fennmaradt képnek megfelelően ábrázolja, a három szinoptikus – Máté, Márk, Lukács –, és a később keletkezett János evangéliumát egyaránt felhasználva. Figyelembe veszi az apokrif evangéliumokat,

12 Uo., 171. (l.)

Jézus kortársainak, az esszénusoknak és a Keresztelő János-tanítvány mandeusoknak a szövegeit, valamint számos, a személyéről szóló történeti művet. Jesuaah családjára vonatkozóan a protestáns felfogást teszi magáévá. Mariam második felesége a megözvegyült Józszifnak, a férfi előző házasságából két fiú és egy leány született. Mariam elsőszülöttje után még két fiút és egy lányt hozott világra. Az asszony azóta egyedül maradt, férje elhunyt.

Jesuaah és Jehuda olyan antagonisták, akiknek sorsa szükségszerűen összekapcsolódik. Ellentétes minőségeket képviselnek, mint a mágnes két pólusa. Áldott a méh, amely Jesuaht foganta, míg Jehuda anyja az öcs születése után meddő, beteg lesz. Jesuaah a folytonosságot képviseli az ószövetségi mítosz és az új között, alakja összefonódik a korábbi nabikkal, sorsa a mitikus ismétlődés jegyében teljesedik be. Ugyanakkor új tanítással gazdagítja az eddigieket: a szeretet parancsával. Jehuda a predesztinációra, az eleve elrendelésre hivatkozik, ezzel magyarázza árulását. Szorosan kapcsolódnak az Eleázár névhez: így hívják Jesuaah barátját, aki feltámadásában előképe, Jehudának pedig törvénytelen gyermeke. Mindketten tékozló fiúk. Mikor Jesuaah Nezearethbe hazatér, mint elvesztettek hitt fiút üdvözik. Mégsem úgy tékozló fiú, ahogyan környezete látja, hanem azért, hogy az Atya házából kilépett, bűnösök közé vegyült. Amikor Jehuda Jesuaah történetét hallgatja a tékozló fiúról, torka görcsbe szorul: „Hiszen ez a nabi a szívébe látott, róla beszélt. Róla, aki elhagyta az atyai házat!”¹³

Jesuaah megszabadulhatna Jehudától, árulását előre sejtí, mégsem küldi el, mert szüksége van rá. Jesuaht senki meg nem csókolja, csak az áruló. Ez mély közösségüket jelzi. Mindkét főszereplő erőszakos halált hal. Mint árnyék a fényvel, éj és nappal, oly szervesen összekapcsolódnak. Jesuaah az emberi öntudatra ébredt Minden, Jehuda ennek tagadása, a Semmi állítása.

Jesuaah és Jehuda első találkozásáról kétszer is értesülünk. A 7. fejezetben az objektív narrátor beszéli el, Jesuaah hogyan gyógyít meg egy őrület Kafarnahumban, majd Jehuda bar Simon emlékiratainak XXI. bejegyzéséből megtudjuk, Jehuda is jelen volt. A nabi képes felkelteni benne a bűntudat és bűnbánat érzését.

Jehuda arra kéri a nabit, engedje meg, hogy csatlakozzon hozzá. Első szökváltásuk érzékelteti, mennyire eltérő szemszögből nézik és értelmezik a világot. Jehuda úti céljuk iránt érdeklődik: „Hová megyünk Mester? [...] Ha nem tudod, hová megyek, miért akarsz velem jönni?”¹⁴ – kérdez vissza Jesuaah.

Kerijothi Jehuda kezdetben elégedett helyzetével, s prófétának gondolja a nabit: „Talán maga Élijáhu. Mindent megtehet, amit akar. Hálát adok

13 Uo., 180. (l.)

14 Uo., 188. (l.)

neked, Adónáj, áldassék a neve mindörökké, hogy hozzá vezetél!”¹⁵ Jesuah azonnal felismeri Jehuda jellemhibáit: türelmet és önuralmat kell tanulnia. Így biztatja az új fogadott fiút: „Ha mindent megismersz, nem lesz többé beteg a lábad.”¹⁶

Jehuda akkor kezd kételkedni a Mesterben, mikor Gadarában Purim ünnepén nem a jogos bosszút hirdeti: „Én pedig azt mondom: szeresd ellenségeidet! Tégy jót azokkal, akik rosszat cselekednek veled, imádkozz azokért, akik átkoznak!”¹⁷ Ez nyilvánvaló szakítás a hagyománnyal. A Mester kijelenti, hogy egyik prófétának sem az inkarnációja, ő az, aki sose volt: az Én vagyok. Messiási hivatásának nem a zsidóság római uralom alóli felszabadítását tekinti, hanem az emberiség erkölcsi megváltását, az emberben szunnyadó isteni szikra kibontását.

Jesuaht és Jehuda szemléletének ütköztetésére, nagy esti beszélgetésükre a 42. fejezetben kerül sor. Jehudában ekkor merül fel először, milyen könnyű volna elfogatni Jesuaht. Egy előzetesen megkonstruált képet vetít Jesuahra, amit nem tud a valóságos alakkal összeegyeztetni. A Mester rátapint gyöngeségére, hogy görcsösen ragaszkodik az életet kitöltő elavult keretekhez: „Félsz a múlttól. Félsz, hogy elveszíted a világot és a rendet, amit megszoktál. Félsz a büntetéstől, ha Mószét nem látod többé annak, akinek hirdetik, a törvényeket nem mered odaadni a Törvényért. Azt hiszed, borzasztó sötétségbe zuhansz, ha elengeded a világ korlátait. [...] Nem mered vállalni a kereszttel, Kerijothi Férfi, ettől borzadsz legjobban.”¹⁸ Jehuda egyik legfőbb hibája, hogy fél a megcsúfoltatástól, irtózik bármiféle szenvedés lehetőségétől. Jesuah azt tanácsolja, fogadja el sorsát: „Mindent aszerint mérj, milyen messze vagy milyen közel van az Istenhez, mennyire ismerte föl magában az Istent. [...] Ha szeretni tudod a sorsodat, a szenvedéseidet, megnyílik előtted a belső ajtó.”¹⁹ Jehuda aggályos és formalitásokat előtérbe helyező gondolkodásmódját példázza, hogy a beszélgetés után amiatt aggódik, távozáskor nem hajolt meg a Mester előtt.

Jehuda olyan hibákkal vádolja Jesuaht, amelyeket önmagában képtelen fölmerni: alattomosnak, ravasznak, képmutatónak, hazugnak tartja. Azzal vádolja a nabit, hogy „Baál-zebub hatalmával gyógyít és varázsol.”²⁰ Nezerethben a Mester mondja Jehudáról: egy közületek ördög. Testi elváltozásaikban is kiütözik a hasonlóság: Jehuda csuklóján ott nő daganat, ahol Jesuah csuklóját a szög átüti. Jesuah a spirituális hatalomra épít, míg Jehuda a világi hatalomra. Jesuah attribútumai – az önazonosság kifejezője: Én vagyok Jesuah két

szavajárása az „Én vagyok” és a „Ne félj/féljetek”. Az „Én vagyok” a személyiség integritásának kifejezése, az isteni jelenlét bizonyossága. Szavai az élet teljességét és istenfiúi öntudatát fejezik ki. Ő az egyetlen, aki soha nem fél, csak ő van annyira közel az Atyához, hogy úrrá tud lenni aggodalmain. Jesuah tanítása szerint ugyanaz az Én vagyok lakik minden ember lelkében, mint akit Mószé lángoló bokorként pillantott meg a pusztában. Az égő csipkebokor képe megteremt a folytonosságot közte és Mószé között. Jesuah életében hangsúlyos motívum a kereszttel. Minden este elvonul meditatálni, testével kereszttel alakot formál, mely a világ teljességének átélését jelképezi: „teljes hosszában a földre feküdt, mint egy különös kereszttel. Mint a Világkereszt, amelynek ágai Északra, Délre, Keletre és Nyugatra nyúlnak, s befogják az egész földet, minden teremtményével együtt.”²¹

Jesuaht tudásának forrásáról, beavatásának helyszínéről anyja, Mariam visszaemlékezéséből értesülünk. Mikor fölserdült, Szacharjáhu bácsihoz, a későbbi fürdető Jochanan apjához, a rokonság bölcséhez küldték, aki az unokatestvéreket beavatta a nemzetség hagyományaiba. Ezt követően Jesuah és Jochanan Serbál hegyén tanult három évig, a legnagyobb titkos könyvtárban, mely az esszénusoké. Az egyiptomi Usziri-beavatásban is részesült: eltemették egy mély barlangban s harmadnapra föltámasztották. Ez a rítus kereszthalálának és feltámadásának előképe.

Jehuda személyisége, az árulóvá válás folyamata

Jehuda életének kérdése végig a „ki vagyok?“, erre keresi a választ a különböző iskolákban, körökben, szerepekben, s mindig úgy hiszi, nem jut el a belső tanítványi körig. Az „én vagyok” kijelentés az ő szájából bizonykodó önhittség jele. Története az igazság fel nem ismerése, alkalmatlansága a megtérésre egy értelmiségi vívódásaként, döntésképtelenségeként jelenik meg. Jehuda egyúttal azon értelmiségi típus kritikája, amelyik nem tudja megrögzött szemszögén kívül máshonnan szemlélni a világot és önmagát, aki hajlamos mások fölött könnyedén ítélni, de saját nézőpontját nem képes tárgyilagosan, kívülről megítélni. Előítéleteinek, értelmezési kánonjának és reflexióinak rabja.

A jelképek, példabeszédek nyelvét nem érti. Jesuah tanítását nem tudja befogadni, ha a fogalmi gondolkodásból kiszakított, képekbe burkolt tartalmat közöl. „Gondolkozzunk józanul”²² – hajtogatja, de a csodák és megmagyarázhatatlan jelenségek rést ütnek racionalizmusán. A Mester példázatai gyakran ellentmondani látszanak egymásnak, ezekre különösen érzékeny. Ez a diszkrepancia, a félegyezések regisztrálása juttatja arra a felismerésre, hogy nagyszabású szélhámmal van dolga, és rátalál saját feladatára: meg kell szabadítani tőle a világot.

21 Uo., 69. (I.)

22 Uo., 273. (II.)

15 Uo., 199. (I.)

16 Uo., 210. (I.)

17 Uo., 364. (I.)

18 Uo., 10. (II.)

19 Uo., 15. (II.)

20 Uo., 233. (II.)

Jehuda lelki életének fizikai manifesztációja beteg lábának állapota, aszerint érzi könnyűnek vagy ólomsúlyúnak, hogy helyes vagy rossz úton halad. Amikor Jesuah tanítványául szegődik, „alig érezte gyengének a bal lábát, szinte nem is kellett a botra támaszkodnia.”²³ Az áruló szándék testi megnyilvánulása, hogy csuklóján, mellyel botját szorongatja, diónyi daganat nő, napról napra nagyobbodik, egyre kínzóbb fájdalmat okoz.

Véglegesen Nezeeth-ben határozza el Jesuah kiszolgáltatását a főpaprak és a farizeusoknak. Jesuah sógorának kőfaragó műhelyében egy öregasszonytól azt hallja, Jesuah anyja, Mariam templomi szűz volt, és teherbe esett, sőt azt is rebesgetik: egy Panther nevű római katonai erőszakoskodott vele, Jesuah tehát idegen fattyú.

Jehuda az árulás felé közeledve sorra olyan helyzetekbe kerül, amelyekről úgy érzi, hogy egyszer már megtörténtek vele, sőt azt is tudja, mi fog történni. Úgy tűnik, mintha kényszer hatására cselekedne, mintha csak megtörténnének vele a dolgok. A Gonosz uralma alá kerül: „Ami ezután történt, mintha nem is vele történt volna. Csak ment, figyelt, hallott, látott, s mintha nem is ő cselekedte volna mindezt. Hanem egy uralkodó lény, akinek a hatalma alól nem volt többé szabadulása, az, akinek csupán eszköze volt.”²⁴

Az árulás előtti napokban egy öreg halász arról faggatja Jehudát, miképpen juthat az Egek Birodalmába. Végül az idős ember ad neki tanácsot – amit még mindig megfogadhatna: „Az Egek Birodalmába csak egy út van. A megfordulás. [...] nincs külön jó út és nincs rossz út. A megfordulás dönti el a dolgot.”²⁵

Jesuah az utolsó este megmossa tanítványai lábát. Jehuda egy pillanatig majdnem feladja szándékát: „Ezt a nyomorult lábat, amiért gyermekkor óta csúfolták, megalázták, ami miatt Lábbalszületett volt a neve [...] oda kellett nyújtania a nabinak. [...] Előtte térdel az, akit ellenségei kezére kell adnia, feje meghajolt, oldott fejkendője alól kicsüngött hosszú, nyíratlan, fűrtös haja. A sápadtság eltűnt Jehuda arcából, érezte, amint a forró vér előnti, kipirul, toroka szorong. De túl volt ezen is.”²⁶ A feléje sugárzó szeretet sem képes eltántorítani tervétől.

Az árulás véghezvitele során is déjá vu érzés keríti hatalmába. Az előre nem látott fordulat Jesuah reakciója: „Mindaddig minden úgy zajlott le, ahogy előre tudta. Ahogy valamikor, ismeretlen időben vagy időtlenségben már megélte. Az ölelés, a csók, a köszöntés is. De az aranybarna szem örvénye, a csodálkozó, szomorú, szánakozó tekintet és a véres homlok, az váratlan, érthetetlen, megdöbbentő volt.”²⁷

23 Uo., 201. (I.)
24 Uo., 284. (II.)
25 Uo., 265. (II.)
26 Uo., 287. (II.)
27 Uo., 298. (II.)

A befejezés: bűnhődés és/vagy megtérés?

Az árulás után Jehuda immár tisztán látja tévedését és bűnét, nincsenek többé kételyei, féltelmei, végre el tud oldódni kötöttségeitől. Az igazság felismerésének következményeként már lába sem fáj, botját nem szorongatja, könnyen lépeget. Még egyszer találkozik a keresztúton Jesuahval, felismeri igazi lényét: úgy tűnik, mintha elmosolyodna, mintha megbocsátana.

Jehudát lelkiismeret-furdalás gyötri, egész életét az árulás gesztusával azonosítja, árulások sorozatának tartja, melynek végcélja a Szabadító elárulása volt. „Mikor árultalak el? [...] Mikor lejtöttünk a Hermonról, s kinyilatkoztattad, te vagy a Fölkent... Hoi, nem, sokkal korábban, a Jordán mellett ültünk, s elhallgattam előtted a múltamat. [...] Már az ősidőkben elárultalak, mióta vagyok, szüntelenül, folyton elárultalak. Egész lelkem, minden moccanásom, minden szavam árulás volt.”²⁸ A tékozló fiúval azonosítja magát (mint egykor Jesuah beszéde hallatán), vissza akar térni az Atyához.

Jehuda végül az abszolút magányt ismeri föl. Árulása színhelyén, a Gecsemánében felakasztja magát egy fára. Az utolsó mondat a történet során többször felbukkanó kígyóhallal azonosítja, mely a lélek metaforája, miután megtette útját a különböző fejlődési fokozatokon, megtér igazi közegébe: „Mint a hal, amelyet a partról visszadobnak a tengerbe.”²⁹

Az olvasóban kínzó kérdések maradnak: miért kellett ilyen mélyre süllyednie, másként nem emelkedhetett volna fel? Jehuda halála egyfelől értékelhető úgy, hogy az ellentétek kialszanak, a küzdelem nyugvópontra jut. Másfelől eljutott a megvilágosodásig, de mindaddig nem tudott hinni, amíg el nem árulta Mesterét, az igazságot csak a tragikus vétség elkövetése után tudta felismerni. Jehuda alakjában szükségszerűség és szabadság fogalma összekapcsolódik, mert szabadon választja az áruló szerepét, de jelleméből nem következhet más lépés, így vezet az út a lelki hullává váláson át a spirituális újjászületésig. Jesuahnak pedig önfeláldozó terve megvalósításához szüksége van saját lényé ellenpólusára. A Kodolányi-regény erénye az, hogy mindketten azonos súllyal jelennek meg benne: egyikük belső monológokban és egyes szám első személyben írott emlékirataiban közvetlenül megszólal, pszichológiailag motivált portrét kapunk az áruló archetipusáról, másikuk kettős „tükörben”, az objektív narrátor és az áruló szemszögéből, egyszerre áll előtűnik az Emberfia mint Messiás és mint szemfényvesztő. Az *Én vagyok* unikalitása a dialektikus megközelítésben, a két antagonistá, Jesuah és Jehuda világszemléletének folyamatos ütköztetésében rejlik.

28 Uo., 337. (II.)
29 Uo.

Büky László

Fried István: Szomjas Gusztáv hagyatéka

*Elbeszélés,
elbeszélő, téridő
Krúdy Gyula
műveiben*

Nemrég számoltunk be folyóiratunk olvasóinak arról a kötetről, amely Kelemen Zoltán a történelmi regény Krúdy által művelt fajtájáról értekezett (Történelmi emlékezet és mitikus történet Krúdy Gyula műveiben. In: Pannon Tükör XI [2006.], 3. szám, 51–2.), s immár új Krúdy-könyvről szólhatunk. A Herder-díjas irodalomprofesszor, Fried István – mint nem egy korábbi tanulmánykötetében – most sem a hagyományos monografikus feldolgozásmódot követi, hanem az egyes munkákat elemző dolgozatai állnak össze pályarajzzá, amely pályarajzot az időrenden kívül az egyes művekben fölmerülő elbeszélői probléma tart össze. A századfordulós modernségtől a kései modernségig terjedő úton kíséri Fried az író, ügyelve „az elbeszélhetőség, a nyelvi megelőzöttség, a személyiség létesíthetősége problémáira; nosztalgia, ironia, érzelmesség, elidegenítés milyen szerepet játszanak a Krúdy-művekben” (17). Fejlődésrajzról sincsen szó, minthogy Fried István úgy látja, Krúdy egy és ugyanazon kérdésekre különféle válaszokat ad. Ez láthatón ellentétben van azzal a Krúdy-kutatásban nem ritka szokással, hogy „a Krúdy-művekből következtessenek vissza egy (ön)életrajzi-empirikus szerző létezésére, s így annak a felfogásnak elfogad(tat)ására, miszerint a Krúdy-élet- és pályarajz meghatározó mozzanatokban, szakaszokban összecseng, egymást magyarázza, egymásból következik” (7).

A könyv tizenegy tanulmányt tartalmaz, továbbá bevezetőt és „Utószó (helyett)” megnevezéssel féltucat idézetet Kárpáti Auréltól Hans-Georg Gadamerig, amelyek Krúdyra, illetőleg az irodalomra vonatkoznak.

A Krúdy-olvasás című fejezetben (18–49) Fried rámutat, hogy „A kezdő Krúdy Gyula XIX.

századi olvasmányaival akár beilleszkedhetett volna a hivatalosság kedvelte irodalomba, vagy »mérsékelt« modern szerzővé is válhatott volna. Ehelyett ezeket a századfordulós modernség »szellemében« értékelte át” (35). Ezért a Krúdy-olvasás még igen sok meglepetést tartogat a magyar és a közép-európai narrációs stratégiáknak a modernségek felől szemlélt elemzése szempontjából.

A szerző bravúros tanulmánya *A novel-láskötetek egymásra nézve* (50–90). Zolnai Béla könyvtárában (amelyet a Magyar Tudományos Akadémia vásárolt meg) egybekötött Krúdy-könyvek vannak (*Első szerelem; Élet Álom*), ez a könyvkötészeti szintézis lehetővé teszi a különféle időpontokban kiadott művek játékos összeolvasását. Ehhez idézzük az imént említett Gadamer-citátumot: „A játék megmutatásában láthatóvá válik, ami van. Megmutatkozik és napvilágra kerül benne, ami egyébként rejtve van és láthatatlan” (329). Az *Élet Álom* gasztronómiai elbeszéléseinek is újszerű értelmezését adja a tudós szerző. Mintegy az étkezés poétikáját körvonalazza Krúdy (*A pincér álma* című novellában), s nem csupán megnevezi az ételt, hanem kibontja a megnevezés által bizonyos lehetséges fordulatokat: „Én egy dupla-húsleves kérek, hosszú tésztával, belekevert tojással, sárgarépával, zellerrel, karalábéval, nem bánom, ha egy kis karfiol-csutka is lesz mellette, de egy darab csontos marhahús mindenesetre legyen a levesben, mert azt szeretem leharapdálni...” (80). Az a hangsúlyosan egyedi viszonyulás, amely Krúdynál mutatkozik az ételhez, az étkezéshez, részben a századfordulós narcisztikus magatartásforma perversitódása, illetőleg „átszellemiesítése”.

A Ki csinálja a regényeket? című tanulmányban

(91–115) Fried elmondja, hogy Szindbád regényeiben és regényei által él, vagyis mond el történeteket, tör be történetekbe, vonják be történetekbe, s nem külön-külön, hanem többnyire egy időben. A Szindbád-létből fakadó hajózás-metaphora a regényre és a megtett vagy még megteendő életútra is vonatkoztatható a fantáziabeli vitorlás révén. Alighanem Szindbád kalandjai reprezentálják a leglátványosabban a keresés »kalandregény«-ét (115). Hasonlóképpen fejtegeti a kötet szerzője, hogy Ki beszél a »regényké«-ben? Krúdy Gyula N. N.-jének elbeszélő helyzeteit (116–39).

A tanulmánykötet címadó dolgozata: *Szomjas Gusztáv* hagyatéka (140–63), amely – az először 1922-ben Hét bagoly címmel megjelent – művet a XX. századba való átlépés regényének mondja Fried István. A Krúdy-Magyarországnak iróniával és távolságtartással megjelenített XIX. századi világa jelenik meg, amelytől Szomjas Gusztáv búcsúzik, „és ez a búcsú egyben a változó írói státus, a más magatartásformákat követelő (irodalmi) korszak jegyében áll” (142). Szomjas szerint „a régi szemérmes, polgári Magyarországnak befellegzett”; „megszűnik a régi Magyarország ábrándosainak, tehetetlen álmodozóinak világa” (146). A Hét bagoly irodalmi kisvendéglőit benépesítő alakok valóságossága (szereplésük névvel vagy álnévvel) a Krúdy-olvasókat az életrajzhoz vihetik, annak részei és részesei. A Hét bagolyt olvasva „nem eltűnik a szerző, hanem egyfelől akképpen olvasódik a mű, hogy mögé képzelhető el az a szerző, aki megjeleníti a XIX. század végének irodalomtörténetéből hiányzó, de a Krúdy-esszéikben és más Krúdy-művekben megtalálható irodalmi világát, másfelől tautologikusan kifejezve a Hét bagoly attól regény, hogy a referenciák »halmaza« fikcióvá lényegül, fikcióként funkcionál, nemcsak külső formáját tekintve regény, hanem regényes történet a szó eredeti értelmében” (149).

A tegnapok ködlovagjai (164–89) tanulmányfejezet az azonos című Krúdy-műről állapítja meg, hogy „az emlékezés téridejébe helyezi a századforduló, a századelső Magyarországnak reprezentánsait” (189). – Az elbeszélő mint útítárs (190–213) Krúdynak *Az útítárs* című regényével foglalkozik, amelynek történetmondása utazás közben (!) történik, amikor is bizonyosság és bizonytalanság közötti lebegést, lebegtetést tematizál. Például ilyen az időkezelés: „Akkoriban töltöttem be negyvenedik évemet [...] Ekkor kerültem X.-be, ahol hetven esztendő töltöttem”. Ilyen a helyrajz kezelése is: „A házak fala mellett történelemmé váltott emberek álldogáltak”, stb. (193). A történelmi képek egyben jelenések is, az elbeszélő és az elbeszélés időbeli rögzíthetetlenségét valósítják meg. Valamilyen időn kívüli irracionális állapot jön létre. Az én és a nem én, a fenséges és a triviális, az igazi és a nem igazi vezet egymáshoz, s az én szétesettsége és heterogenitása nem jöhet számba a menekülés reménybeli helyeként – idézi Fried itt Peter V. Zimát, aki a későmodern

gondolkodásmódot véli mindebben megtalálni. – Ki (a) velszi herceg? Öntükröző személyiség-játékok Krúdy Gyulánál (215–47) fejezet a *Velszi herceg* című, kevésbé emlegetett mű problematikáját taglalja a szereplők személyiségei szempontjából (is). a főhős, Bimy Pekár Gyula, a hivatalos Magyarország képviselője, aki a Petőfi Társaság vezetői közé is tartozott, aki Császár Elemérrel azt a lapot szerkeszti, amelyben Krúdy és más írók ellen feljelentésszerű támadás jelent meg. A *Velszi herceg* mégsem kulcsregénnyel álcázott ellentámadás – mutat rá Fried István (234), hanem a személyiségfelfogás regényi megjelenítése. A XIX. század utolsó évtizedeiben Albert wales-i herceg magyarországi látogatásainak legendás részei beépültek a „boldog békeidők” krónikájába (másokéival együtt, például Milán szerb (ex)királyával, akinek mulató köréhez tartozott egyebek között Füst Milán apja is). A wales-i herceg nem „velsi herceg” – Krúdynál nem egy személyt jelöl, hanem egyre többet, amint ezt a tudós szerző igazolja a tanulmány további részében.

Boldogult úrfikor mint allegorikus téridő (248–80) – e fejezet a kiemelkedő jelentőségű regényt vizsgálja, s megállapítja, hogy „Mesemondásról és nem meséről, regénybe foglalt legendáról és nem vagy kevésbé (korszerű) regényalakzatokról van szó” (251), amelynek előideje I. Ferenc József uralkodásának ideje, a jelen viszont kettévált, az emlékezések és felidézések révén jelenvalóvá lesz a múlt, amely éppen megidézetségénél fogva »fikcionált« (255). Valójában nem a Monarchia, hanem emléke idéződik föl, koiné van e tekintetben: a szókincs, a német(es) kifejezések, az operettdallamok és -szövegutalások, az egyik szereplő császárszakálla, a másik Girardi-gallérja, a Radetzky-marsot játszó zenélő óra és egyebek által. Fénykor és elmúlás és hanyatlás, amelybe belejátszik a fénykorról szőtt álmodozás is, hiszen „boldog” volt az úrfikor. S e kor és ideje „az az álom-Magyarország bizonyosság és bizonytalanság közt lebegő világa, amely az irodalomban és az irodalom által formálódik” (280).

Kit visz el az ördög? Egy Krúdy-regény fordított világa (281–303). Ezt a regényt Fried az eddigi értékelésektől elütő szempontból tanulmányozza, ugyanis úgy véli, hogy „a XIX. század vége vagy a modernség korszakfordulójának eseménytörténetét a szereplői érdeklődéseket, magatartásformákat nem egyszer szembesítik, egybevetik olvasmányaikkal” (284). E tekintetben tér ki Fried a Don Quijote-kérdésre mint az időből kiesett figura magatartására, nem véletlen, hogy Jókai Mórnak és Mikszáth Kálmánnak is egyaránt volt Don Quijote mintájú műve. A szerző finom elemzéseiből csak egyet említek, azt, amelyik taglalja, hogy a vörös postakocsi milyen szövegösszefüggésekben bukkan föl (297–99), ebben is megnyilvánul a tanulmányírónak a nyelv és kifejezésmód iránti tisztelete, amely bizonyonnyal minden elemzés talpköve.

A kötet utolsó tanulmánya: *Pesti divat 1912–1914-ben*. Elbeszélői helyzetek a *Rezeda Kázmér szép életében* (304–28). A voltaképpen így történt 1914-ben című posztumusz hírlapközlésként megjelent regény bizonyos hívószavait – ismétlődő kifejezéseit – sorra véve, például a „divat”-ot, megállapítja, hogy ezekkel formálja a szöveget, sugallja az elfogadó és elutasító (ironikus) véleményt, szóhoz engedi jutni az elbeszélőt, a főszereplőt vagy más szereplőt, arra is utalva, hogy a szerzői-narrátori álláspont legfőbb „részigazság” (313). E divatra legyen példa Fried alapján: Zola Emil akkor még divatban volt; ebben az időben nagy divat volt a pesti asszonyok között a szeretőtárs; nagy divat volt Pesten a szép lábak után való járkálás; (a Van Zanten szigeti vademberekről szóló) akkor divatos olvasmány volt, éppen a kulturált hölgyek irigyelték a vadembereket é. í. t. A többszörösen konstruált elbeszélői pozíciók talán

a szerző számára véglegesen kétségessé vált eseménysor elbeszélhetőségéről vall, az esemény „egy szétesni kezdő világ látszat-karneváliságá”-nak (mint Fried mondja) apokalipszise.

E felvillantott témák Fried István Krúdy-könyvéből csupán az elemzés fő sodrát mutatják. A dolgozatok rendre magyar- és világirodalmi háttérű (összehasonlító) irodalomtudományi megalapozottságúak, ez azt jelenti, hogy a Krúdy-műveket számos összefüggés hálózatában látja és láttatja. A recenzens természetesen a szaktudományi bőséget nem tudja bemutatni, indokoltságának érvényéhez mindenképp Fried könyvét és persze Krúdyt kell olvasni – s immár több tekintetben másként, mint eddig.

(Palatinus Kiadó, 2006.)

Szabó Sándor: *Hazatérő bányászok*, 1968)

Bakonyi István

Rések az időn Versek ég és föld között

Az úgynevezett istenes versek sokfélék lehetnek. Ha csak a magyar költészetet nézzük, mondjuk Balassitól Adyn át Pilinszkyig vagy még utóbb, akkor láthatjuk, hogy az örökkévalóhoz, a teremtőhöz szóló művek éppúgy jelen vannak, mint az áttételesebben istenesnek, esetleg metafizikusnak mondható alkotások. S vannak, akik az ún. hitbuzgalmi irányhoz tartoznak, akiknek versei jól használhatók egyházi szertartásokon, ünnepélyeken. Az is megesik, hogy egy-egy életművön belül is föllelhetőek a különféle irányok, gondoljunk csak Mécs László, Sík Sándor vagy éppen Bódás János életművére.

Természetesen ma is akad sok költő, aki az „ég és föld közötti” tartományt kutatja. Érthető hát a vállalkozás: a *Rések az időn* című antológia kiadása, Csepregi János, lancu Laura és Szegedi Kovács György szerkesztésében. (Mindhárman jól ismert szerzők, akiket ugyancsak jellemez a transzcendencia bűvölete.) Harminckét költő szerepel a kötetben, Bakos Kiss Károlytól Zsolnai Györgyig, ha a névsor elejét és végét nézzük. Az is nyilvánvaló, hogy egy ilyen népes csapat a sokszínűséget mutatja elsősorban, s ha világlátásuk rokon is, azért a színvonalban és az egyéni vonásokban akad bőven eltérés. Néhány jellemző név még: Dobozi Eszter, Lackfi János, Nagy Gábor, L. Simon László, Szentmártoni János, Szikra János, Térey János, Vörös István, Zsille Gábor. A mai magyar líra világában járatos olvasó láthatja e hiányos névsorból is a sokszínűséget, s azt, hogy fontos szerzők szerepelnek ebben az antológiában.

Van, aki le sem írja Isten nevét, van, aki leírja, s abban közösek legfőképpen, hogy vallják: a teremtett világ minden egyes pontján ott a Teremtő keze nyoma.

Fában, virágban, fényben, a férfi és a nő kapcsolatában, a természet minden részletében. Ahogy a szerkesztők az előszóban írják: „...megjelenik maga a hétköznapi ember öntudatával, vágyaival, félelmeivel egyetemben. Az az ember, aki megpróbálja megtalálni helyét az őt körülvevő világban, értelmet, kapaszkodókat keres a rajta túlmutató, hatalmán kívül eső dolgok sűrűjében, miközben kapcsolatot teremt égi és földi világ között.”.

És közben az sem ritka, hogy a profán és a szakrális együtt van jelen egy-egy versben. Mint Csepregi Jánosnál is, aki arról vall, hogy az „Istenhez visszatér az Ige”, ám közben elemeiben rázza meg az elmúlás miatt átélt melankólia, és nem titkolja, hogy „vacogva várja” Isten érkezését. Persze nem menekülhet a halál keménysége elől, de az örökkévalóság tudata erősíti a nehéz élethelyzetekben. Nagyatádi Horváth Tamás másképpen, még elvontabban tárja föl a belső titkokat. Számára a természetfölötti lény „a homály fokait” mutatja meg. L. Simon László, akinek életében a tanulmány vagy éppen az aktív közéletiség legalább olyan fontos szerepet játszik, mint a költészet, nos, ő sem szabadul a metafizikus látástól. A sáskával és erdei mézzel élő Keresztelő János példájával éppúgy él, mint a számára középponti jelentőséggel bíró (s persze szimbolikus erővé növe) szőlő és bor léte, s mindez ilyen szép és tömör megfogalmazásban nyer teret: „Bor van az Úr kezében.”. S milyen fölemelő a következő négyesoros: „És végül megszólalnak az égi haronák: / nem lesz új lény, s nem lesz új világ. / Elszórt fémdarabok között bolyong az Isten, / emlékezz ember: porból vagy és porrá leszel!” Egyszerre van itt jelen a rendkívül magasztos érzés, valamint az ember kicsinységére és

ugyanakkor csodálatos lényére utaló alkotói szándék. Meg hát ilyen intim vallomásokban szólal meg az a költő, aki alkotói léte egészében oly sok, más műfajban fejezte ki magát.

Megint másként mutatkozik meg Szegedi Kovács György, aki imádkozik és filozofál verseiben. A lét alapkérdéseit firtatja, nem kisebb példa, mint Pilinszky nyomán. Nem mellékesen: a tömörítés remek példáival, mint pl. *De profundis*ában: „Égbe meredő / csirke-lábú kopasz faágak / billegik el hajnali fohászukat, / de én nem merek / a csillagok szemébe nézni.”. Az ő személye arra is jó példa, hogy a hitét felekezetében is aktívan átélő ember képes arra, hogy a szűkebb korlátokat átlépve jusson föl a magasba, a hit „vigaszágán”.

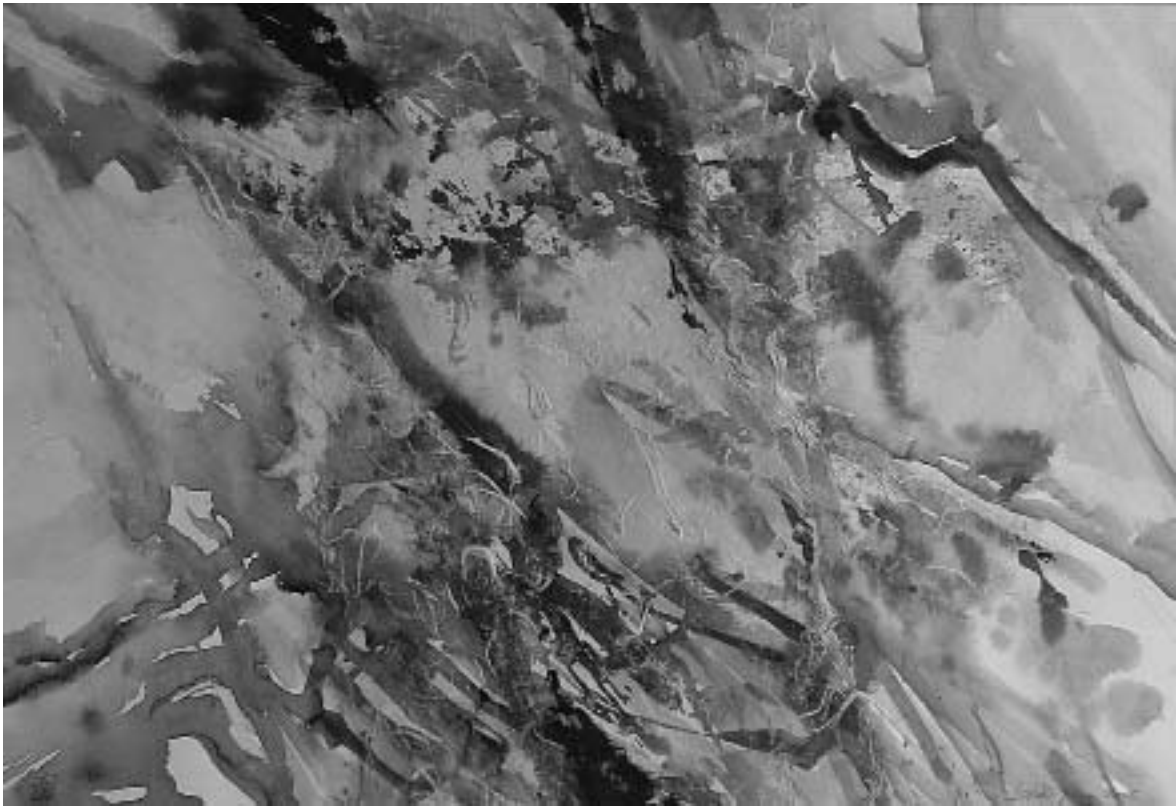
Sokáig folytathatnánk még a sort, de engedtesék meg, hogy még szót ejtsünk egy mostanában induló tehetségéről, Ughy Szabináról. A még diákkorú, s a kritika műfaját is gyakorló szerző a

kötet igazi meglepetése. Azt sugallja, hogy Isten léte mindent átítat, a leghétköznapibb dolgokat leginkább. Tőle van minden: a tárgyak, a természet, a szerelem. A miliőteremtés szép példáit látjuk verseiben, költői beszéde rendkívül érzéletes és szemléletes. „Ők az ima, öntisztuló szavak, / hitünk teste gyapjútakaró, / alatta személyes névmások, / kisbetűs tulajdonnevek, / Isten nevei.”.

Harminckét költő, harminckét hittől-kételytől érintett ember vallomása a legfontosabb dolgokról. S akkor, amikor sokan keresik útjukat az elbizonytalanodott világban, az ilyesfajta könyvek eligazítást, támaszt, bizonyosságot adhatnak. Hiszen a kötetben közreadott művek valóban a lélektől-lélekig tartó birodalom vidékére viszik el az olvasót.

(Ráció Kiadó, Budapest, 2009.)

Laluk György: Áramló idő

Péntek Imre
A „belénk
költöző táj”
lírai krónikája
(Iancu Laura:
névtelen nap)

A kortárs líra újabb alakváltozáson esik át. Az a kötött formákban megjelenő személytelen, tárgyias hang – melyet neveznek neoujholdas hangnak is –, úgy látszik, elérte teljesítőképessége határát. Ez a sima lefutású, olykor divatos geekkel, kultúrélményekkel telített versbeszéd a legújabb nemzedék körében heves elutasításra talált. A lázadásnak több iránya is van: a zárt szerkezet helyett a spontánul áradó, asszociációk mentén szerveződő szabadvers-változatok, a stilizált fogalmazás helyett a brutális, „alustilizált” nyelvhasználat viszik a prímet. Iancu Laura – bár távolabbról, s nem oly radikálisan – ezt az elutasító mintát követi, amikor egy erősen redukált, szikár, lényegre törő nyelven fogalmazza meg a maga emberi-költői világát. A *Karmaiból kihullajt* című, második kötetében – éppen a címet adó versben – olvashatjuk aggodalmát: „karmaiból kihullajt-e a szó”, míg az újabb kötetben a megérett (és megértett) bizonyosság az uralkodó, itt már egy érett költői személyiség veszi birtokba múltját és jelenét, lehetőségeit. Érdekes megvallása ennek a *Feltámadás* című vers: „szemem már nem látja a formát, /szemem a mindent látja...”. Igen, az a fajta kettőség, Én-Te viszony (amiről Dobák Kata ír részletesen és találóbban a *Kortársban* megjelent kritikájában) feloldódik, eltűnik: a korábbi érzelmi-gondolati csatározásból megszületett egy felnőtt, magabiztos személyiség. A *névtelen nap* ennek (is) meggyőző lírai dokumentuma. A hét ciklusba rendezett kötetnek van egy határozott,

karakteres érzelmi íve, mely az *Agóniától A táj belénk költözik*-ig tart.

Az első ciklus nem véletlenül kezdődik az 1978. december 30. című verssel. A születés, a világra jövetel tudattalan élménye fogalmazódik meg benne: „elemeiben állt a világ / s én apró tenyeremet kitérve/ éhesebb voltam mint valaha”. Olyan világba születni bele, ahol „gyöngyszemekben lépked aki bujkál /akiben meghúzza magát a lét”. A költő ennek a veszélyeket rejtő, identitást roncsoló környezetnek körülményeit próbálja számba venni, itt „egyedül a fák értenek meg”, „alamizna-álmok hullanak”, s „hatalmas hordalék a világ”. Egy omló-bomló közösség tagjaként éli át mindezt, amit jelez a többes szám első személyű ragozás („özvegyek vagyunk”, „hull a hajunk”, „házunk falán lóg a Kereszt”). A gyermekkori imák nem segítenek („azt az imát már nem mondom”), „körös-körül gaz verte keresztfák” – írja a *Körös-körül* című versben. (Aki belelapozott a *Magyarfalusi emlékek* című kötetbe, az fotókon is láthatja mindezt a Cintaram hegyen.) Ebben a töredékes létezésben nehéz fogódzókat találni, mégis a titok, az ide, a szülő- és anyaföldhöz való elszakíthatatlan kötődés titka az, amit őriz a lélek: „egyetlen szót ismerek / nem mondtam ki nem árult el soha / földbe vájnak / téli álmom: haza”. Ebben a „festett tájban” az önmarcangolás dívik: „bélelt szívet eszünk vacsorára”, s az öngyilkos, önsorsrontó gesztusok erősödnek fel. Az Úrral való perbeszéd is része ennek. Hiszen a „kormos kapura zárt éden”-be,

valamikori (gyermekkori) idillbe nincs visszatérés, s a költő félelmes „átka” nem más, mint a „visszateremtés” vágya, óhaja: „bordám fogadd vissza / kiről letéped rég halott”. Egy másik, hasonló megfogalmazása ennek a visszavonásnak a *Csont* című vers. („felhúszom egyszer agyagból gyúrt arcom”). A megromlott Tisztaságot csak a vér/ár moshatja le, s itt nem születhet más, csak „Sebköltészet”. A kivetettség (kiűzetés) számos metaforájával találkozhatunk: „Omlatag öröklét”, „lépteit lekésző Messiás”, „aláfolyunk a Föld tenyerén”. A magára eszmélés – kicsit József Attilára emlékeztetve – megpróbál „csalás / nélkül szétnézni könnyedén”: a *Lenyomat* című versben így intonál:

„testemen mint kihűlt tájon
fogyatkozik a félelem
szökik ereimből
a szerelem”

Nos, ebben a kiábrándultságban írja le a költő: „Takarj be, vers”. A „sorstalan ázott veréb” csak ettől, a költészettől remélhet megváltást.

Ezért jönnek a sorspéldák, ígéző mesterek, mint Kányádi Sándor, Hervay Gizella, Bede Anna, Mécs László, akiknek egy-egy verset ajánl. S egy keserves felismerés (*Körömversek*):

„az égen imitt-amott
hang
megöregszik
mire az ének hozzám ér”

Apoézisen kívül még valami nyújthat vigaszt: a mélységes, kételyekkel átszótt hit. Iancu Laura vallásossága nem a szokványos megnyilatkozás, hanem egy Istennel kialakult/alakított, bensőséges (kételyekkel, vergődéssel, viaskodással átszótt) viszony. Szép példája ennek A *názáreti* című költeménye. Az isteni törvénynél – a porba írt szavaknál – fontosabb a személyes átélés, azonosulás. Ezért írhatja Iancu Laura, minden beképzeltség nélkül:

„Tömegek sírtak én felettem:
Keljek, szedjem szavaid.

S én vad viharként
Dúltam széjjel
Kérdésem, álmom, életem.
Vonalaidra ráfeküdtem:

Írj tovább, Istenem!”

Több versben is megjelenik ez a már-már bizarr bensőségesség, kiszolgáltatottság (*Mikor az Isten, Otthon*). Az önemésztő azonosulás szép példája a címadó *névtelen nap* („nyakadról a köldökzsinórt /

minden nap lecsavartam”). (Lehetne elmélni arról a nőies megközelítésről, amely ezekben a versekben megnyilvánul, de nem érdemes. A már-már extatikus odaadás, függés, kapcsolódás, az Atya-kép előtti tisztelgés – mind-mind beletartoznak ebbe az érzelmi körbe. Ám a versek nem ezért jók, hanem a formai-poétikai megoldásaik miatt.) Ez a viszony mindenképpen kitüntetett: a kiválasztottság képzetével (*Kettőspont, Nagycsütörtök*). A „késleltetett feltámadás” szép verse a *Húsvét*.

„Te ismét késel
mi lesz velünk
nem tudom

beesteledett bimbó
bontott kapualj
mozdulatlan szikla

Elvittek Uram. Hova?”

A „megjelenés”, átlényegülés a továbbiakban már nem a személyesség tartományaiban történik, hanem a legendában, mondában, néprajzban, a „szenteltvirág”-ban. Egy másik motívum is feltűnik – a már hivatkozott szenteltvirág kapcsán –, a tájjal való azonosulás: „tájba tépsz, két kezed széljáték, / torkom szorítod a kölcsönkért / kegyelmekért”. Az eltávolodó, visszahúzódó, „alvó” Isten helyett a virrasztó ének kell őriznie a hűséget, a tartást, mindazt, ami érték („álmait őrzöm s látom / velem is táncolt valahol”). A legvégletesebb vallomás az *Ami minden versből kimaradt*-ban fogalmazódik meg. A teremtett itt számon kéri teremtőjét: „Szigorú leszek hozzád... Még sosem mondtam el neked. Mi végre vagyunk – szerintem. S ha kíváncsi vagy, / Nem merem.” Ez a feddő szigorúság azonban feloldódik egy antropomorf metafora-sorban („Hatalmas tenyered van. Az egész föld hatalmas lábad.”), s az emberi gesztusokkal megidézett „atyai hatalom”-hoz lehet így szólani: „Ülj le. El ne fáradj.”. Hiszen a formális jelenlét, az imádat megjelenésének helye, a templom, zárva. S innen már logikus út vezet az olyan megállapításokig: „szabadítsátok ki / elfáradtak a rácsok” (*KR*). A megjelölés, kiválasztás ebben a kontextusban másképp, nagyon szép metonímiában jelenik meg: „számra varrták vérrög éneket”. Feltűnik a szülőföld szentjei közt a „megfáradt” anya, akit védeni, óvnia kell a költőnek. („húzd be a sötétítőt, anyám”), Tanítása magatartásában jelent meg: „igaz voltál”, még akkor is, ha a veszendő, áldozati sors jegyeit előre látta (*Amikor imádkozni*). A gyerekkor képeinek felidézése valamiféle érzelmi „védőhálót” jelent a zuhanás ellen (*Mozdulat, Faoltás*). Az ellentmondásos viszony – féltés, óvás és a menthetetlenség, a belesüppedés a megszokott életformába – ilyen „gyermeki” kérelmeket, könyörgéseket fakaszt:

„Hányszor mondtam: kedvemért
állj föl, ha elested!
Lépd át a hagyomány börtönét,
amelybe születted!”

A költő (és az ember is) tudja, kérelme nem hallgattatik meg. Az elroncsolódott Édenből nincs visszaút, nincs „visszaölelés” a születés előtti állapotba. A kötet egyik, feszültséget adó ívét éppen ez húzza meg: az első vers, a születés dátuma a cím, életmohósága, s a *Falottságban* megjelenő menekülés az élet, a lét elől. Anya és leánya egymásra talál ezen a ponton: „kimérikánka Jób-sorsot”, „aláhull a Harmadnap”, ahogy a *Külön* című vers ezt az elétkozott sorsot intonálja. A „mélypont ünnepélye” ez – Pilinszkyvel szólva, akitől annyi mindent tanult lancu Laura: a megkritikált szókincset, a szaggatott, kihagyásos szerkesztést, gondolkodást, a versvégek „szétzilálását” –, s a *Fázunkban* a beletörődés így jelenik meg: „nézzük egymást két vaktükör”. Az elmaradó Farsang idején: „lángostesztád anyám / szegletkövé dermesztik”. Az *adósságod: öröklét* című vers ezt az ellentmondás viszonyt a szülőföldhöz, az anyai-családi örökséghez a maga teljes „pompájában” tárja elő. „Beföttjeidből szirupfürdőt csapok, ha hazaérkezem...”. A kíméletlen felismerés, az elidegenedés ténye elől nem lehet kitérni: „Hulladékha, otthon: urna...”. A szétszakadó ölelés, a jégből font „gyerekkoszorú” már a végleges eltávolodást, a búcsút jeleníti meg...

S végül az utolsó ciklus – ennek a belső stációnak, „keresztútnak” egy virtuális „feltámadását” kínálja... Maga a cím is kiáltoan fogalmazza meg ezt az „átlényegülést”: *A táj belénk költözik. S roppant érdekes, itt újra visszatér a többes szám első személyű fogalmazás. Számomra itt lancu Laura személyes élettapasztalatait nem szakítja el a közösségtől (mondjuk ki: a csángók közösségtől), hanem általánosabb (elvi-történeti) síkra emeli. Megerősödik az őrzés gesztusa: „rágyújtok és zengek / egyszer volt hol nem volt regéket” (*Pátria*). A nemzeti-etnikai identitás kérdései vetődnek fel, a tartozás-tudat, amivel a csángó magyarság „kisnemzete” az anyaországhoz kapcsolódik. S nyilván abból a felismerésből, hogy „Édenünkből / a tudás fáját / ócska piacra / hordták a kutyák” – sok minden következik... Az „örökség” megtartása vagy elherdálása óriási felelősség, ahogy lancu Laura írja a „kockakerekű időben”. Meg kell hallani a *Pásztor* kopogását, miként az *Irtásban* olvasható. A belső, lelki táj egyre gazdagabb, egyre elevebb. (De nem válik idillé.) A *Csángó karácsony* teszi fel a kérdést: „vajon ki pusztul előbb el / a maradás? emlékezte? De a *Magyar karácsony* sem irgalmasabb: „hazát keresek a királyokkal”. Mégis, a belénk költöző táj képei (*Este a faluban, A falu*) élesen (karcosan) jelennek meg, de a szépség sem hiányzik ebből az emléktájból („botján a vén bacsónak / elejti melegét a nap”). A szórvány-*

lét drámai megfogalmazása ez sor: „Engedélyezett kétségbeesés ez a táj” (*Szilvafa*). Az utolsó három vers mégis valamiféle engesztelődés, feloldódás felé mutat. A *Hazafelé* nosztalgikus-fájdalmas emlékidezés („Mese vagy nékem, fehér táj”), látomás a „nemzeteket” ívó „vén pokol”-ról, s arról, az „örök mának örököse nincsen”. Ebben a krónikás egy kissé magát is sajnálja, hisz eltűnése esetén: „Ki álmodik majd néked / Gyimesi táj?” A *Szünőföld* fájdalmas-ironikus számvetés, a jövőtlenség szólaltatása, hisz „A hontalanság malma / zilál szent törmelékebe”. A felmorzsolódás, mint valami áldozat, Istennek melegített „szép álmom”. Megtanulni és elviselni a hiányt – ez az *Ujjak* című vers példázata. Ez a hiány azonban inspiráló, továbbblendító örökség, amint az lancu Laura kötetéből kitetszik.

Talán elemzésem túl tartalom-centrikusra sikerült. De azért is vállaltam ezt a hálátlan szerepet, mert elolvasva a *Kortársban* megjelent két kritikát – Vincze Ferenc (*Karmaiból kihullajt*) és Dobás Kata (*névtelen nap*) tollából – mindkettő poétikai részkdésekkel foglalkozik. Vincze Ferenc a félbemaradt vagy „éppen felénél elkezdett mondatok”-ról értekezik, a központozás hiányáról, „a tisztaságért és őszinteségért folytatott küzdelemről”. Dobás Kata a „színek megjelenítésének stílusformáló” erejéről, a „redukált nyelvhasználat” szerepéről, és folytatathatnám. Félreértés ne essék: mindkét szöveg értékes hozzájárulás lancu Laura költészetének fölfejtéséhez. Mégis, úgy érzem, ez kevés. A *névtelen nap* nagyobb kihívás – ami elől nem illik megfutamodni. Lancu Laura a „törmelékeny lét”, a szórvány-lét képviselésében fogalmazta meg drámai meglátásait, katartikus pontokat villantva fel ebben az elszakadásban és hazatalálásban. Tamási Áron meglátása („Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”) – új körülmények között, átértelmezve, de máig érvényesen cseng. Szükségünk van az otthon-lét, a szülőföld-kódolta identitásra, mert enélkül kallódásra, elveszésre vagyunk ítélve e földön. Még akkor is, ha ez a szülőföld – „szünőföld”, s csak belénk költözve, a nagyobb, anyaországi emlékezet érzelmi-tudati magasában (lásd: *Haza a magasban*) nyeri el a maga „öröklétét”. Mint mese, hagyomány, múlt időket idéző népszokás. Lancu Laura kötete ennek a lelki-történeti folyamatnak is megrendítő (lírai) dokumentuma.

(Kortárs Kiadó, 2009.)

Pápes Éva

A mesék jelene és múltja - *lancu Laura összegyűjtött meséi Csángóföldről* -

lancu Laura a moldvai Magyarfaluban született (1978). Csángómagyar író, költő. Hatgyermekes katolikus családban nőtt fel. Kényszerű kétnyelvűségét tizenkét évesen kétlakiségra cserélte. Csíkszeredában járt középiskolába, egyetemi tanulmányait Budapesten folytatta, óvodapedagógusként, majd teológus-hittantanárként diplomázott. A BCE Századvég Politikai Iskolában politikai szakértőként, a Szegedi Tudományegyetemen néprajzusként végzett. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékén végzős PhD hallgató. A nem szokványos életrajz nem szokványos tehetséget sejtet. 2000 óta több-kevesebb rendszerességgel jelennek meg írásai. Természetesen a Moldvai Magyarság szerkesztője mind a mai napig, de az Irodalmi Páholyé is. Tudatos csángómagyar sajtómunkás. Verset ír, néprajzos szakdolgozatot, sajátos politikai publicisztikát. Fiatalon is nagy népszerűségnek örvend. Szerepel színpadon előadóként, verset mond, ha hívják, kendőzetlenül ír személyes véleményt közéleti kérdésekről.

lancu Laura sajátos – mondhatnám archaikus – jelensége a magyar irodalomnak. Olyan világból jön, ahol a múlt század végi tájnyelv él ma is, a gondolkodás pedig még régebbi mintákat követ: azt a magyar paraszti mintát, amit Bálint Sándor szakrális alapú világképnek nevezett. Ennek működésére jellemző, hogy a vallás az egész életet megszenteli, a hétköznapi élet jelenségei is kultikus távlatot kapnak, így a munka és a szórakozás rituáléi is őrzik az archaikus jellegüket, „megszentelt rítusosságukat”¹. A hétköznapi élet területén, a családban, a gyereknevelésben egyaránt jelen van a hit, mintegy építőköve annak. Így emlékszik erre lancu Laura: *Tekintélyelvű nevelést kaptunk. Mindig fel kellett nézni apámra, anyámra, idősebb testvéreimre. Akik viszont felemelt karral, ujjal az égbe mutattak... Nem magukért akartak ilyennek vagy olyanak nevelni. Úgy érezték, felelősek azért, hogy a gyermekeik föltekintsenek. Minél magasabbra. Erről végeláthatatlanul hosszan lehetne írni... pontosan azért, mert amolyan mítosz*

¹ Forrás: Tánzos Vilmos: *Eleven ostya, szép virág.* Krónika könyvek, 2000.

*már az életnek ez a része. Az ember diskurál vele, szelídíti, vallatja*². – Ez a mitikusság, amelynek gyökere a gyermekkorban volt, határozza meg ma is az ifjú költő és néprajzkutató minden tevékenységét, írjon bár éppen verset, vagy gyűjtsön mesét...

Ő a mítoszok vándorútra induló „legkisebbje”, aki hosszas hányódások és próbatételek után megszerzi azt a bizonyos királyságot, amit egyedül érdemes a világban megszerezni: a szellemi kiteljesedést, az emberi létezés szellemi gyökereihez való életteli kapcsolódást. Bár az indulás nagyon nehéz volt, a mesei szegénység³

² Hevesi Mónár József interjúja lancu Laurával (internet)

³ A mesében a szegénység nem fizikai szegénységre utal, hanem olyan állapotra, amelyből gazdagság csak a

itt valódi szegénységet jelöl: egy hatgyermekes csángó katolikus család gyermekeként, ráadásul két „fél-nyelvet”⁴ birtokolva ostromolta meg a magyar irodalmat, és nyert bebocsátást, lett magyar költővé. Ahogyan az általa gyűjtött egyik mesében, a „Zöd Péterben” történik, ő is „megálmodta”, hogyan lehet szegénylegényből *Fehér királyá* válni. De mielőtt ezt az analógiát végigvinnénk, érdemes egy kissé elkalandozni a mesék világában, mélyebbre menni magában a mesében, hogy ne csak felületes párhuzamot lássunk az élet és a mese között.

A mesék gyökerei egyrészt a lélek mélyén, másrészt a történeti múltban vannak. Ha megvizsgáljuk a mesék és a történeti múlt kapcsolatát, láthatjuk, hogy a mese vissza tud vinni minket a bennünk lévő archaikus tudathoz, amely tárolja az emberiség valamennyi kincsét, az archetipusoktól, ősképektől kezdve a szimbólumokon át egészen az emberben lévő képességek kitágításának a lehetőségéig. Az archaikus tudás – amely nem ismeri az absztrakciót – a világról, az eredetről, kezdetekről való komplex tudás, amely nem a múltból származik (bár a múltban látjuk kivételül), hanem a tudat tudatfeletti állapotából, abból az időből, amikor minden gondolat, kijelentés szó vagy cselekedet ható és alakító erőként volt jelen az ember életében, aki ennek tudatában is volt. Az archaikus tudás egyfajta mágikus tudás, azaz olyan rituálék összességét érthetjük alatta, amellyel az ember alakítani és formálni tudta a világot, mert állandóan változó erők összességének látta, és hitt abban, hogy a természeti folyamatok befolyásolhatók. Az archaikus tudat egyfajta „gondolkodás feletti gondolkodás”, amelyet a mese úgy ír le, hogy „a gondolatnál is sebesebben” lehet vele „közlekedni”.

A mesei szimbólumok előhívják az ember tudatából az archaikus múlt eseményeit, valamint azt a tudást, amikor a hierarchia helyett még a komplexitás volt a dolgok elrendezésének alapja, az ember azonosságát tételezett fel önmaga és mindama létező között, amit élőnek tartott, legyen az kő, fa, fű, virág vagy természetfölötti lény.⁵

A szimbólumok egysége mögött ez az egységes világkép munkál, így egységes kultúra jött létre, amelynek megszűnése, feloldódása nagyjából már a múlt század közepére szinte teljes egészében megtörtént („szigetként” lehelünk csak rá!). A szimbólumok univerzálisak, megjelentek a népi élet minden formációjában: építészet, tárgyi világ, használati szellemi kiteljesedés révén válhat!

⁴ „Nem kétnyelvű, hanem kétszeres félnyelvű voltam, hiszen mind a magyar, mind pedig a román nyelv egy alrendszerét ismertem.” – mondta magáról.

⁵ Forrás: Boldizsár Ildikó meseterápiáról szóló előadásai

eszközök, népdalok, népköltészet és mese – mindenhol ugyanazok a gyökerek (szimbólumok) érhetőek tetten. Ez volt az a világ, amelyből lancu Laura jött, és amely által minden látszólagos hátrány ellenére óriási „előnyre”, szinte behozhatatlan nyereségre tett szert, hiszen költészete és ezzel együtt gondolkodása is egy mélyebb és elevebb kapcsolatot mutat az emberi gondolkodás archaikus, „szellem-telibb” részével. Ez a kapcsolat azért is fontos, mert a mai élet, a mai mentalitás, a mai modernnek/posztmodernnek nevezett létszemlélet lényege éppen az elszakítottágban van, a leválasztódásban a gyökerekről. És akkor jön egy csángó lány, aki hozza magával elfeledett, már régen csak irodalmi alapanyagból és néprajzi gyűjtésekből ismert világszemléletét, nota bene, bizonyítékul azt is bebizonyítja, hogy a huszonegyedik században még jelen van Csángóföldön, egy kis faluban maga a mítosz, mert még mindig él...

Mese- és „más beszédek”-gyűjteménye, amely Johófiú Jankó címmel jelent meg, ennek az archaikus gondolkodásnak a jelenlétére utal, amelyben a mese még mindig megtartotta azt a szerepét, amely valamikor oly fontosá tette a nemzedékek közötti tudás-átadási folyamatban: egy egységes világképet ad át, amelyben ugyan formálisan egyszerre vannak jelen a kereszténységre jellemző elemek, és a múlt sámánisztikus vallási elemei is, de ezek békésen megférnek egymással. Ez a rendszer, világkép nem intellektuális, hanem érzelmi, érzéki jellegű. A mesékben, „beszédekben” megjelenő szimbólumok nyelve konkrét, de érzékelhető módon fejez ki elvont vallásos tartalmakat, ráadásul a mondókákban, ráolvasásokban még ott rezeg egy valamikori sámánisztikus természetvallás analógiás gondolkodásának emléke. Itt még minden élményekre épül, nem tartalmaz spekulatív, elvont elemeket, tele van megélt, átélt szimbólumokkal. Ez maga az archaikus múlt, ami jelenként mutatkozik meg, létszemléletként, amely életvezetési mintáit valami számunkra már régen elveszett egységes – mágikus – vallásos létezésből kapja. Erre utal az a lélegzetelállítóan szép párbeszéd lancu Laura és édesanyja között, amit az előszóban olvashatunk: *Édesanyám hajnal előtt versenybe szállt a nappal; beszélt is néha, mire gyakorta fölébredtem. „Kivel beszél – kérdeztem – még a kutya is alszik”. „A lelkemmel” – okított. Máskor pusztán búsult, égtelen volt a szeme, szava gyászos, keze mint szobor. A múlt örökítő maradandósága. „Mid fáj anyám? – kérdém ilyenkor. „A lelkem” – lehelte.*

Innét már lehet érteni, hogy miért lesz költő a kis csángó lányból, aki már gyermekként is a „lélekkel” találkozott, a lélekkel, amelyhez nem kell közvetítő, nem kell pszichológia, csak a Napba kell tudni nézni, ahogyan

a mesében ez még természetes volt. Mert mesén, vagyis valódi, élőszóként, élőbeszédként, lélekbeszédként kapott útravalóval felnőni bizony hatalmas esély az élethez, hatalmas esély a „királylánnyá” válásban, a magunkkirályságának/egész-ségének megteremtésében. Hiszen erről szól minden mese: a lehetőségekről, amelyek életünk minden pontján léteznek, amelyek által megvalósíthatjuk az álmainkat, ahogyan a *Zód Péter* mese hőse, akit Kriza János gyűjteményéből *Álomlátó fiúként*⁶ ismertünk meg. *Zód Péter* úgy fejt meg a feladványokat, ahogy az álmokat szokás⁷, megkeresi a „lelküket”, megkeresi az analógiákat, fölfejt a szimbólumokat, hogy megvalósulhasson az, ami mindig is lehetséges volt, és ami ma is lehetőségként adva van minden egyes „léleknek”: az élet teljességében való „részesezés”...

A lancu Laura által gyűjtött meséknek nem az az érdekességük, hogy valami vadonatújat adnak hozzá a magyar meséről való tudásunkhoz – szinte mindegyik mesét ismerjük már valamilyen feldolgozásból. Hanem éppen az, hogy ismerjük, de feldolgozásokból, régi gyűjtésekből, itt viszont a mindennapi életbe ágyazva jelennek meg – nem lényegtelen, hogy a magyar nyelv egyik legarchaikusabb rétegére is rávilágítva –, mintegy részei annak a tudásátadásnak, amelyről már beszéltünk. Ez a nemzedékről-nemzedékre való tudás-átörökítés volt a „lelke” és egyben a „konkrétsága” a mesélésnek, amikor a mesehallgató megkapta az élethelyzetekre való reagálás, a „megoldás” képességét, tudását. Minden mese egyben egy életbeli szituáció, egy lelki képlet megoldási mintáját hordozza, amely a hallgatóban

mintegy belülről kerülve működhet, válhat „sorvezetővé” az élete során. S ez nem valamiféle tárgyi tudás, sokkal inkább egyfajta életminta-adás, amelyben az ember, mint lélekkel bíró lény kap útmutatást, mert beavatást szerez a „lehetséges” világába, abba az azonosságba, ami áthatja a létező világot.

Korunk tragédiája, minden válságának alapja, hogy ennek valóságosságában már egyre kevésbé hiszünk. De mégis ez az, ami azokat a közösségeket még mindig élteti, ahol ez eleven kultúráként képes működni, ahogy a csángókat (bár ott is egyre halványuló formában), vagy a még létező, ma primitívnek nevezett, törzsi létformákat. De ez hatja át a költészetet, magát a művészetet, ez az alapja minden „lélek-beszédnek”, spirituális élménynek. S hogy ez mennyire áthatja lancu Laura gondolkodását, arról valljon ő maga: „...Csak egy darabból álló ember vagyok. Aki viszont nyújtózkodik, mert azért van. A növekedés egyébként is az emberbe van kódolva. S miután az ember nemcsak önmagában van, hanem közösségben él, ezért a jobbik, szebbik kezével néha a közössége fejét is megsimogatja. Ezt sem a művészet, sem a tudomány nem tiltja meg. Az etikai és a szakmai kérdések és problémák a simogatás hogyanjára vonatkoznak. Egyébként, ha az embernek van ott belül valamije/valakije, akivel a dolgokat megvitatja, akkor esélyes, hogy megmaradjon a középúton.”⁸ - Mert az út mindig középen van, tehetnénk hozzá, ha valóban rajta vagyunk. Ehhez inspirációt és mintát adhat lancu Laura is – verssel, prózával, gyűjtéssel egyaránt.

6 Kriza János: Székely népmesék. Bp., Móra Kk., 1961.

7 A jungiánus álomfejtés alapképlete is ez.

8 Hevesi Mónár József interjúja lancu Laurával (internet)

Németh István Péter

Nagy László rajzai a tapolcai Wass Albert könyvtárban

– ...ama sárkányölőről elnevezett nagy hegyen túl...

*„Festő akartam lenni. S mert költő lettem,
annak oka a drága József Attila,
aki korán megigézett verseivel,
árvaságával, halálával.*

Ha Tapolcát és Nagy Lászlót semmi más nem, már az is összekötné, hogy 2010 nyarán, június 15-én városunkba érkeztek a költő rajzai, festményei és kinagyított kalligrammái.

Míg dübögő szívvel ismerkedtem nem egy, reprodukciókról ismert Nagy László-képpel, végiggondoltam, milyen látható és láthatatlan szálak futnak a költő és Tapolca közt innen oda, és onnan vissza. Nagy László testvéröccse, a szintén Kossuth-díjas Ágh István itt érettségizett a Templomdombon, itt volt kollégista, még Nagy István néven. Nagy László (egyik) portréját a Tapolcán született Marton László szobrászművész mintázta meg.

A költő rajzai fölött inentől csupa olyan életrajzi adalék jutott eszembe, amelynek egy-egy képzőművészeti vonatkozása van. Az iszkázi, majd pápai diák, a zsenéket író jó rajzos A. Tóth Sándor keze alatt tanult, s kamaszkorában leginkább lovakat szeretett ábrázolni. Tapolca szomszédságából, a szigligeti alkotóházból ki-kijőve a mi Szent György-hegyünkre látott, amit versprózájában a sárkányölőről elnevezett hegynek titulált. Szent György lovagot és a sárkányt, e jónak és rossznak örök dualizmusáról szóló jelképet megfestette szigligeti szobájuk falára is, erre az ikonra látnak az írók, ha kávéfőzőjük kotyogására várnak. (A festményt ma már bárki megcsodálhatja, Alföldy Jenő verselemző könyvének borítóját díszíti.)

Nagy László ábrázoló hajlamait és tehetségét fia, a tipográfus művész, Nagy András örökölte. Móricz Erdély-trilógiájának hajdúkapitányát hívták így, édesapja ezért adta néki az András keresztnévet. (Nagy Lászlónak kiállított rajzai között megtalálható Móricz-portréja is.) Nagy András készítette többek között édesanyja, Szécsi Margit verses könyveinek fedőlapjait. Am

szépen metszett betűi szintúgy messziről fölismerhetők édesapja képverseiben. Nagy András és a tapolcai Szabó László festőművész osztálytársak voltak a művészeti középiskola falai közt, barátok a főváros utcáin és itt, a Balaton partján. Nagy László fia ballagása alkalmából egy gyönyörű verset írt. *Kísérőének fiának* – ez lett a végleges címe:

*Fél-világ ti vagytok, szív, arányzó ész hajt,
s fiúk, hazaértek, fiú, haza érsz majd.
Minden archetipus-vércsöpp, nem hazúdom,
benned haza ér majd az egyigaz úton.*

A fiatalok, Bundi és Laci vendiákokként tehát elindultak a világba, vagyis haza. Elballagtak: Nagy András e felnőtt-avatási rítus alatt Szabó László vállán tartotta a kezét.

Nagy László rézkarait rakosgatjuk külön először, kivéve s visszapakolva a dobozokba. Sorra villannak föl a Szécsi Margit-kötetek illusztrációi. Férj s feleség és egymás testvérműzsái így lehettek egyszerre: László és Margit. Szécsi Margit *A Balkán utca* című versében egy olyan lány beszél, aki Európa és a lét peremén támasztja a falat nyomorúságosan és gyönyörűen. Míg az *„Agyonmosott ingek a gangon / ölelkeznek a szabadsággal”*, Nagy László angyalszárnyakkal ábrázolja, és a gyermeki ártatlanság attribútumát, egy pettyes labdát is lábához gurít a bukni és üdvözülni egyaránt kész leánynak. A harmadik testvérműzsa tesz ugyanígy, Kondor Béla is szárnyakkal ábrázolta betiltott pannóján a labdázó gyermekeket. S milyen gyönyörű, ahogy a *Június* című Szécsi-költemény sorai melletti tusrajzon 1964-ből egy olyan fiatal nőt látunk, aki egy méhektől roskadó hársfát ölel át. 2010 nyarán – a híradókban láttam – öleltek meg természetvédők először fákat – együtt, hogy

Nagy László:
"Június"
(tusrajz
Szécsi Margit
verséhez,
1964)

valamiféle metaélménye mégis csak legyen a fogyasztó társadalom tagjainak, pillanatra feledkezzenek csak bele bátran a fatesttel való azonosulás örömébe. Ha már siralomvölgyi datolyán élünk, ha már az újszülötten csak „a mozdonyfűst sárga, szárnyas / oroszlánjai” jöttek a kültelkekre játszani. Nagy László e *Füst e bölcsőm* című, Szécsi Margit vers képeihez méltó látomást karcolt részbe. A zuhogó fény mielőtt elkeveredne a mozdonyfűsttel, még látszani engedi a Nap felé haránt röppenő angyalt, de mintha külön fényforrás volna az álmok gömbje, amelyben az evangéliumi szárnyas oroszlán (Szent Márk allegóriája) megjelenik. (Profánul ugyan, mert párban.) A koromszín gomolyban az álmodó nőalak hófehér teste világít csupán hasonló metafizikai tisztasággal. Az ezerkilencszázhatvanas években az írott és a rajzolt szárny éppúgy Nagy László fő motívumai közé tartozik, mint a tűz, vagy a csillag, az ég és a föld, a távlat és a bánat. Mintha azt éreznénk, hogy szüntelen emelkedés és zuhanás volna az ember osztályrésze, csak hogy a földön megállhasson. (A Pestre került fiatal, a népi kollégista Nagy László a Veres Péter vezette Parasztpártot fiatalon „kardos angyalának” nevezte bizakodva. Ez a hit hamarosan megbicsaklott.) Az országban jelentkező bajok észlelése, no meg a világméretűvé nőtt közös emberi aggodalmak elbírhatatlan teherként súlyosbodtak az alkotókon. A

XX. századi homo sapiens úrrakétáival ugyan legyőzi a nehézkedést, ám az angyalok szájában kés van már. Kondor Béla 1958-as festménye szerint felbocsátja a műtűcskeket, és legyűrné a természetet is, exkavátorai és halálra befűtött mozdonyai mégsem boldogítják. Sőt, elveszíti az élhető, maradék-szép terepeit, ahová visszahúzódhatna. Szécsi Margit verscímében is ez áll: betemeti a tavakat, be sem várja, hogy 20 000 év múlva a szél vulkáni homokkal hordja tele a Balaton medrét, hogy így tűnhetnének el lassan a karcsú nádasok és még karcsúbb gémekek. A voluntarista gazdasági tervek nem számolnak a lovacskákkal sem, pedig a csikóknak is szárnyuk lehet, tudjuk, a mitológiából. A civilizációnk visszavonhatatlan vereséget szenvedett minden egyes állat letaglózásával. Hiszen emberségünk társai voltak az elhullottak valamennyien. A *Látomás az öregségről* című Szécsi-vers bal felső sarkában még a szárnyas csikó-pár ér csók-közelbe egymáshoz, ám az idill ellenpontja is ott van a jobb felső sarokban: az egymáshoz öregedett ló és lovasa egymás mellett ballag csak. A szárnyas jószággra nem ül fel az ember.

1970-ben készült tán a legvigasztalanabb Nagy László-mű, amelyet a költő és képzőművész náddal és tussal hozott létre. A lovon a lovas, a lovas kezében a dárda, a dárda vége pedig nem valamiféle sárkányba dőf bele, hanem egy magányosan fekvő gitárra támad, arra a pontra, ahol a gitár teste és nyaka egybeér. A megsebzett hangszer a költő szimbóluma is. A vox humana legyőzéséé. A meggyilkolt Federico Garcia Lorcanak (akit Nagy László fordított és illusztrált egyszerre) például miért ne lehetne jelképe ez az összetört és elnémult hangszer? *A Gitároló* a címe e képnek. Ugyanolyan negatív beszélő név, mint a *disznófejű Nagyúr*. Van valami vigasztaló, mégis, az egy személyben költő és grafikus lényében. Viaskodik a szóval, mégpedig úgy, hogy akár ő is alulmaradhat, hiszen utolsó esztendeiben egy négy soros vonat-szöveget kérnek tőle egy filmbetét gyanánt, akkor ő azt a naplósort kénytelen leírni, hogy megölte őt az el nem készült vers. (Mindaddig aludni sem tudott, amíg a Duna-parton be nem fejezte a hatsorosra bővült költeményt.) S még hányszor volt, hogy versíró tolla tétován sercent vagy vesztegelt. Még szerencse, hogy ilyenkor a spirálfüzetek fehér lapjain megjelentek az édesanyjától tanult rajzolt lovak vagy szárnyas angyalok. A nehezen született betűket, szavakat, sorokat – mint betlehemi állatok lehelték körbe a lovacskák és lovas emberek. Vagyis: amíg a szerző a versekkel vajúdott, s fogva tartotta az úgynevezett ihlet és az ezzel járó gyötrő munkafolyamat, addig a kéz megelégetve a tétovaságot, mint egy madár is röpködhetett. Akár egy modern népdalban: a költő rab volt, a vers foglya, de a grafikus szabadon járt. Íme, a nem választott grafikai pálya jótéteménye, ahogy megkísérli a bánat elleni harcot – a szavakkal dolgozó költőért. Ottlik Géza írja, hogy a csodákról hallgatni kell, tán csak rajzolni lenne szabad

Nagy László:
SzécsiMargit
(tusrajz
1970)

azokat. Igen, a csodákat, amikről Nagy László pedig azt vallotta, hogy műveljük, semmi esetre se magyarazzuk őket. Hát ő művelte a csodát. Előbb-utóbb ki is tudta mondani, s le is tudta vázolni, festeni képeit. Szigligeten betlehemes jászolt faragott s festett be karácsonyi ajándécul. Bármihhez nyúlt, úgy formált rajta, hogy embert hasznosan szolgáló vagy embernek tetsző tárgy legyen az. István öccsének a háború alatt cipőt csinált, édesanyja tönkrement tűzhelyét is új fémmel foltozta, s így vallott: *Szerettem a fölhasított fát, a rezet, a bőrt, a szép piros és zöld vesszőket*. Nem csupán írószobája, de műhelye (satupadja) is volt, hogy műtermet mégse mondjunk a budai Duna parti emeletre, hol lakásában a szekrényajtókra is ikonokat festett.

Festőművész és költő, vagyis kép és vers, ha találkozik, abból olyan teremtmény jön létre, amire külön kifejezések is vannak a világ kultúrtörténetében. A kalligrammák világa nem Apollinaire-rel kezdődött, megsebzett galambjával és szökőkútjával, hanem már az ókorban is éltek a magyar szóösszetétel, a képvers terminus technicusai: epigrammata figurata vagy carmina figurata. Az előbbi lapidáris tömörségű, az utóbbi dalterjedelmű szövegből formáz a tartalomhoz adekvát szimbolikus képet. Vers és ábra egymás hatását erősítik. Nagy László a régi évszázadok divatos kalligrammái közül a kereszt-, a piramis- és a fa-alakú mintát modernizálva újraterelemi. A kiállításon is látható *Seb a cédruson*

című képverse tragikus, a sonkáról szóló és azt láttató *Hűsvét* című opusza pedig groteszk carmina figurata. (A hajdani képversek között tojás-formák is voltak!) Úgynevezett rajzos sorszedésű alkotásai – amelyekből a tárlatra is került – megjelentek összegyűjtött verseit tartalmazó köteteiben. *Cégér* című versrajzolatáról egy bal kezünk felé forduló lófej profilja látható, maga a kép Nagy László nevének betűiből áll össze. Betűkből, fragmentumokból készítette el *Őnarcképét* is. Egy költő mi másból tehetné? Különben – az ő szavaival élve – templomok is épülnének almás pitéből. Az epigrammata figuratái valóban a kevés szavakkal és expresszív láttató erejükkel hatnak. *A Hordószonoka* egy jelszó szavaiból testesül meg: ELŐREELŐRE, de karjával már csak az értéktelen bort jelentő betűsorok szolgálnak: LÖRE s LÖRE, s ahol a folyadék elhagyja a corpust, ott bizony a jelek hiátusa a beszédes. S azt, hogy a Paradicsomból kiűzetett az emancipálódott, modern emberpár, onnan tudjuk meg, hogy a csupa kisbetűvel, egyetlen egyszer leírt ádám a harmincvahalányszor ismételt, csupa nagybetűs ÉVÁ-ban őrlődik és szaggattatik a hegyes farkasfogakként meredő V-k és A-k között:

ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVA ÉVVVVVVVVVVA
ÉVAÉVA
ÉVAÉVA ádám
ÉVAÉVA
ÉVAÉVA ÉVAAAAAAAAA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
(Emberpár)

A Szárny és piramis című alkotásának csak fele áll nyelvi jelekből. Az U betűk állnak a tollak helyett. Betűk a magasban. Fekete négyzetlapokból épül a földi piramis. Súly a mélyben. A piramis csúcsa a Napba mutat, ám a szárnyaknak verdesniük kell, ha nem akarnak alázuhanni. Szavak nélkül mondja ezt végképp már Kondor Bélának emléket állítva Nagy László. A költő, ha annakidején marad a festőállványnál, Kondor Bélás látványokat örökített meg volna. Ha Kondor Béla a költészetre teszi munkássága teljes idejét, egészen Nagy Lászlós látomásokat fogott volna versbe, tán még a *Zöld anyagra* is. Szécsi Margit és Kondor Béla, a Nagy László szívéhez közelállók, még földiek is voltak, a pestszentlőrinci városszélről indultak. Kondor Béla halála – 1972. december 12. – után festette meg Nagy László a barát nélkül maradt Szentestét. (Számomra a legkedvesebb alkotás a tárlaton.) *Karácsony* a címe. 1974-ben fejezte be. A talpfába szúrt zöld fenyő háromszor magasabb a tövében kuporgó hitvesnél, aki narancsot tart bal kezében. A fenyőfa roskadozhatna is akár a sok szaloncukortól, a fehér cukorpapírtól még

havasnak is látszódnak, de csenevésznek tűnik, mivel a KONDOR-angyal borítja be szárnyaival. Az ülő Szécsi Margit előtt fémesen villan egy tárgy. Valószínű – s ezt Nagy László versprózájából veszem –, hogy éppen az a Kondor Bélától kapott szájharmonika, amin pillanattal előbb a költő a *Mennyből az angyal* kezdetű éneket fújta könnyes szemmel. Nagy László festménye igen jelentős képzőművészeti alkotás, bármelyik Kondor Béla-tárlaton helye lenne, s nem csupán kegyeleti okokból. Nem kockáztatok sokat, ha azt mondom, bármelyik képzőművész, köztük Orosz János is elfogadná a sajátjaként ezt az acrylic-kal festett szomorú ünnepi zsánert.

A halott barátok portréit mindig a legnagyobb műgonddal és szeretettel rajzolta Nagy László. Mintha életüket igyekezett volna meghosszabbítani, vagy múlásukat lassítani, lényüket a semmiből visszahívni, mindegyiküket e létben marasztalni még kicsit a mesterség eszközei által. A csereszegtomaji novellista, Szabó István portréjával egy régi *Új Írás*-ban találkoztam. Kormos István arcvonásait a posztumusz prózakötet (*A vasmoszár törője alatt*) találtam. Simon István halálának nem csak évét, napját, de még óráját is beírta naplójába Nagy László: 1975. július 7. hétfő, ¼ 5. Aznap este ¾ 1-kor rekesztette be az utolsó bejegyzést. Így szól: *Simon portréját rajzolgattam, ill. a régit javítottam. Így kerültek a Bazsiból jött s végleg Bazsiba távozó barátról született sorai mellé a rajzolt, ismerős vonások: „Pistára gondolok. Milyen finom, törékeny és aranyos fiú volt. Virág. Ami rossz volt köztünk: teljesen valószínűtlen már.”* Nagy László barátai közül – ha lehet e téren valamiféle rangsor egyáltalán – a letragikusabb sorsú tán Szilágyi Domokos, a költő volt, aki egy üvegpalacknyi tiszta vizet vitt csupán magával, amikor a magaválasztotta halála elé ment. Szilágyi Domokost Nagy László a *Havazás árnyéka* című vers kézirat-példányára rajzolta, s egy másik, a portré mellett készített képen egészalakos pózban is láttatta: ül csak Szilágyi, lába előtt a fél üveg víz, kezében pohár. Lehetne az erdélyi Szókratész is az utolsó pillanatában, de inkább biblikus alakot ölt: ekkorra már néki is angyalszárnyai vannak. 1976 novemberének eleje volt, amikor felragyognak a gyertyás temetők. Ugyanabban az esztendőben volt már egy gyászír, aminek feldolgozására kevés lehetett az egész év. A hetvenes évszámokban ott szerepelt a kasza képe, s 1977-ben szintén aratott legjobbjainkból, az *emberféltő humanistákból* a halál. A zoltáros szavával panaszkodhat mindig az ember, hogy *Uram, Te az embereket meg hagyod halni!* – hallhattam Czine tanár úrtól is eleget, ám mindnyájan tudtuk, hogy itt másról van szó. Élet-értékeinknek, kilátásainknak pusztulása olyan fokot ért el, amit nem csupán a magam kamaszérzékenysége fogott föl, de édesapánkról is lerítt, hogy több errefelé a Napfogyatkozás, mint amennyinek

szabadnak lennie. Mint afféle kezdő költőke, Nagy László diák-lábnymaiba járva Pápán azt a metaforát találtam, hogy *virágnyi világvégeket* élünk át szinte naponta. 34 éve az életemben nekem is igen komoly fordulatot jelentett ott egy aprókának tűnő esemény. Illetve a hiátusa. Éppen az, hogy nem történt meg. A pápai öregfiúk és színészek válogatottja barátságos mérkőzést vívott egymással 1976-ban, június 6-án, vasárnap. Latinovits Zoltán június 4-én lelte halálát a szárszói sínek között. ((Ami történhetett, azt Ruttkay Éva mondta el, N. Pál József barátomnak pedig Szigethy Gábor tanár úr mesélte. L. Z. kezében a Vigília legújabb száma, benne a hűséges puli kutyusáról szóló Bagó-sztorival, amit édesanyjának akart fölolvadni. Tehát nem öngyilkosság, s a nem Biblia a kezében – baleset volt az ötödik vagonnál. És sárral kevert vér a folyóiraton.)) Nem játszott Pápán - az előzetes összeállításban még kerettag – Bujtor István persze. Komlós is lehetőséget kapott a 2 500 néző előtt, a góllövőkön pedig látszott, hogy a foci fortélyait ismerik: Ihász Gábor, Juhász Jácint és Solymos. 5-5 lett a mérkőzés eredménye, amit élőben szpíker közvetített a közönségnek. Harsányan és Szepesi Györgyöt meghazudtoló lelkesedéssel: Dr. Hegedűs János. Partvonal mellől, mikrofonba – a nyilvánvaló, népszórakoztató, bundát. Még nem olvashattam Nagy László *Színészkirály*-siratóját, de tényleg habzott a sör, zavartalanul folyt tovább az utliparti. Az utóbbi ment persze élesben egyedül: *„kockáztatnak elég is ennyi.”* Vártam a gyász-szünetre a 90. percig. Kicsit azután is. De az elmaradt. Nagy Lászlót igen megrendítette a veszteség. Országos leltárt készített, úgy érezte – maradva a közismert toposznál –, hogy egy egész nemzet hajójának feszülnek-szakadnak eresztékéi. *Színészkirály* című tollrajzát 1980-ban láttam meg posztumusz-kötetének végében. Talán más krónikák íródtak volna arról a korról, ha – Illyés szavaival – *a tragikus sorsú zseniket meg tudtuk volna tartani*. Megsiratnivaló, hogy az ellenkezője történt.

A költő képzőművészeti alkotásai több múzeum gyűjteményéből álltak össze. Ezt a példanélküli örökséget minél többen meg kell, hogy ismerjék. Nem akármilyen időből és kézből kaptuk. Nagy László a XX. század legszegényteljesebb korának nevezte a második világháborút, amit egy atomhisztériás intervallum követett. Indulásakor fényes szellőkben hitt, amelyek megforgathatják a világot, de a szellők fénye helyett kormos léghuzat várt csupán rá. Verssorait mormolva, rajzai között tűnődve, így is néki lett igaz: *Költészet nélkül csak félszárnyú lenne az emberiség.* Nagy László minden egyes költeményének, rajzának és képversének érvényes üzenete van számunkra. Szó és kép. Kettős hatalom a mulandóság ellenében.

Szemes Péter

Barangolás az (én)tudat ösvényein

(Fekete Vince Védett vidék című kötetéről)

Pomogáts Béla egy tanulmányában (*Dunántúltság és regionalizmus*) arról értekezik, hogy minden „igazi”, tehát nagy történelmi múltú és változatos kultúrájú európai ország voltaképpen két nagyobb kulturális térségből építi fel szellemiségét. Ez a tagolás – mint írja – általában vertikálisan végezhető, s ennek megfelelően választható el Észak és Dél – Németország esetében a porosz, Rajna-vidéki és a bajor, vagy az olaszoknál a lombard, toszkán és a nápolyi, szicíliai – kultúra és hagyomány. Nálunk azonban horizontális osztatú a nagy kultúrtájak elhelyezkedése: a történelmi Magyarországon a Dunántúl és Erdély alakított ki önálló tradíciót, a többi régió e kettő valamelyikének vonzáskörzetébe tartozott. Mindkét terület mentalitásának alakulását a szomszédos nagyobb politikai és kulturális területek befolyásolták, Pannónia ennek megfelelően Nyugat, Transzszilvánia Kelet hatása alatt állt. Az első, majd a második világháborús vereség következtében Erdély elvesztése így az egyetemes magyar kultúra tragédiája, hiszen megszűnt annak szerves kétpólusúsága és több különálló kisebb központ jött létre, melyek alapvetően eltérően fejlődtek. A közénk vert határok, a kommunista butítás és a többségivé vált nemzetek erőszakpolitikája sem tudta azonban megtörni a szellem szabadságát, s ma, a „félelem falainak” lebomlásával, a kettős állampolgárság felkínálásával ismét egyesülni látszik Magyarország. És talán újra megerősödik, a közös szív két kamrájává, az egy test két tüdejévé, agyféltekéjévé, szemévé, vagy akár karjává válik Erdély és Pannónia. Ezt a törekvést, a másik központ irodalmi életének, kultúrájának sokszínűségét próbálta lehetőségeihez képest – Zala megye vezetőinek támogatásával – megmutatni, közönségével megismertetni az ideai könyvhéten is a folyóirat, mikor vendégül hívta a Hargita megyei társalap szerkesztőit, Ferenczes Istvánt és Fekete Vincét, valamint lancu Laura költőt. A zalaegerszegi és nagykanizsai irodalmi találkozókra pedig, ugyancsak a fentieket erősítendő, kiváló alkalmat kínált a Székelyföld friss József Attila-díjas főszerkesztő-helyettesének új, *Védett vidék* című kötete is.

Fekete Vince versei a kolozsvári Erdélyi Híradó Kiadó és a budapesti Ráció Kiadó együttműködésében, az Előretolt Helyőrség Könyvek sorozatában jelentek meg, s

voltaképpen a 2003 és 2010 közötti nyolc esztendő lírai termésének legjavaként kínálják magukat olvasásra. Már a fedőlap derengős, ködülte erdőrészlete – Moldován Zsolt kiváló, Friedrich festményeit idéző fotója – a korpuszt illető befogadói elvárásainkat a metafizikus-transzcendens minőség irányába vezérli, a címmel együtt előrevetítve: a költő Vergiliusként vezet majd bennünket a csak kiválasztottak, beavatottak számára látható, belső tájakon. A teremtett világ nagyságával és ezen keresztül természetesen a Teremtő végtelenségével szemben a belévetett ember kicsinységét és esendőségét, az élni adatott pillanat rövidségét – hit nélkül –, szédítő körforgását mutatják meg a mottóként választott Szabó Lőrinc-

sorok (*A hitetlen büntetéséből*) témájára keletkezett, keretként szolgáló két vers-variáció mozgalmas képei. A nyitó költemény felütésében:

„Mert nem lehet ilyen jéghideg, ilyen gépies nem lehet, ennyire pimaszul, szemtelenül és megmagyarázhatatlanul monoton nem lehet minden, ilyen megmásíthatatlanul zakatoló ez a körforgásos örület...”

A záró szonettben pedig:

„Mert nem lehet ilyen jéghideg, gépies, ennyire monoton nem lehet úgyszólván minden, nem lehet ilyen ez a körforgásos örület...”^{1*}

Az amúgy tisztavirág-életű embert valóban nem sok különböztetné meg a növényektől, a madaraktól vagy az állatoktól, ha nem lenne meg benne, még ha behatároltan is, a teremtés képességének a lehetősége. És a *Védett vidék* verseiben Fekete Vince voltaképpen nem csinál mást, mint hogy (jobbára filmszerűen) megmutatja az általa teremtett lélektájakat (miután az irodalmi szöveg szükségszerűen fikció). Ezeknek nyilván, a konkrét mintáknak megfelelően legalább kétfajta módosulata jelenik meg a kötetben, s ennek megfelelően a korpusz darabjai négy csoportba sorolhatók, melyek mindegyike – a nyelvnek köszönhetően – sajátos, markánsan érezhető, mégis nehezen leírható hangulatot hordoz. Mindenek előtt meg kell említenünk az én tekintetének az ember által teremtett környezethez (város, falu, nyaraló, elrendezett kert, út) való viszonyát. A *Vargaváros. Századelő* életképei, melyet F. I. (talán az egyik családi ős) emlékének szentel, mint régi, összekötözött képeslapok sora, vagy korabeli film kockái peregnek le, megidézve, milyen lehetett az egykori Kézdivásárhely, mely még a közös haza része volt. A *Vásárvárosban* és a *Filmben a vásár*, illetve piac, a *Rózsa-piacban* a kocsmá (vagy ahogy a szerző írja egy helyütt: korcsoma), az *Idegen házban* pedig értelemszerűen egy másik lakás jelenik meg hasonlóképpen.

A költemények másik hányadában a lírai szubjektum természetéhez való viszonya artikulálódik. Az e csoportba tartozó szövegek közül *A földbelátók* és *Az esővárók* az ember őselemekkel mintegy totemisztikus összeforrottságát, az átöröklődő és hagyományozott ősi tudás birtoklását mutatják meg. S a kiválasztottakban nem nehéz a naturával harmóniában élő székelyekre ismernünk. A hunok leszármazottaiként, a magyarok

¹ * Ez a fajta szövegvariációs játék egyébként több helyütt előfordul a kötetben, nemcsak a konkrét szövegrészek (mint a *Füvekben*, *fákban* ciklus *Tízezer éj* mikrociklusának 1. és 12., illetve 5. és 13. darabjában), de a motívumok szintjén is (pl. az erdőben elveszett gyereket kereső lámpások *A viharlámpák fényében* és a *Miért?*-ben)

rokonaiként számon tartott, velünk közös nemzetet alkotó nép sorsa feletti aggodalom szülte a fiú lelkében a veszedelmes erdőből kiutat kereső csapat (*Az eltévedt sereg*) hányattatásainak érzékletes képét és ugyanez a féltés mondatja vásárosaival:

„Mi lesz velünk, ha áll a vásár,
s nem jön vásáros senki?

Ki fog minket elfeledni?

Tímárok, vargák, cipészlegények:
száll ajkukról a szagotott ének.

Mi lesz velünk?

Mi lesz velünk?

(*Vásárváros*)

Másképpen nyilvánul meg a természettel való élő kapcsolat az erdei, hegyi kirándulások vonatkozásában. Már a *Lebegő foltok* ciklus első darabjában, a *Felissza mindben* megjelenik az én szervesülése a szeretett vidékbe, s ez itt a tájhoz való viszony történetiségét is feltételezi („valamikori helyszínek”-ről ír). A viszony történeti jellegénél fogva ugyanis a táj megidézése lehetőséget teremt a gyermekkor emlékei, a már eltávozott családtagok, véget ért kapcsolatok elevenné tételére is. A *Vadoromban* egy meghatározott kirándulás kapcsán például azt mondja:

„Egres-kút, Réz-kút
s a Vadorom
környéke volt ninc
gyermekkorom.

Vagyok úgy most is
sokszor, százszor,
indulok reggel,
rég pásztor,

velük, akik már
rég meghaltak,
de jönnek mégis.
Velem tartanak...”

A múltba vesző ifjúság korai élménye, a hajnali út, talán a nagyapával, a hegy oldalában világitó, majd kihunyó pontok felé, ihlette az *Égő foltok* című szonettet, a *Viharlámpák fénye* és az ezzel kapcsolatban már említett *Miért?* pedig az erdőben elveszett és megtalált gyermek biztonság-érzését mutatja be. Bizonyosan ez utóbbi vers jelző-rengetegével jelenik meg legmarkánsabban az erdő negatív megfestése: „*Vajon miért vágunk neki az erdőnek? A mormolónak, / a sötétnek, a borzongatónak, az ismeretlennek. Vajon / mit keresünk ott? A járhatatlant,*

a *félelmeset?*”, vagy máshol az állatok mozgása által sejtelmesen: „A duruzsoló / csend külön hangokra oszlik. *Kitartó, egyenletes / kopácsolás, halk makogás, suhanó sóhajtás, elhaló, / mohán huppanó galopp az öregerdő mélyéről.*” (A *fák, az ég, halk kopácsolás*). Sőt, a kötet egyik fő motívumaként a különböző mértékben hangolt csend, a magány (különösen a *Vak visszhang* ciklus darabjaiban), de a „lélekállatok”^{2**} feltűnése és a „mélybe lökött” levelek látványa is a halál közelségének érzetét kelti. A kisfiú, a kíváncsi ifjú, vagy a fáradt vándor számára ugyanakkor a „dús tenyészet” „puha almot” biztosít, „neki a veszélyek terheit nem lebegteti”, a költő pedig tudja, hogy a test végeredményben, jóllehet más formában, továbbél a vegetációban, a fűvekben és fákban, s nemcsak ott, amint a *Tízezer éj* mikrociklus 9. darabjában gyönyörűen megfogalmazza:

„úgy lenni a fűvekben fákban
versekben és metaforákban
mint a lehelet vagy a lélek
sóhaj egy parány életének
(...)

olyannak lenni mint az álom
jární át meg át a világon”

A *Védett vidék* mikrociklus versei ezzel ellentétben inkább a vízhez és a homokhoz kötődnek. Előbbi elem esetében a megszűnt kapcsolatok hasonló mechanizmust keltene, mint az erdőre vonatkozó emlékek, jóllehet az elválás folyamata itt a társas magány ábrázolásával indul. A közös nyaralás 7 stációjának együttes egyedüllétkeresése, a másoktól való különállás, elkülönülés vágya („*Végre valahol otthon szerettünk volna / lenni. Otthon lenni – egymagunk.*”) a *Csendben* még többes számot igényel, s a tengerrel szemben nyugodt vizek felé hajt, a hallgatás azonban a tóparton már a két ember közé is éket ver („*A hallgatás úgy merevedett / közénk, úgy gyűlt rajtunk, mint kapuk záraiban / eső után a rozsdá.*”). S a csend megtörése, a kimondott szó által, a víz sima tükrére dobott kavicshoz hasonlóan az addigi egyenletességet (*Vihar előtt*, 3. versszak), egyenlőséget, kiszámíthatóságot (*Világvégi part*) is felborítja. Aztán a másik távozásával marad a magányos út holt szezonban a tóhoz, a menedék keresés és a „Csendes, mélyben lüktető nyugalom.” (*Holt szezon*). De hasonló érzés keríti hatalmába a lírai szubjektumot az ideális táj megtapasztalása kapcsán is:

„És ahogy lépegetve és nézelődve, ahogy leülve és markába vizes merítve, ahogy távolra és közelre bámulva

² ** Wilhelm Wundt német pszichológus *Néplélektanában* ezt a terminust használta azokra az állatokra, melyekben viszonylag kis termetük és gyors mozgásuk miatt a néphit a testet elhagyó lélek hordozóját látta.

szippantja a szemén, a bőréen, a száján, minden porúsán, minden idegével a látványt, a nyugalomnak, a szépségnek ezt a kábító, édesen csorgó, hűsítő és frissítő, mézédese nedvét, olyan volt, olyan az érzése, mintha épp ilyen volna a teljes megsemmisülés, a feloldódás, mintha ilyen volna, amitől úgy fél, maga a halál.”

(*Olyan érzés*)

A homok a *Védett vidék* verseiben, mint a vízhez hasonlóan viselkedő, azt mintegy ellenpontjaként kiteljesítő közeg jelenik meg. A *Futóhomok*ban az úszni próbálót folyamatosan nyeli el, szippantja magába a mélység, s a szemmel szemben itt a fül, a látás helyett a hallás útján kerül kapcsolatba az ismeretlen tartománnyal. Végül a *Magával vízben* már összecsap a homok a fuldokló feje fölött és az emlékeivel, gondolataival együtt süllyed örökre a szemcsés anyagba. A két elem, a víz és a homok (föld) rokonműségének^{3***} és a két érzékszerv, a szem és a fül halált tapasztalásának megmutatása a *Csak a felszín*:

„(...) *Aki látott már a végkimerüléstől nyílként alábukó madarat, amint egestől elnyeli őt a víz, hallotta, amint szava a kétségbeesett csipogás elhal, mintha legutolsó volna a föld kerekén.*

(...) És mintha mi sem történt volna – csak a felszín, a homok, a víz.”

A kötet verseinek harmadik csoportja kettős locushoz, a természetihez és az ember által alkototthoz egyaránt kötődik, s ugyancsak a látáshoz kapcsolható, hiszen itt az én voltaképpen egyik helyről szemléli a másikat, esetleg egy harmadik pozícióból tekint végig a kétfajta vidéken, vagy helyezkedik bele. Előbbire szép példa a *Felissza mind*, ahol a hazatérő a keskeny utcákat járva széttekint a környező, „őszbe hanyatló aranyárga tenyészetben” és válik eggyé a kedves tájjal, vagy a megtartó és mindig befogadó környezetről írt *Nem enged el a fohászt*, a *Szürke talajban* pedig a falura letekintve nyílik fel újra a gyermekkori világ. Míg utóbbi mintája a *Vihar előtt*, ahol előbb a falu, a ház, a kert, majd a tovarohanó hegyi patak vonja magára a tekintetet és másként a filmszerű *A hely*, mintegy gyermeki álmokképeivel. A nyitottsággal ellentétben zárt biztonságot, a nyugodt, zavartalan szemlélődés lehetőségét mutatja fel a kis házból az áprilisi esőt nézve a *Délután*, vagy az *Ülünk az autóban*. Végül a közreadott költemények negyedik típusa az egyéb kategóriába sorolható, ide tartoznak voltaképpen a *hommage-jellegű* versek. Az *Óda a holnapi asszonyokhoz* talán az amúgy is kiváló válogatás egyik mesterdarabja, Vas István örökbecsűjének mintájára,

³ *** Az erdőt (fa) harmadikként bevonva ezt az *Egy hajó barázdái* teljesíti ki.

azonban attól eltérően az életünket kiteljesítő, szebbé, jobbra formáló mai nők igaz dicsérete, némi Illyés Gyulás áthallással:

„Benne vagytok
minden vasalónyomban,
minden kimosott ingben,
zokniban, és minden ízben,
minden falatunkban,
hajunk hosszában, stuccolt
barkónkban, bajuszunkban.
Ó, ti drága holnapi asszonyok,
csontjaink mellé kerülnek majd
a csontjaitok, s boldogok
lesztek velünk, mint mikor
nyugodtak voltunk és fiatalok,
és szerelmesek.”

Hasonló színezetű, más értelemben „védett vidék(ek)
et” mutatnak meg a beszédes című *Tajtékos még* ciklus
darabjai is. Szintén a szerelemhez kapcsolódnak, bár
meglehetősen eltérő beszédmódban a Kányádi Sándor
Cioaba-fordítása ihlette cigányátok erős, szerelmi

kötést fonó sorai (*Átok*), míg a fentebb már említett
mozgóképszerűség iskolapéldája a szerkesztő- és
költőtárs, Lövétei Lázár Lászlónak ajánlott *Film* című
hosszabb alkotás. S két klasszikus emlékére is született
egy-egy mű, az idén 125 éve született Kosztolányi Dezső
Kérdése (hasonló címmel) és a tavaly 100 esztendő,
immár közel 66 éve halott Radnóti Miklós *Tajtékos ég*
című opusa (a ciklus címadó verse) is emlékező-jellegű,
mégis egyedi hangú szöveg létrejöttét segítette.

A *Védett vidék* nem mindennapi kötet, tartalmi
gazdagságával, magas fokú mesterségbeli tudással
megkomponált poétikai megoldásaival meghatározó
produktuma a kortárs erdélyi és – a bevezető
gondolatokból kiindulva – ezáltal az egyetemes magyar
költészetnek. Nemcsak különös értéke a költő egyre
bővülő életművének, de a kijáró, jogos megbecsülést
megkapva, sok tekintetben igazi tükör lehet a pályakezdő
fiatalok számára a mives poézis megismeréséhez,
elsajátításához, s örömmel és haszonnal bejárható
szellemi kaland minden értő olvasó számára.

(Erdélyi Híradó Kiadó-Előretolt Helyőrség Szépirodalmi
Páholy-Ráció Kiadó. Kolozsvár-Budapest, 2010.)

Szabjár Zsuzsanna:Tócsa

Horváth Péter

Színházi ez meg az

1.

Az imponáló nézőszám-mutatók, a rendre túlteljesített bevételi tervek szerint a színház él és virul. A teátrumokban klasszikusok, vígjátékok, zenés darabok mellett kortárs külhoni és magyar művek egyaránt színre kerülnek – többnyire közepes vagy gyenge előadásban. Gondolom, a világ más tájain sincs ez másként. Nem tartom valószínűnek, hogy Argentínában, Dél-Afrikában vagy éppen Romániában lényegesen több tehetséges színházcsináló szakember és főként jóval több tehetséges néző élne, mint nálunk. Márpedig a színház minősége – szerintem – elsősorban a nézői minőségen múlik. Sőt, tovább megyek: a színházat (jót, rosszat) maguk a nézők hozzák létre. Ők a megrendelői, finanszírozói és fogyasztói. Olyan színházat kapnak, amilyet érdemelnek. Amilyen jut nekik.

Regényt lehet önmagunknak írni, a szöveg létezni fog akkor is, ha nincs olvasója. Lehet festeni, szoborni, talán még zeneművet alkotni is lehet egyedül az Úristennek (és az utókornak) szánva – a művek megmaradnak, léteznek akkor is, ha éppen nincs befogadójuk. Színház viszont NINCS néző nélkül. Maga a pillanat sem jön létre, ha nem érzékeli senki. Nem lehet játszani üres háznak. (Lehet, persze, láttam olyan „trendi” előadást, amelynek nézői a színpadon ülve figyelték a zenekari árok fedlapján játszó színészeket, akik mögött, bátor és sokatmondó kulisszaként az üres nézőtér adta a háttérrel. Ezúton is gratulálok!) Lehet, hogy a nézők nélküli színházé a jövő? Nálunk nincs erről szó: az elmaradott magyar színi kultúrában a házak (még) megtelnek. A nézők – nagyjából – azt kapják, amit akarnak.

Természetesen népek és világtájak közt hatalmas különbségek vannak, más a vérmérsékletet (is) meghatározó éghajlat, a kultúra, a tradíció (a színházi is), mégis észleljük, hogy a világ rohamosan uniformizálódik. Úgy sejtem, minél távolabb esik egy hely a globalizáció teljhatalomra törekvő térképrajzolóitól, annál „eredetibb” és dinamikusabb nézői elvárások érvényesülnek a színház messzi, „egzotikus” tájain. Közismertek a Távol-Keletről, az afrikai törzsi ceremóniák felől vagy éppen az amerikai feketék templomi szertarásainak gyakorlatából származó színi formák az európai színházi kultúrában máig érezhető hatásai. Közről s távolról egyaránt folyamatos impulzusok érik az élő színházi gyakorlatot. A különleges

befogadói attitűdöt szorgalmazó, a színházi előadást esztétikai rejtjelrendszerre „fejlesztő” produkciók, amelyekben a színész épp oly rang nélküli eleme az előadásnak, mint egy világítási jel vagy díszletlem; ahol a verbalitás közlésértéke olyannyira elhanyagolható, hogy a színészek által éppen használt nyelvet nem is szükséges értenünk, nos, az efféle megoldásokkal kísérletező, haladónak mondott színházi formák idővel épp úgy beépülnek majd az általános (európai) színházkultúra fogalom- és gyakorlatkörébe, mint, mondjuk, hajdan az addigi trendet felforgató dramaturgiai újítás, amely szétverte az idő, tér és cselekmény addig egyedül üdvöztetőnek tartott hármasesységét. A színház örökké változik, noha lényege (talán) mindig változatlan marad: színész játszik, néző néz, s jó esetben mindkettő örül.

Dél-Afrikában dolgozó színházrendező ismerősöm mesélte, hogy az ottani közönség az ő számára milyen váratlanul cselekvő módon avatkozott be egy-egy általa létrehozott, az európai színházi hagyományokra épülő előadásba (a nyolcvanas években). A mese nekik nem tetsző fordulatait egyszerűen megszüntették azáltal, hogy megszállták a játékteret, és a játékosokat kiszorítva (vagy éppen szelíd erőszakkal bevonva) saját változatú fordulatokat rögtönöztek (például, se Júliát, se Rómeót nem hagyták meghalni). Máskor törzsi történeteikkel lábjegyzetelték az előadást, össznépi zenés-táncos betéteket rögtönözve közölték „egyetértésüket”. Naiv meggyőződésük volt, hogy a színház valóban interaktív „megnyilatkozás”, amellel igazi élet: a negatív hősöket saját példáik elősorolásával, vagy éppen erőszakkal, tevőlegesen próbálták jobb útra téríteni. Gondolom, ez ma már Johannesburgban is ritkán vagy soha nem történik meg. Molière korában a színpadon helyet foglaló prominens nézősereg elsősorban nem a mesével kapcsolatos véleményét vagy érzéseit fogalmazta meg (előadás közben), ők a színészi teljesítményeket minősítették fennhangon, saját interperszonális kapcsolatiak verbális kifejtésétől sem riadva vissza. Így keveredett a költészet és a „valóság” a versailles-i színpadon.

A magyar nézői szokások a professzionális (bevétel-orientált) színházi gyakorlat kezdeteitől sokat szelídültek. A tizenkilencedik század eleji kocsmák és piacterek rögtönzött színpadán fellépő színészek épp úgy ki voltak szolgáltatva a nézők szélsőséges reakcióinak,

mint a huszadik század hatvanas éveinek elején „tájéoló” kollégáik. Idős színésznő ismerősöm mesélte, hogy ezerkilencszázötvenben, héthónapos áldott állapotban alakított egy partizán leányt, aki a darab nagyjelentében, halálos ítéletét hallván, szerelmétől búcsúzva, szövege szerint tragikus hangsúlyú bejelentést tett: „Pedig mi még Andrejjel meg se csókoltuk egymást!” Erre a harmadik sorból felszólt egy borízú hang: „Akkor mitől gömbölyödik úgy?” - E kérdés lényegileg véget vetett az előadásnak. Közzájón forgó színházi adoma szerint az ötvenes évek derekának egyik gyerekelőadásán az érzelmileg mélyen érintett ifjú közönség uszeges csúzlival lődözte a gonosz Burkus királyt. A hetedik fájdalmas találat után az addig nyilván mélyen hiteles alakítást nyújtó kolléga kiesett szerepéből, és indignálódva rászólt a közönségre. Idáig nem is lett volna nagy a baj. (A szerepéből ki- majd oda visszalépő színészi gyakorlat nem idegen a magyar színházi kultúrától – hogy mást ne mondjunk, az operett notabénéinek egy része ilyen jelegű. Az általam néhány hónapja látott, meghökkentően tehetséges Urbán András Társulata (Szerbia) felkavaró és ütős előadása - Turbo Paradiso - erre a ki-belépkedésre (is) épül.) Szóval nem lett volna baj a Burkus királyt játszó színész „magánemberi” megszólalásából, ha a pillanatnyi hökkenetet kihasználva a színre nem ront a közönség soraiból egy elkötelezett pedagógus. De felhágott a „világot jelentő deszkákra”, és drákói szigorral leüvöltött onnan a szepent nézőseregére: „Ki volt az?!” Akkoriban a diákok még nem verték rendszeresen a tanárokat (fordítva gyakrabban megesett). Jelentkezett a véték. A példamutató tanerő az immár többszörösen is közösségé kovácsolt közönséghez fordulva megkérdezte: „Mit érdemel a bűnös?” Mire a közönség – állítólag – egy emberként üvöltötte: „Halált!” A gonosz Burkus királyról szóló mesejáték – a közönségreakciók nyomán – aznap egészen bizonyosan nem várt dimenziókkal gazdagodott.

Ilyen, önmagát bátran vállaló, a színjáték egészének minőségét (és közlés-tartalmát) befolyásoló, karakán nézői magatartás tanúja utoljára harminc esztendővel ezelőtt voltam. A Major Tamás rendezte Rómeó és Júlia emberpróbálóan modern (orkánkabátos, gumibotos) előadását tucatjával hagyták el a nézők. De nem ám a szünetben kámforra válva, vagy suttagó „Elnézést kérek, a feleségem rosszul van”-szerű mentegetődzések kíséretében, hanem hangosan felállva, nyíltan és vállaltan becsmérő megjegyzésekkel az ajkukon, trappolva hagyták el a nézőteret.

Ma már a nézők edzettebbek és jóval szelídebbek. Inkább végigalsznak egy teljes felvonást, minthogy kitegyék magukat... Minek is? A színházi „varázslat” mozgósító erejének? De hát van-e még varázslat? Van-e még „mozgósító erő?”

2.

Három éve, magyar nyelvterületen körülbelül kétmillió színházjeggy kelt el. (E becslés adat nagyságrendje erősen valószínűsíthető. A Magyar Színházi Intézet évkönyve szerint a 2006/2007-es évadban a magyar nyelvű társulatok 723 bemutatót tartottak. Egy-egy produkció átlagosan kb. 12 előadást ért meg. Esetenként kétszáz fős közönséget alapul véve ez 1 735 200 nézőt jelent. Ha ehhez hozzászámítjuk a színházi játszóhelyek előző évadból tovább futó előadásait, biztosan ott járunk a kétmillió közelében. Imponáló adat! Kétmillió honfitársunk zöme elsősorban zenés darabokat élvezett. Vigjátékokra és a klasszikusokra is szívesen váltottak jegyet, a kortárs darabok iránt már nem volt túl vehemens az érdeklődésük, ám ha egy-egy ilyen előadásnak jó hírét keltette a sajtópropaganda, a nézőtér megtelt.

Ha a közönség alapvetően elégedetlen volna a mai magyar színházzal, feltehetően nem látogatná ilyen számban a produkciókat. Bevallom, nem ismerem az idevágó nemzetközi mutatószámokat, de erősen kétlem, hogy e tekintetben sok nemzet megelőzne minket. A magyarok (még) kedvelik a színházat.

A kétmillió fővárosban (a Magyar Színházi Portál szerint tavaly 101! (be)jegyzett játszóhelyen láthatott színházat a nagybecsű, honi publikum. A hagyományosnak mondható teátrumokban (mint pl. a Madách, a Víg, az Operett, a Radnóti, a József Attila, a Katona, a Stúdió K,) nagyjából előre kiszámítható, miféle élményben lesz részünk. Az itt bemutatott darabok „fajtája”, az előadások minősége *alapvetően* nem változik. E színházak törzsközönséget vonzanak, néhányuk komoly közönségkapcsolati munkát is végez, hogy megtartsa nézőit. Gondolom, hasonló a helyzet néhány kevésbé ismert, deklaráltan „alternatív” fővárosi játszóhely esetében is. A többi pesti teátrum „irányvonala” kevésbé meghatározott, másorkínálatukat alighanem az aktuális véletlen alakítja, nem pedig sajátos elvi, esztétikai vagy éppen kereskedelmi szempontrendszerük. Így aztán mindenki megkaphatja a magáét, ha megfizeti. Opera és bretili, zenés bohózat és társadalmi dráma, avantgarde performance és kukucska színház - a változatosság gyönyörködtet. A sajtóegyetemes játszóhely kissé mégis soknak tűnik. Egyrészt imponáló a kínálati sokszínűség, másrészt erősen valószínűsíthető, hogy nem juthat minden játszóhelyre elégséges minőség. Persze, ez se baj, a rossz színház is színház, virágozzék minden virág, ha tud. (Ne tessenek félni, ettől még nincs és nem is lesz „jó” és „rossz” között totális egyenlődsdi. - Kinek a pap, kinek a paplan?) A közönség, a pénz, a szakma és a kritika egyaránt kialakítja a maga értékrendjét. A fontos, hogy a színház ezen értékrendeknek fittyet hányva működik. Nem érdeklő se a magas kultúra, se a plebszé, minősége nem bevétel-függő, nem elhatározáson múlik, hanem

- nem tudom, min. Ha ismernék a minőség receptjét, javarészt ilyen előadások születnének.

A vidéki nagyvárosok „népszínházai” társulattal, jobbára egyetlen kőépületben próbálják a különféle nézőrétegek igényeit kielégíteni. Ez a dolguk. Ez a városvezetés által meghatározott szakfeladatuk. Nem ismerek olyan színigazgatói szerződést (sem olyan pályázati anyagot), amely az európai színházművészeti trend legmagasabb csúcsait ostromló előadásokat várna el, vagy ígérne meg. Ócskán mondva: nem szükséges *okvetlenül* kiszolgálnod a közönséget, de mindenképpen szolgálnod kell azt. Az előadásszám- és bevétel-mutatók, illetve az ezekkel kapcsolatos elvárások azonban mégiscsak a kiszolgálás irányába nyomják a színházvezetőket. Muszáj bevételt produkálniuk, különben becsukhatják a boltot. Mindegy, miként fogalmazzunk, mindenképpen a nézőkért, a nézőknek kell a színházat működtetni.

A vidéki színházak aprócska kamara- és stúdiótermeiben, alternatív játszóhelyein elhatározottan „művészi” produkciók készülnek. Lehet, hogy sikerülnek, lehet, hogy nem, de az biztos, hogy túlnyomó részük minden szempontból „ráfizetéses”. (Imádják is őket a mindenkori gazdasági igazgatók! Jegybevétel úgyszólván nincs, a nézőszám elenyésző. Viszont egy-egy ilyen előadás létrehozása pontosan ugyanannyi munkába kerül, mint egy „húzó” nagyoperetté. A kamaraelőadásokhoz is kell mûszak, világosító, hangosító, asszisztens, sűgő és ügyelő. Kell plakát, szórólap, nézőtéri munka. És kell, persze, színész – aki aznap nem tud a nagyszínházban „teljesíteni”).

A színház egészének életben maradása szempontjából viszont mindenképpen a „nagyszínházi” produkciók a meghatározóak. Ezeknek muszáj sikerülniük. Ide mindenképpen „nézőbarát” előadások kellenek, olyanok, amelyekre „bejön” a közönség. A műsorkínálat összeállításánál – szándékosan nem mondom tervezést – az igazgatók és művészeti vezetők legfeljebb saját ízlésüket, erősen korlátozott drámaismereti tudásukat, valamint magánemberi, illetve szakmai kapcsolattrendszerüket próbálják érvényesíteni. Nem azért van ez, mert a színházvezetők elhatározottan elvetemültek. Jószerivel megoldhatatlan feladattal birkóznak. Szakmai alapprobléma ugyanis, hogy ugyanannak a („művészi” színvonal és tapasztalat szempontjából sebezhetően heterogén összetételű) társulatnak kell tudnia zenés játékot, operettet, musicalt, vígjátékot, klasszikust, középfajú színművet, mai magyar darabot játszania – „jól”. Ez (nyilvánvalóan) lehetetlen. Szintén lehetetlennek tűnik a teljes műfaji spektrum előadásainak valamiféle azonos vagy legalább hasonló „színházi nyelven” történő megfogalmazása. Ha volna is ilyen színházvezetői törekvés (nincs), és ha – tegyük fel – sikeresen megvalósulna, a (szintén heterogén összetételű) helyi közönség egészen biztosan elutasítaná

azt. A színházba járok java, ma, Magyarországon, elsősorban változatos szórakozási lehetőséget keres Thália templomában. Hozzá kell tennem azért (bár a közönséget sem leváltani, sem eléggé lebecsülni nem lehet), hogy ugyanez a kikapcsolódni vágyó publikum kitörő lelkesedéssel képes üdvözölni igazán jó előadásokat is. Fennköltén szólva: képes a katharziszra. Kényelmes restségükön és műanyag reklámokon kondicionált ízlésükön viszont csak nehezen képesek „átlendülni”. Igazi baj – ha beszélhetünk bajról egyáltalán, s nem csak holmi homályos nosztalgia, vagy az a még homályosabb vágy beszéltet minket, hogy a valakik által „haladónak” nevezett divatsoporthoz tartozónak érezhessük magunkat -, szóval, igazi baj e közönség ízlésével van. (Az átlagember ízlése mindig tagnapi vagy tegnapié. „Járt utat ne cserélj járatlanra!”) Ez az ízlés épp úgy pártolja az alpárit, a gagyit, az ócskát, mint (időnként) a színvonalasat.

Más kérdés, hogy a nagyvárosi lakosság mely rétegeiből verbuválódnak a mai nézők. Kik azok, akik érdeklődésükkel ma a színházat éltetik? Ezt reprezentáló szociológiai felmérés (tudtommal) pénz és szakértelem híján nemigen készül. Csak sejthető, hogy *nem* a társadalom krémje (ha van neki olyan) viszi sikerre vagy bukattja meg a produkciókat. Az egyetemi városok ifjúságának zöme távol tartja magát Thália helyi templomaitól. A vezető értelmiség és vállalkozói réteg szintén kevésbé lelkesedik városa színházának produktumaiért. Kik nézik akkor az előadásokat? A mindenkori középréteg: a bérből és fizetésből élő középgeneráció és azok a nyugdíjasok, akik megengedhetik maguknak a színház „fényűzését”, valamint a fiatalság társadalmi beilleszkedésre leginkább kész csoportjai. Az átkos szocializmusban kialakult bérletvásárlási tradíció (hálistennek) még tartja magát. Erősen valószínűsíthető, hogy a mai bérletesek családja legtöbbször húsz évvel ezelőtt is volt színházberlete. Nem a szocialista brigádok kultúrfelelősei ők, nem is a sorkatonaként beteretelt színházáldozatok, de mindenképpen a városi értelmiség kisiparosai: tanácsi dolgozók és középiskolai tanárok, elit szakmunkások, egészségügyiek, agronómusok, mérnökök, káderek és káderjelöltek, tűzközeli törtető, széplelkű szépasszonyok, kékharisnyák, titkos költők és kerítők, ilyenek-olyanok. Feltételezésem szerint nagyjából ugyanaz a közönség jár színházba évtizedek óta. (Kérdésesnek gondolom a színházvezető nyilatkozatokban rendre hangoztatott „színházra nevelés” hatékonyságát. Az iskolák nagy részében még ma is „kötelezően” színházba hajtott gyerekek java nem lesz rendszeres színházlátogató. Ismerve a gyerek- és ifjúsági előadások jóindulattal is szerénynek mondható átlagszínvonalát, ez nem is csoda.) Ez a családi tradícióhoz ragaszkodó és bizonyos (jórészt képzelt) „társadalmi elvárásokra” tekintettel lévő, színházbarát közönség mára tökéletesen elfelejtette a

hetvenes-nyolcvanas évek (esetleges) színház-okozta izgalmait, mára elsősorban temperált élvezetet vár a teátrumtól, nem szellemi kalandot. Számukra a színház nem a meglepetések, nem a váratlan, felkavaró találkozások terepe, sokkal inkább a kiszámítható jelen biztonságát (vagy annak látszatát) erősítő aktus. E nézői rétegek saját életvezetésük, gondolkodásuk, ízlésük visszaigazolását várják a színháztól – és rendre meg is kapják tőle azt. E közepesen szerelmes, közepesen bátor, közepesen gyáva, közepesen okos, közepesen szellemes embereket leginkább a közepes színház elégíti ki.

De baj-e ez? Vajon nem volt-e mindig így? Nem várunk-e túl sokat a színháztól? Nincs-e igaza annak az Ádám Ottónak tulajdonított *bon mot*-nak, amely szerint „...a színház nagyon fontos, de *annyira* azért nem, gyerekek...”? Melyikünk megy színházba azért, hogy ott atrocitás érje? Hogy felháborodjék, hogy érzelmi megrázkódtatásnak legyen kitéve? Hogy olyan gondolatokkal találkozzon, amelyeket kényelmetlen volna felfognia és megemésztenie? Hogy olyasmivel szembesüljön, ami nem jól ismert önkörébe tartozik?

3.

A hetvenes évek magyar színházi felfutása a társadalom minden rétegén eluralkodó szabadságvágy kielégítésének volt köszönhető. Az akkori (legjobb) színház a hatalom ellen „lázdó”, *másként gondolkodó* (hogyan lehetne gondolkodni, mint *e*leve másként?) csapatának cinkosává tett, valódi közösséget szervezett, felerősítve a majd mindenki fülében ott bujkáló, tiltott szót: nem az van körülöttünk, ami látszik, a király meztelen. Ma, amikor a szabadság immár nem vágyott, hanem nehezen elviselhető állapot, a színház jócskán veszített mobilizáló, közösségformáló erejéből. Ma már igen kevesen gondolhatják, hogy élet-törekvéseiket alapvetően olyan ideológiai és politikai elnyomás gátolja, amelyről nem lehet nyilvánosan beszélni. A helyzet mégis kellemetlenül zavarba ejtő. A gazdasági elnyomás béklyóit szétörni ugyanis kilátástalanabb életterv, mint hajdan az ideológiai alapon működő kontraszelekciót kárhóztatni személyes sikertelenségeinkért. A kilencvenes évek társadalmi mobilizációja mára látványosan megtorpant, az ország újrafelosztásából csak a legmozgékonyabb, legszerencsésebb és leggátlástalanabb rétegek profitáltak. Ma már nem a „felismert szükségesség” tesz szabaddá, hanem a tőke. Munkából élni – nem sikertörténet. A happy ending megint álomszerű vágy, mint a lottó ötös vagy hatos. A saját jövőjében igencsak bizonytalan színháznéző nem örül a felforgató drámahősnek, nem vágyik meglepetésre, nem óhajt olyan tükörbe nézni, amelyben saját kicsinységét pillanthatja meg. Nota bene: mégis azt látja: jobbára közepes színészeket, közepes produkciókban.

Színházi és kritikai körökben (vannak ilyenek?) gyakran hangoztatott jelszó: meg kell haladni végre a polgári, „realista” színjátszás levitézlett kliséit. Hogy is van ez? Mit kell meghaladni? A hetvenes évekre beérkezett, jelentőségre érett színészeit rajongva szerette a magyar közönség. Somogyvári Rudolftól Bessenyei Ferencen át Dayka Margittól Ruttkai Évaig, Kis Manyin keresztül Latinovits Zoltánig, Tomanek Nándor, Pécsi Sándor, Töröcsik Mari, Várkonyi Zoltán, Sztankay István, Darvas Iván, Mensáros László, Tolnay Klári... (sorolhatnánk a szeretett és tisztelt neveket egy teljes oldalon keresztül) mind-mind az átlagos magyar néző jobb kiadású, okosabb, bátrabb, remek bőrkötésben pompázó másai voltak, mindenki által elismert, lefegyverző szakmai tudással felvértezve álltak a színpadra – *helyettünk*. Nem csak elismertek, de ismerősek is voltak, noha magánéletüket kevésbé, legfeljebb pletyka-szinten ismertük. Ezzel szemben a mai „celebek” élete „nyitott könyv” (ócska újságoldal és fityfiritty tévéshow), tudjuk, hogy ki kivel igen és ki kivel nem, melyik a kedvenc színük és háziállatuk, mit esznek, mit isznak, melyiküket melyik cég „öltözteti”, ki milyen parfümöt használ, milyen környezetben lakik; járnak-e operabálra, külföldre, kiról-miről mi a *véleményük* – ugyanakkor szakmai teljesítményük erősen problematikus. Nem hiszem igazán, hogy mai színészeink kevésbé volnának tehetségesek, mint nagynevű elődeik. Mások a kor követelményei. Mindegy, mi módon nyersz. Ha nyertél – mindenben igazad van. Így lehet ma fontosabb, hogy ki mit főz, mint hogy ki mit, hogyan játszik. Ma elsősorban a szappanoperák szereplői számítanak ismert és (ebből következően) elismert színészeknek, pedig hát e „művekben” jószerével nincs is mit játszani. Noha (nyilván) milliók nézik a sorozatokat, valójában kevesen szeretnék szereplőik történetébe kerülni, s még kevesebben vágyunk arra, hogy szerény asztalunkhoz ültessük őket, és meghitt, bizalmas beszélgetésbe bocsátkozzunk velük. Márpedig a néző még mindig elsősorban a színésznek kedvéért ül be a színházba. Nem okvetlenül sztárt, de mindenképpen *embert* akar látni. Ha (helyettem) kitárulkozó, bátor személyiség vezet, hajlandó vagyok vele járatlan útra lépni. Csak színészi pecsét érvényesítheti a mégoly átgondolt rendezői víziót, írói világlátást, modern „formabontást”, posztmodern ajánlatot, up to date színházi „látomást”. Nem a jelentésért, hanem a „jelért” megyünk színházba. Ha a „jel” a maga primer formájában nem meggyőző, nem érthető, nem szimpatikus, nem szeretett, nem „közeli”, jelentése érdektelenné válik, akkor is, ha éppen a makro- és mikrojelenségek egyesített elmélete volna. Jobbára korántsem az. Ha a zavarba ejtően „modern” köntösbe bújtatott kódokat megfejtjük, „igazságnak” álcázott, közhelyszerű állításokat kapunk. Nem az a baj, hogy gyenge szakmai színvonalú és esztétikai értelemben „elmaradott” a mai színelőadások java, hanem az, hogy

unalmasak. Nem formai, sokkal inkább tartalmi kérdés ez. Nem attól unalmas valami, hogy a formáját ismerjük. A televízió borzalmas kvízműsorait nem a változó dizájn, de még nem is a rafinált versenyszabályok bonyolultsága élteti, hanem a gondolkodó emberi arc. Ahogy egy ismeretlen ember töpreng, lehetséges válaszokon *gondolkodik* – azt soha nem lehet megunni.

4.

Míg a realista színház minősége a mai magyar átlagnézó számára bizonyos mértékig ellenőrizhető (tehát könnyen befogadható), addig a modern, posztmodern, formalista, underground, stb színházi nyelven beszélő előadások karattyolását vagy kritikátlan, ájult tisztelet, vagy totális elutasítás fogadja, mivel nincs mihez viszonyítani őket. Ha nincs bennük lenyűgöző színész, aki saját korábbi alakításainak minőségével, személyisége teljességével hitelesítené az átlagtól a legkisebb mértékben is elütő formájú (és tartalmú) színelőadást, a nézők java elfordul a színpadtól. Legtöbbször csöndben teszi ezt, és kicsit tán pirulva, némi szégyenérzettel távozik a szünetben – ha van szünet! Ám ugyancsak pirulva vállalja saját szimpátiáját, érdeklődését, ízlését, amikor egy közepesen sikerült kisoperettnek tapsolva azon kapja magát, hogy olyan betétdalokat dúdol együtt a minimális énektudással felvértezett színésszel, amely dalok a nagyszülei idejében voltak ütős (ne adj isten: haladó) slágerek.

Az én korosztályom (ennyit magamról) a Beatles és a Rolling Stones mellett az Omega és az Illés együttesek „lázadó” dalait játszotta héthúros, orosz gitárján a KISZ-gyűlések szüneteiben, megvetően elutasítva Bimm-Bamm Terka, Aradszky László, Koós János vagy éppen a manapság pókerkirályként újrarahíresült Korda György „nyálás” slágereit. Rozsgyesztvenszkij és Garcia Lorca költeményeit szavaltuk, Camus-t olvastunk és Simone de Beauvoire-t, Kafkát lapoztunk, és tiltott farmernadrágban tűntettünk a vasaltak ellen. Mára kiglancolt polgári otthonokban élünk, rendbe hozatjuk nagyanyáink politúros bútorait, nippekkal cicomázzuk őket, és horgolt csipketerítőikkel büszkélkedünk.

Mi ez a kapaszkodás, ez a rettegés? Önmagunk olcsó elárulása? Nem tudom. Talán a közösségi társadalom „eszméinek” totális kudarca teszi a kelet-európai felnőtt lakosság idősebbik felét gyógyíthatatlanul depresszióssá és skizofrénné? Nem lehet véletlen, hogy a hatvannyolcas diákmozgalmak prominenseinek jó része elegáns pozícióban védi a globális tőke érdekeit. Valamit elvesztettünk. (Ahogy apám mondta mindig: a közösségi társadalom kiölte tagjaiból a közösségi érzést.) Újabbat, jobbat, szebbet nem találtunk, hát keressük a „gyökereinket”. Pénztelenül, bankkártyáinkon megfizethetetlen hiteltartozással, forgalomból kivont

apróval a zsebünkben bőszen elítéljük a korrupciót – amíg nem lehetünk kedvezményezettjei. Nem tiszteljük a tekintélyt, hacsak magunknak nincs csöppnyi tekintélyünk. Nem bízunk egymásban, magunkban sem bízunk. A legkisebb kudarcról is pánikba esünk. A visszahúzó erőt tiszteljük. Elismerjük az érdekek jogos hatalmát, az „érték” létezésében erősen kételkedünk, stb. Milyen színházat szeretnénk hát, ha nem olyat, amely gyengeségünkben és kicsinységünkben erősít? Melyik színház teszi ezt? A közepes, a gyöngye, az unalmas. Szeretjük az elemezetlen kapcsolatokat, hiszen ilyenekben élünk. Szeretjük a felületes megoldásokat, mert ezek a mi megoldásaink.

5.

A színház állapota mindenkor a társadalom és a benne bukdácsoló egyén állapotát tükrözi. A színház nem „gyúelegy”, de igenis tükör. Csak reflektál a valóságra, nem képes azt „megelőzni”. Szerencsés pillanatokban remek tükör, amely a legizgalmasabb „trendeket” nagyítja fel, a társadalom haladó erőt érintő és érdeklő problémáit „dolgozza fel”, olyan formákban, amelyek – ha csírájukban is, de – léteznek már, és képesek a szélesebb társadalmi rétegek érdeklődését felkelteni. Ma, a tőke által kizsebelt, a szabadság mámorából a szabadság reménytelennek tűnő káoszába zuhanó magyar társadalom „derékhada” elutasít minden szokatlant, a „másságot” nehezen tolerálja, klisékben és szlogenekben gondolkodik. Színházcsinálóink „középmezőnye” hasonló mentalitású.

Kik csinálják a színházat? A nagy, ismert és elismert társulatok (vagy kvázi-társulatok) java erős tehetségű és megbízható szakmai tapasztalattal rendelkező színművészekből áll. A vidéki nagyvárosok színházaiban ez nem egészen így van. Még a társulati „magok” sem első osztályúak, hát még a „reszli”. Elsősorban nem a színészi tehetség minőségében van különbség, bár valljuk meg: abban is. Emellett a végeken jobbára tökéletesen elfáradt, gyengén fizetett emberek tolják Thália szekerét, akik – kevés kivétellel – „megbékéltek” másodvonali helyzetükkel. Vidéki színésznek lenni – reménytelen ügy. A fiatalok (fiatalabbak) zöme szakmailag alulképzett, tájékozatlan, szerény képességű ember, ráadásul többnyire nem fogadja el a hierarchiában elfoglalt helyét, mi több, magát a hierarchiát sem ismeri el. (Ez az egyetlen lehetséges magatartása, ha életben akar maradni.) Szakmai munkáját változékony minőségű rendezői gárda irányítja, nincsenek igazodási pontjai, már csak azért sem, mert hiányoznak mellőle a nagytapasztalatú, sikeres, idős(ebb) színész-kollégák. Ma már az ötvenen felüli, működőképes férfiszínész ritka madár a honi színpadokon. (Hamarabb meghalnak,

elisszák az agyuk maradékát, szövegtanulásra képtelenek, egészségi állapotuk problémás, állóképességük gyenge, morális állapotuk nincs.) Az érett korú színésznők szintén hiányoznak a társulati palettákról. Negyvenesek sincsenek sokan. Akik maradtak, azok sikereiket egy a maitól jócskán eltérő színházi és társadalmi közegben szerezték, lejárt ízlésüket megmosolyogják a fiatalok. Sulyoktól, Pábertől, Bulla Elmától, Darvas Ivántól, Sinkovitsától (stb.) lehetett tanulni, szakmai fogásokat ellesni, emberi, művészi attitűdjüket tisztelettel és irigyen majmolni. Ma a vidéki színházakban dolgozó fiatal kollégák nem tudnak hosszú távon „fölfelé” igazodni – nincs kihez, mihez. Az igazgatóságok szakmai értékelése elfogult, és – tisztelet a kivételnek – megbízhatatlan. Hová tartson a fiatal színész? Milyen irányba? Egzisztenciálisan lehetetlen helyzetben, morálisan és szakmai szempontból a folyton változó, pillanatnyi erőviszonyoknak kiszolgáltatottan bukdácsol szerepről szerepre. Rendezői, tervezői gondolat még csak-csak akad időnként, következetesen kivitelezett elgondolás már alig. Reklám- és sorozatszínésszé „emelkedni”, ez az egyik út. A másik? Nem nagyon van másik. Csak a legtehetségebbekben van annyi csökönység, hogy „fogában tartva a szerelmet” stb. Ráadásul előfordulhat, hogy a nagy úzsásnak nem lesznek tanúi. A szakma művelői nem ismerik egymás munkáját. Őszintén szólva nem is nagyon ismerhetik. Az évenként hétszáz körüli bemutató tizedét sem lehet nézőként teljesíteni.

A színházak műszaki bázisa folyamatosan hanyatlik. Nem csak a hozzáértő és ambiciózus gazdasági vezető a „hiánycikk”, jószerivel nincs utánpótlásuk a műszaki igazgatóknak, scenikus szakembereknek, díszletgyártóknak, férfiszabóknak, mint ahogyan ritka a jó ügyelő, a képzett asszisztens, a megbízható sűgő, fodrász, öltöztető, kellékes, színpadi munkás. A meglévő állományok szakmai színvonala a nullához konvergál – ők sem tudnak tanulni. Egyrészt azért, mert nincs már kitől, másrészt, ha lenne is, a színházi dolgozók legalább harmadát alig megoldható probléma elé állítaná egy efféle elvárás. Valljuk be, kevésbé jó képességű emberek dolgoznak itt. A fejlődőképes, nyitott szemléletű fiatalok a munkaerőpiac számos területén jutnak előnyösebb perspektívához. Azért a pénzért, amit ma egy vidéki színház az alkalmazottainak fizetni tud, nem kap jobb rabszolgát. Talán egyedül a világosító csapatok minősége erősebb a többinél. Ők általában professzionálisan működtetik a rájuk bízott technikát, ráadásul szeretik a munkájukat. Elismerik egymás erényeit, megbíznak szakmai vezetőjükben. A hangosítókról már nehezebb egyértelmű jellemzést adni. Az utóbbi másfél évtizedben a vidéki színházak legtöbbje felújította hangosító berendezéseinek gépparkját, de mivel ez szakaszosan történt, az eszközök ritkán kompatibilisek. A mikrofontól a hangsugárzóig vezető elektronikus út kényszerű

vargabetűi közt általában sérül az emberi hang. Komoly gond a hangpulznál dolgozó kollégák zenei képzetlensége is. A zenekari hangosítás nem pusztán technikai feladat. A jó hangmérnök a produkció második karmestere. Első karmesterből sincs elég.

6.

Egyébként – ha már itt tartunk – nem lehet említés nélkül hagyni a két nagy „musicalsínházat”, a Madáchot és az Operettet. Lehet a műfajt nem szeretni, azt mégis el kell ismerni, hogy a közönség (mint olyan) kiharcolta magának e két játszóhely (társulat) minőségi működését. Felelősséggel kijelenthetjük, hogy európai összehasonlításban is megállják a helyüket. Sztárjaik közül többen játszottak, játszanak huzamosabb ideig európai zenés színházakban, vezető munkatársaik naprakészen ismerik a világ musicalprodukcióinak színvonalát, sikerral igazodnak hozzájuk. Közönségük megfizeti magas jegyárait, érdeklődéssel, megbecsüléssel és szeretettel adózik nekik.

Mindez a „prózai színházaknál” nem így van. Néhány olyan budapesti színházat leszámítva, mint pl. a Katona vagy a Radnóti, a prózai társulatoknak nincs rajongótáboruk, szerényebben fogalmazva: nincs olyan állandó, folyamatosan bővülő nézői bázisuk, amely kitartó figyelemmel kísérve alkotó munkájukat, kikövetelné magának a folyamatos teljesítményt. Ez ma már a vidéki színházak esetében sincs így. A „városunk színészet” hajdan a köznapi élet számtalan területén kivételezetté tévő nézői érdeklődés rég a múlté. A színház ügye a városvezetők számára sem igazán fontos, legfeljebb politikai vetületeire figyelnek oda. A fő, hogy színházai ne költsenek túl sokat, ne legyen körülöttük balhé, és legyenek rendben a különféle mutatóik. És ez így is van. Nincs balhé, csökkennek a pénzek, de a mutatók rendben vannak. A színházat ki lehet pipálni.

7.

Igen, válságban van a magyar színház, de nem azért, mert elmaradott, lejárt, tegnapelőtti „esztétikai” trendeket követ, hanem azért, mert gyengén teszi ezt. E gyengeség mögött elsősorban nem strukturális problémák állnak, hanem a folyamatosan válságtüneteket produkáló társadalom. A társadalom pedig – végül, mégiscsak – emberek közössége. Kicsik vagyunk, hölgyeim és uraim. Kicsi a színházunk. Kár érte. (Kicsit.)

Turbuly Lilla

Revizor a POSzT-on

Idén tizedszerre adott otthont Pécs az Országos Színházi Találkozóknak, ráadásul ez a jubileum egybeesett az 1985-ben még Egerváron indult Nyílt Fórum huszonötödik évfordulójával, ezért a színház és a kortárs magyar dráma híveit a szokásosnál is bőségesebb programkínálattal várták a szervezők. A vendégek pedig örömmel tapasztalhatták, hogy – viták ide, botrányok oda – a pécsi városközpont megszépülve és sétálóutcásítva várta a rendezvényre és ezzel egyben Európa Kulturális Fővárosába látogatókat.

Régóta és sokan vitatják azt a megoldást, hogy a versenyprogramot egyetlen ember válogatja, aki általában nem is színházi szakember. Ebben az évben ez a feladat Fáy Miklós zenekritikusnak jutott, aki hét nagyszínpadi és hét kamaraszínházi előadást választott ki, közülük hat vidéki, három pedig határon túli színházi produkció. Kisebb vihart kavart, hogy a Katona József Színház úgy döntött, a felkérés ellenére sem hozzák el

a fesztiválra *A hős és a csokoládékaton*a című darabot, mert szerintük ennél fontosabb előadásaik is voltak az évadban. A kiesett helyre végül Fáy Miklós az egri színház Zsótér Sándor rendezte *Mayáját* jelölte, így a Gárdonyi Géza Színház két előadással is jelen volt Pécsen. (A másik a *Csörgess meg!* című, mobiltelefonokra írt revű.) Tény, hogy az egyszemélyi válogatás magában hordozza a szubjektívítást, az egyéni jó- vagy rossz ízlés érvényesülésének veszélyét, a szakmai viták során idén mégis alig egy-két előadásnál kérdőjelezték meg a beválogatott darabok odavalóságát. A legjobb előadás díját a debreceni színház *Fodrásznője* nyerte el. A Viktor Ryzakov rendezte előadás egy önsorsrontóan jó és szeretetre vágyó asszony költészettel és iróniával

színpadra állított története, Szűcs Nelli és Trill Zsolt kiváló színészi alakításával. Ami a további díjakat illeti, a Madách Színház valamikori kamaraszínháza, az idén végre teljes szervezeti önállóságot nyert, Mácsai Pál vezette Örkény Színház tarolt. Az élőzenés régi mozik hangulatát Darvas Ferenc zongoristával megidéző, a színpad közepén, egy nagyobb képkeretnyi térben játszott *Kasimir és Karoline*-vel Bagossy László elnyerte a legjobb rendezés díját, de a darabé a legjobb jelmez (Ignjatovic Kristina munkája), a legjobb színpadi szöveg (Parti Nagy Lajos) és a legjobb női epizódszereplő (Hámori Gabriella) díja is. Másik előadásuk, az *Arturo Ui feltartóztatható felemelkedése* is kapott két díjat, a legjobb díszletét (Ambrus Mária) és a legjobb női főszereplőét (Kerekes Éva).

A zalai olvasókat azonban jobban érdekelheti, hogy az egerszegi társulat az ideai szemlére is meghívást kapott, június 5-én telt ház előtt mutatták be *A revizort*, és megérdemelten arattak vele nagy sikert. A másnap

délelőtti szakmai vitán Bagó Bertalan rendező mellett az előadásban játszó színészek közül is többen részt vettek. Tavaly, az ugyancsak Bagó Bertalan rendezte *Hamlet* vitáján jóval több volt a kételkedő hang, a szoros értelemben vett kritikai észrevétel. A revizorról összességében szinte csak jót mondtak a felkért hozzászólók (Faragó Zsuzsa dramaturg, Telihay Péter rendező és Jászay Tamás kritikus). Abban valamennyien megegyeztek, hogy a szorongás, a félelem légköre alapvető meghatározója az előadásnak, ugyanúgy, ahogy a karikatúrákra emlékeztető, már-már az abszurditásig elvitt ábrázolásmód is. Bagó Bertalan elmondta, hogy valóban törekedett arra, hogy a nagy orosz rendező, Meyerhold módszerét követve „addig tekerje a valóságot, amíg az már abszurdá válik”, és igyekezett egységessé tenni az előadást, ennek érdekében szerepeltette a kórust is. Faragó Zsuzsa éppen ezen a ponton látta kicsit másként a darabot, ellentmondásosnak és eltűzöttnek találta a fiatal, életerős, de elcsúfított polgármesterné alakját, és a díszletet is eklektikusnak minősítette, a több célra használt, jól működő irattartó szekrényekkel és az igénytelenebb, műanyag növényzettel díszített kerti száletlivel. Teljes volt azonban az egyetértés abban, hogy a zalaegerszegiek egy jó színvonalú, egységes és összeszokott társulat benyomását keltették. Faragó Zsuzsa külön kiemelte, hogy szívszorító volt hallgatni a Bobcsinszkijt alakító Balogh Tamást, amikor arra kérte az álvizort, mondja el majd a cár atyuskának: „Felséges uram, ebben és ebben a városban él egy bizonyos Pjotr Ivanovics Bobcsinszkij.”. Mert bizony Zalaegerszegen több mint harminc éve él és dolgozik egy Balogh Tamás nevű színész, ahogy dolgoznak ott más kiváló kollégák is, ezt is észre kellene már venni valakinek „ott Péterváron”. A pozitív kritikai fogadtatás ellenére volt egy kis szomorúság is ebben az alkalomban, hiszen ezt a társulatot ebben a formájában Pécssett láthattuk utoljára a színpadon. Holecskó Orsolya már korábban elszereződött, a többiek közül pedig öten: Ligeti Kovács Judit, Kricsár Kamill, Mészáros András, Nagy Péter és Szegezdi Róbert ösztől máshol folytatják pályafutásukat. (Hozzá kell tenni, hogy az új igazgató, Besenczi Árpád valamennyi színésznek szerződést ajánlott az új évadra.) Öröm azonban, hogy Kiss Ernő után, aki a Rivalda Fesztiválon kapta meg a legjobb férfi alakítás díját, most Nagy Pétert jutalmazták a MASZK Országos Színészegyesület színész zsűrijének díjával Hlesztakov megformálásáért.

Volt még egy, az egerszegi színházhoz kapcsolódó eseménye a POSZT-nak, mégpedig az, hogy június 6-án bemutatták Ruszt József *Naplóját*, amelyet a Hevesi Sándor Színház adott ki. Tucsni András, a színház idén nyugalomba vonult irodalmi vezetője beszélt arról, hogy Forgách András íróval és Nánay István kritikussal milyen elvek alapján állították össze Ruszt hátrahagyott naplójából, kézírataiból a most

megjelent két kötetet. Az első az 1962 és 1969 között írt naplójegyzetekből közöl válogatást. Azért 1969-et választották korszakhatárnak, mert ekkorra dőlt el, hogy az addig az írói és a rendezői pálya között hezitáló Ruszt a színpadot, a rendezést választotta. Itt kapott helyet a rendező drámája, a *Rekviem* is, amelyből Nagy Péter és Kricsár Kamill olvastak fel részleteket. A második kötet a *Színészdramaturgia*. Színitanoda címet viseli, és Ruszt József színészpédagógiai írásait tartalmazza. A napló további részleteit jövőre szándékoznak megjelentetni.

A versenyelőadások mellett számtalan versenyen kívüli színházi előadás és egyéb program között választhattak a nézők. A Nyílt Fórum keretében például minden napra jutott egy felolvasószínház, ahol új magyar és külföldi drámákat ismerhettünk meg. A Nyílt Fórum Füzetekben megjelent négy dráma pedig versenyzett is, közülük Lackfi János *Hinták* című darabja nyerte el a vilmoskörtés üvegben megtestesülő Vilmos-díjat. Bemutatkoztak a színészképző intézmények diákjai, a gyerekeknek bábszínházi előadásokkal kedveskedtek, számos kiállítás és könyvbemutató is várta a látogatókat. És mivel a POSZT idejére még az időjárás is megemberelte magát, aki könnyedebb szórakozásra vágyott, kiülhetett a Dóm előtti térre koncerteket hallgatni, borozgatni, beszélgetni.

Évek óta terjengett a mendemonda, hogy az Országos Színházi Találkozó búcsút int Pécsnek, vagy a város neki, és hogy talán éppen most kerül sor erre a szakításra. Nem így lett, a POSZT jövőre is Pécsen marad. Változások mégis lesznek, egyrészt, mert megváltozik a válogatás rendje: jövőre már hárman jelölik ki a seregszemlére kerülő előadásokat, a színikritikus Urbán Balázs, a társzművészetek képviselőjeként Szilágyi Lenke fotóművész és elismert közéleti személyiségként Vekerdy Tamás pszichológus. Ők már március óta járják a színházakat, hiszen a válogatási időszak onnantól a következő év februárjáig tart. És változás várható azért is, mert a korábbi igazgatók, Jordán Tamás és Simon István tíz év elteltével lemondtak tisztségükről. Mi pedig csak reménykedhetünk, hogy egy valami jövőre sem változik: az egerszegi színház újra ott lehet a legjobb előadások seregszemléjén.

Géger Melinda

Emberi sorsok - drámai változások

(Szabó Sándor festőművész emlékkiállítás a zalaegerszegi Göcseji Múzeumban)

Szabó Sándor:
Tankállomás

Szabó Sándor azok közé a művészek közé tartozik, akiket a hivatásosokat felsoroló művészeti lexikonokban, kiállítás-recenziókban megemlítenek, közgyűjtemények őrzik alkotásaikat, de művészetük a mai ember számára kevésbé ismert. A Képzőművészeti Főiskolát 1952-ben végezte el Berény Róbert és Bernáth Aurél tanítványaként. Alig egy évtizedig élt Budapesten, ahol a festés mellett könyvillusztrációval is foglalkozott a Magvető, a Szépirodalmi és Ifjúsági Kiadóknál. Több fővárosi nagyüzemben képzőművészeti szabadiskolát vezetett, majd 1961-ben visszatért szülővárosába, Zalaegerszegre, ahol haláláig élt és dolgozott. A 60-as évek elején Budapestről vidékre költözni egy fiatal művész számára bátor és sorsot kihívó vállalkozás volt: a kisváros által nyújtott lehetőségek kevésbé voltak alkalmasak arra, hogy a tehetséges fiatal alkotókat letelepedésre, vagy akár otthon maradásra készítse. Sok esetben tapasztaljuk, hogy a megélhetési gondok mindennapi küzdelmei közepette – tanítás, szakkörvezetés, dekorációs feladatok vállalása mellett a művészi munka másodlagos szerepet kap. Ahhoz, hogy a vidéki művész-lét elszigeteltségét és bezártságát valaki át tudja törni, rendkívüli aktivitást tanúsító munkálkodás szükséges, amely folyamatos

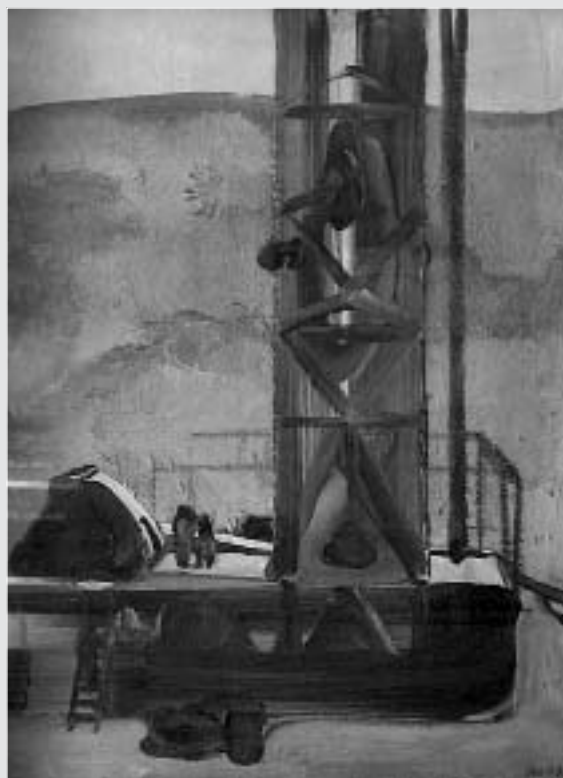
kiállítási jelenléttel mérhető. Szabó Sándor részéről tapasztaljuk ezt a próbálkozást: szerepelt fővárosi (Nemzeti Galéria, Ernst Múzeum, Múcsarnok), vidéki önálló és kollektív tárlatokon (Pécs, Kőszeg, Kaposvár, Sopron stb.). Jugoszláviában is több alkalommal állított ki, 1969-ben a „Pannónia 69” nemzetközi kiállításon különdíjat is kapott. Tanulmányúton járt Ausztriában, Csehszlovákiában, NDK-ban, továbbá Svájcban, Franciaországban és Olaszországban. Egyéni kiállítása a 60-70-es évek során volt Zalaegerszegen három alkalommal, illetve Nagykanizsán.

Összességében mégis elszigetelten dolgozó művész maradt, aki nem csatlakozott egyetlen művészi társasághoz sem. Festői nyelvét tekintve közvetlenül kapcsolódott mesteréhez, Bernáth Aurélhoz. E kötődés a korai 60-as évekbeli táj- és városképein jutott leginkább érvényre. E korai művei kisméretű akvarellek, jobbára városrészletek, járókelők, enterieurök, kis látóhatárú tájak. Érzékelhető a fiatal művész törekvése a festői motívumok keresésére, omlatag tónusok közt élénk színekkel, ellentétes formahatásokkal keresi közvetlen környezetének jellegzetes témáit. Figyelemreméltó, hogy mesterétől elszakadva már nem hegy és víz

varázslatos összhangjának meditatív szemlélője: az iparváros szűkszávú, tömör krónikásaként lép fel. A 60-as évek modernizációjának kísérleti terepei azok a vidéki kisvárosok, amelyek korábban a félpasztyi, kisvárosi kézműves, iparos milióból szinte egy csapásra voltak kénytelenek arculatot váltani. A kelet-európai típusú szerves modernizáció nyomán egy új környezet, új város, új ipari civilizáció terjeszkedik és terjeszkedik a zalai tájban, és az itt élők elszennvedői voltak az ennek nyomán bekövetkező életmódváltásnak, a közösségek szétbomlásának, a környezet átalakulásának. Szabó Sándor figyelme egyre határozottabban e körvonalaiiban egyre határozottabb formát öltő, új világ felé fordul. Míg Bernáth Aurél „a vágyak és álmok tájait” festette, mintha részese akart volna lenni a csodának, vizionáló expresszionizmusa panteisztikus természetábrázolással párosul, Szabó Sándor riport igényű leszállást végez a vidéki létezés mélyére. Ez az a pont, ahol elszakad mesterétől.

A hétköznapi valóság elmélyedést egy sorozatnyi portréigényű rajz tanúsítja: nehéz életet élő munkás emberek pár vonással rögzített, kiváló karakterábrázolásai. Az idealizáló vonásokat mellőzi: az idő által meggyötört, esetleg csúnya, groteszkbe hajló, markáns férfiportrék, egy-egy suhanó impressziót vagy az arcvonások mögötti személyiséget is azonnal megragadó, könnyed, de nem felszínesen megörökítő rajzoló tehetség bontakozik ki belőlük. A mélyre szállással azoknak a munkás embereknek a hétköznapi világába merült el, ami ettől kezdve a fő inspirációt adja festészetének számára. E szociális érzékenységgel párosuló ihletettségéből alakul ki Szabó Sándor az alföldi piktúra szellemével rokon festészet, amely a dunántúli táj és az ott élő parasztság életérzését dolgozta fel.

Szabó Sándor, a főiskola után, Zalaegerszegre való visszatérésekor szerződést kötött a zalai köolajipari vállalattal. Ez az ún. szocialista szerződés a 60-as évek elejétől a „gondoskodó” állami mecenatúra egyik jellegzetes formája volt, amikor a szakszervezetek közbenjárására üzemek, gyárak, gazdaságok tsz-ek ösztöndíjszerű juttatást adtak a képzőművészeknek. A vidéken élő festők számára sokszor ez a szerződés biztosította a műterem és a létfenntartás egyedüli módját. Cserébe a művészeknek a gyár/üzem dolgozóinak életét, munkáját kellett bemutatni alkotásaikban, melyeket aztán kiállítottak és dekorációként használtak az üzemek irodáiban. Az ábrázolásmódot tekintve a 60-as évek a szigorú értelemben vett szocialista realizmus már elavult, és a kultúrpolitika korábban kötelező, vulgarizáló munkásábrázolásának kánonját felülírták. A munkásábrázolás során persze voltak, akik a felületen maradtak, de már nincs erőltetett pátosz, és a dolgok lényegében történő elmélyedést a nemzetközi művészeti nyelv különböző stílustendenciáinak eredményei is segítették. Az idősebb mesterek nyomdokain elinduló

Szabó Sándor:
Fűrőberendezés,
1965

fiatalok a nonfiguratív irányzatok mellett az absztrakt expresszionizmus, az (új)geometrikus, illetve organikus törekvések egyéni átiratait is érvényre juttatták alkotásaikban.

Szabó Sándor művészetében a saját nyelv megtalálása a 60-as évek második felére esik. Alkotásainak fontos motívumait adják a munkásábrázolások, de mennyire másnyelvenek ezek a képek! Ahogy időben megyünk előre, egyre szűkszávúbb kompozíciókat fest: tömör, részletezés nélküli, mély belső drámával súlyosbított felületekkel. Formái sötét tömegeket képeznek – részletező arckifejezés és taglejtések helyett összefoglaló, tömbösítő, egyszerűsítésre törekvő, ökonomikus felépítés jellemzi műveit. Visszafogott színekkel festett, nyomott hangulatú, drámai hatású festményeket látunk: a képi motívumok kemény kontrasztos találkozásán nagyívű, vízszintesen terjeszkedő vonulatokba hasító súlyos, vertikális formákkal valósítja meg. Súlyos formatömegeket fest, a horizont, a hegyvonulatok homogén dekoratív felületekként zárják magukba a tárgyakat és alakokat. Pasztózus felületei minden dekorativitásuk ellenére is súlyosak: a színvilág visszafogott, a világ és a róla alkotott kép közötti távolság, a motívum elidegenítése érezhető. Szabó Sándor az átalakuló zalai tájat jelenítette meg, bár ez a táj nem is beazonosítható elemekkel rendelkezik: nincs benne részletező kidolgozás, egyénítés. A képi kompozícióinak

szerkezete erőteljes vízszintes és függőleges elemekből épül. A művész súlyos, szűkszavú fogalmazásra törekszik, anélkül, hogy konstruktív válna

Szabó Sándor alkotásai a társadalmi változásokra érzékeny képek: végső soron az elmaradott vidéket és lakóit, a felemás modernizáció értékvesztett létformáit ábrázolja. A főszereplők az emberek: munkába induló és hazatérő bányászok, buszmegállóban ácsorgó munkásemberek, hó alatt fogva ejtett dombok, fagyott ipari tájak közepette, melyeknek szervesülő, mindent felülíró részeleme az égbe hasító fúrótorny, a hatalmas olajtartályok, az ácsolt fekete állványok, és a tompa szürkével leírható aszfalt- és betonfelületek. Cselekménytelen képek, kevés szereplővel. Az emberek, akiket megörik, nem a munka, a lehetőségek és kiteljesedés szocialista eszmei tartalmát tolmácsolják számunkra, hanem inkább létforma drámáját. A munkászáner modern újrafogalmazásaként a peremvidéki társadalom nyomorúsága szólal meg: leszakadtság, a magány, a kiszolgáltatottság. Valamennyien a paraszti élet és a munkás-proletár lét határán vegetáló, deheroizált

alakok, ők az életmódváltás igazi elszennvedői. Szabó Sándor a szocialista valóság igazi arcát mutatja meg, ahol az emberek magukba zárkóztak, sötét foltokban zárt formák – szigorúak, sötétek és komorak: olyan alig kivehető részletformákkal, mint a szürke munkásruha, sapka, a batyu és hangulati kísérője a téli táj. A vidéki élet ábrázolása során az a létélmény lep meg bennünket, amiben nem akar többet mutatni, mint amennyit valóságban is érez, lát. A nehéz, sötét tónusú földszínek zárványokként foglalják magukban az ott élőket, a lezárt, lefojtott közegből a horizont áttörésével járó kiemelkedés, a kiszakadás lehetetlen számukra, a képek szereplőinek sorsa és életútja bezárul...

A 80-as évek fordulóján, festői világának utolsó periódusában, a művész tanulmányutat tett Franciaországban. Bár színei teltebbek, a természeti látványhoz kötöttebbekké váltak, a tengerparti azúr égbolt alatt is a magyar föld nyomasztó tanulságait magában hordozó képek kerültek ki ecsetje alól: egy olyan művészé, aki saját világának komor tartalmait és igazságát cipeli mindenhová magával.

Szabó Sándor: Tavasz, 1973

Kilián László

A képiség ideje

(A Veszprémi Nyolcak Plusz
– a zalaegerszegi Gönczi Galériában)

Amint a szakrális, azaz az időtlenség háttérével rendelkező művészetnek már utolsó infúziós táplálékpótléka, az egyházi mecénatúra sem lehetett életben tartója, minden megváltozott a művészet körül.

A művészet ekkortól a jelent kellett, hogy idézze. Persze most a modernitásról beszélnek – ha tetszik, egy lehetséges olvasatban. A jelennél pedig, neki megfelelően, az „idéző” igét használom. Ezzel a kísértésre is gondolok, de legalábbis gondolhatok rá. Idézni, kísérteni, ha tetszik, megbotránkoztatni. Ezer mód, ezer út, ezer tárgyiasulás,

megnyilatkozás. Ezért is elpusztíthatatlan a művészet.

A közelmúlt művészete – az utóbbi 180 évre tekintve – a jelent idézi. A jelent: a pillanatot, a jelent: a rögzítést, a jelent: a benne levést valamiben. A jelen vizuális jelen. Az legfőképp a képzőművészetben. A jelen jelenlét, éltség, megéltség és átéltség – szem-, látás- és nézésöröm. Örömet keres magának. Magának az alkotónak, örömet a közönségnek. Igaz ez az öröm lehet öröm – az, ami vidám; vagy egy mosoly, gúny, esetleg ironia. Mégis, mégis. Mi a jelen?

Somody Péter:
Képtörténet I.

A csend. Meg a zizegés. Az, amikor ez képileg lett. Lett légyen: van. Megtaláltnak. Kívüle a múltnak. Bár viselősen a jövővel, de attól is elkülönülten.

Hölgyeim és uraim, az itt látható képek is mind a jelent mutatják. A nyolc és tíz szerző ezzel a jelenrel foglalkodik, száguld, ebben a jelenben keres, amely mindenkinek hol kitágul, hol összezárul, hagyva, hogy röhögjön a mulandóság és a nosztalgia; cincogjon gonosz kis vihogással a nagypátoszos tervezgetés.

Kérem, itt mindenki úton/útközben van. Maga tart valahová, és megy vele, vagy viszi magával az út, az ő útja: Jelen. Igazi és eredeti jelen ez a zakatoló, duruzsoló gép, ahogy robog velünk, alattunk.

És még mi minden a jelen?

Mozgás és az az út, ami ottmarad az elillanó alatt avagy után. A jelen talán maga a fénysebesség, ha már ide is, most is a képzőművészet kedvéért, vizuális művészek művei miatt, azaz a fény, a fények miatt, a fényért, a fényekért kellett jöjjünk.

Kell-e a szó szoros értelemben beszélnie, beszélő viszonyban lennie a 8+2 művésznek? Meggyőződése, hogy legeslegesősorban munkáik beszélgetnek egymással, kérdeznek, felelnek, ismételnék, visszakérdeznek, magyaráznak magukról, a világról, mindazzal, ami képként kapcsolatot teremthet alkotás és alkotás, művész és művész, befogadó és befogadó között, illetve a művész-mű-közönség háromszögének további

lehetséges kapcsolódási módjaiban.

E kiállítás mostani megjelenése ezt a hálót, a sajátos jelenhálót akarta kihangsúlyozni. A jelenhálót, amely közösség a szerzők művei között, hogy az egyes művek akként is pendülni tudjanak, hogy milyen helyen és milyen társaságban vannak.

Ezek után lehet azt mondani, hogy a Veszprémi nyolcak? veszprémi tízek? robognak itt Zalaegerszegnek, álltukban is dübörögve. Színbe, formába ojtva azok a misztikus lóerők, amelyek a motorizálódás jelenné és valósággá tételét inspirálták egykoron, a lóerők, amelyek egyesültükben egy életérvessé nőttek fel.

Útközben vannak, mondom, de szerintem valamennyien más-más viszonyban a kereséssel. Ki korszakról korszakra, ki kikerekedve, ki más-más technikákkal, anyagokkal átméretezve magát, alkotását, ki szemléletváltással forgatja a kereket: pőfékel elégedetten ez a V8-as motor egy plusz-kettessel felturbóozva, szépségesség-kassákos erő feszül és forog benne. Füleljenek csak bele a levegőbe...

Mondom: jelen tapadású ez a kiállítás.

A kiállítások, ha jó kiállításról van szó. Márpedig ez, itt egy jó tárlat.

Meg kell kérdezzék a bemutatkozás nézőközönségét is. Ha máshogy mondom, most is kísért a fenomenológia!!!

Azonosak-e a csoport képviselte kontúrok, az egyes szerzők karakterével? Ha igen, mennyiben, ha ellenkezőleg, akkor annak meddig engedhetünk?

Az itt látható 'jelen-tárgyak' milyen mértékben azonosak a létrehozójukkal. Hol az ő szándékuk és hol a befogadó által elfogadható, működni képes hatás?

Ha V8+-ról beszélünk, ebből a műszaki remeklésből, az elemzők, a kiállítást nyitó személy előbeszéde híján, mi maradhat, mi a kapcsolatot lehetőségessé tevő egy vagy több szál?

És akkor zárásul röviden a szerzőkről.

Amennyire a szerző a műve. Ha szólni lehet szigorúan vetten a művekről, az itt látható művekről, Áfrány Gábor: autonomikus-autonomizált netjelent mutat meg; ez egy lehetséges – habár irányított – mérítés a világháló zavaró, zavaros, és ebből következően nyugodalmatlan létező-létező képességéből, aztán a mintából hangsúlyok hozzádolgozása és a képből tükör, a tükörből kép lehet. Ki látja magát, ki mást. Deli Anett: feminikus átlényegítésű szexuális vagy erotikus töltetű jelentapasztás; hol Deli Anett kacsint ránk, hol ezek a némberek a falon. Tessék mondani, mindegyik strichel vagy az csak a robogás, a tapasztás érzéki csalódása? Igazi nőművésszel van dolgunk: a fogyasztói társadalom egalizáló, kommercializálódó és eközben mégis spontán módon egyediessé váló arculata/

tulajdonsága szereplőiben úgy találja meg magát, hogy a használójukhoz tapadó tárgyak felszippanjták őket magukat is. Fétis? Giccs-kísértés?

Hegyeshalmi László kérdez bennünket digitális-munkájával: a jelen a kontúros-határozott hely vagy a libbenő jelenfátyol? Az aktuális divat-fény, divat-megvilágítás hol kemény, hol édeskés tündöklés, hol meg suhogás az égben. Fények és viszonylagosság, mint aktuális: aktuális, ami van – pengeélen táncol. Kelemen Marcel: férfiasságos bujaság-jelen: kit izgatnak jobban a gráciák, a nőket vagy a férfiakat? A gráciák izgalmát itt még a csipke pikáns és ünnepélyes hízelgése, ott már a fehérneműben vagy a fodorszélek mentén sejlő és kínáló, élő és élni akaró testtájak pompája, túlosság-pironkodása. Kovács Endre: stírólós-bámmészködős jelen: ugyan méregeti a szőrmentén lekapott csajokat, de a szemlélődés alapállásává ez a jelen. Kapkodás civakodik ezeken a képeken a merengés nyugalmával. Némelykor Kovács Endre is olyan idegességgel talál kivágást, mint a többi itteni jelenjáró. Környei Ágota: a konzum-minimalizáltság eszközeivel 'elénk tetten' egy lehetséges jelen üzenet-aluldimenzionáltsága – amit megmutat nekünk az alkotó. Aluldimenzionált-üzenet a maga kockázataival mégis kisugárzás esélyével. Mikor megyünk ki valahonnan? Mikor hagyjuk el a jelent, a jelenlétet? Azt is kérdezik a piktogramjai: csak jelekkel is mennyi változat lehetséges a távozások sorában: színnel formával, iránnyal felvillantva. Somody Péter: masszabézs, könnyű-könnyen és nehezen folyékony, kedve szerint szétterjedő, megszaladó, pasztell, pudingéretű jelen, amely roppantmód érzékekre ható hatásokat

szabadíthat el annak, aki vállalkozik a kalandra. Mellesleg, én szeretem a pudingot. Szotyory László: álomszerűségében is a legérzékibb mélységig valóságos mesejelen énteremtője, aki persze ezzel közösség-stimulálónak tárul szét. Szotyory rendre arról mesél, hogy jó a távolságok éremlyítő meséjében tévelyegni – szeleitől tépetve benne lenni a menetszélben. Tarczy István: a jelenbefeledkezés, önfeledt tűnődés a madárneműeken: paradicsom-, fönix, énekes és pázrasra-ajzott szárnyasok kavarnak ezekben az újjvilágbeli madarakban, mintha ezek ugráltak volna a festő ablaka alatt egy akkori-mostani jelenben. Egy képre egy madár jut, egy madárban a jelen egésze – tojós, tojás, szerenád. Zachar István: a távolság, a messzeség, a távlatosság, a száguldó elvagyódás megtisztító jelene az övé, az ő képeinek sajátja, messzire menni és át élni onnan a rövidülést, hogy itt/itthon lehessen maradni vagy hazajönni.

(Elhangzott a Keresztury ÁMK – Gönczi Galériájában a V8+ „Veszprémi Nyolcak Plusz” kiállítás megnyitóján Zalaegerszegen, 2010. május 12-én)

Enteriőr, az előtérben Deli Anett munkáival

Bohus Áron:
Földtojás

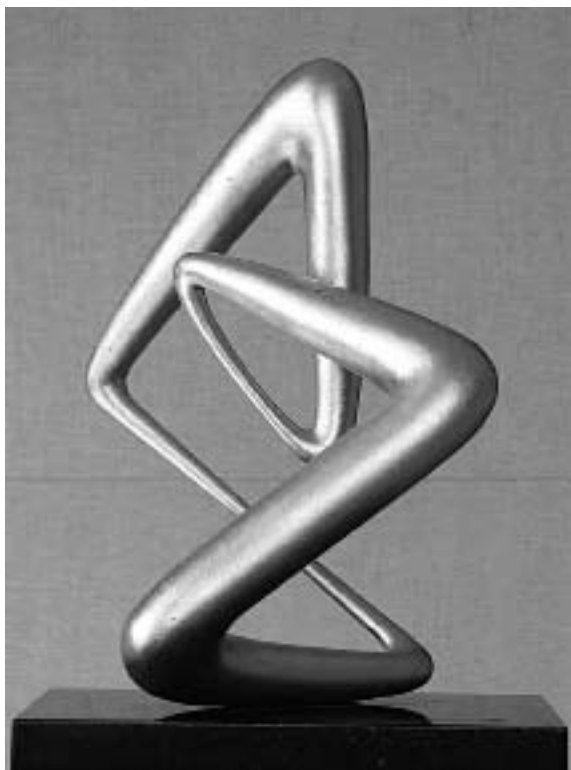

Péntek Imre

Tárlatról-tárlatra

Műfaji kalandozások térben, időben, anyagban (Bohus Áron és Szablyár Zsuzsanna közös tárlata)

Két ismert, budapesti művész mutatkozott be június elején a zalaegerszegi városi kiállítóteremben. Bohus Áron és Szablyár Zsuzsanna. Bohus Áron szobrász-iparművész – bár mondhattam volna fordítva is, hisz manapság a műfajok nincsenek hermetikusan elszigetelve egymástól, a művészi tevékenységek egymásba érnek, áthatják és kölcsönösen megtermékenyítik egymást. Szabaly Zsuzsanna hasonló pályán mozog: az Iparművészeti Főiskola Formatervező tanszékén végzett, de ez nem zavarta abban, hogy a festészet – talán azt is merem mondani: a hagyományos festészet – terén érjen el eredményeket. Mindketten komoly szakmai múlttal rendelkeznek, a középgeneráció számon tartott alkotóegyéniségei. Megemlíthető, hogy házaspárról

Bohus Áron:
Astra Zeneca

Szablyár
Zsuzsanna:
Órszem

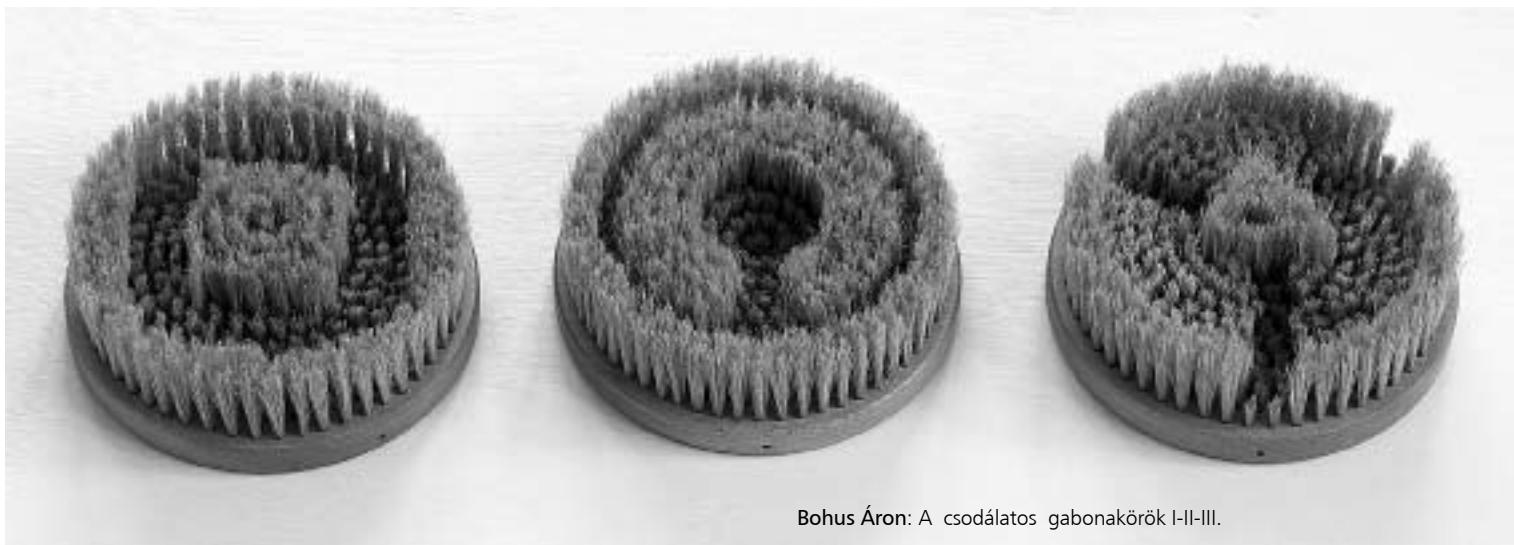
van szó, de ahogy látom – mindketten autonóm személyiségek, akik más-más utat járnak. S talán még megemlíthető, hogy Bohus Áron szülei – Bohus Zoltán és Lugossy Mária – már kiállítottak ebben a térben. Nem kell bizonygatni: nagyszerű művészek. S a generációs-családi folytatás sem méltatlan az előzményekhez. Bohus Áron láthatóan szerényebb kollektívával szerepel. Az ok egyszerű: nagyobb méretű és köztéri munkáinak csak a fotóit hozta el... Simonffy Szilvia a Vízivárosi Galériában rendezett kiállítás katalógusában a következőket írta róla: „Bohus Áron ötvösművész különböző fémtárgyak – díjak, érmek, emlékpénzek,

kisplasztikák, szobrok, cégérek, feliratok tervezésével és kivitelezésével egyaránt foglalkozik. Rendszeresen részt vesz szakmai kiállításokon, érembiennálékon (Sopron), pályázatokon, melyeken számos díjat nyert. A vert érmek mellett öntéssel és mintázással készült bronz érmei karakteres portré sziluettek mutatnak... Bohus a fém mellett agyaggal, gipsszel, fával, néha üveggel is dolgozik, a választott téma, az ábrázolás, a szöveg (a cím) és anyag művészi összhangba hozására törekszik." Szakszerű, pontos megállapítások. Dicséri *Vízilabda-díját*, mely üvegből és bronzból készült, egyszerű, átlátható, de mégis kifejező kompozíció. A kiállított műtárgyról is elmondható: lényegre törő, elegáns formaképzés jellemzi őket – lett legyen szó akár figuratív vagy nonfiguratív műről –, kiváló anyagérzékenység jellemzi hozzáállását. A tárlat egyik szép darabja, a *Vetkőző nő* klasszikus akt, remek arányokkal, finoman mintázott felületekkel, míg az *Astra Zeneca* egy magasba kigyózó, geometrikus „ábránd” – némi lírai felhangokkal. A Wass Albert portré – bár a kiállításon kisplasztikaként jelent meg –, köztérre kívánczó, egyénített alkotás. A két szellemes kompozíció – a *Sarkított Világ és Föld Tojás* – pedig arról szól, hogy a glóbusz is lehet szobrászi téma, mégpedig ilyen groteszk előadásban. Láthatunk kiváló érmekeket, nekünk különösen kedves lehet Wlassics Gyula, a századelő kultuszminiszterének ábrázolása. Ami meglepő – fából is készít érmekeket, plaketteket. A *Kezdet és vég* – melyen egy kis fehér korpusz fekszik a fenyőlap erezetének „hálójában”, igazán meggyőző, hatásos kompozíció. Szép példa arra a bizonyos, már emlegetett anyagérzékenységre. Humoráról tanúskodnak a *Gabonakörök* sorozata, valamint a *Titok és Válság* című, fa- és sörté-összeállítású tárgykollázsok. A tanulság az, Bohus Áron már az új szemléletű generáció tagja: nem finnyáskodik, számára csak megoldandó

feladat van, s ő teljes szakmai tudásával arra törekszik, hogy a megrendelő ötlete, elképzelése minőségben tárgyasuljon el. Valószínű, ettől a mentalitástól, igényességtől lesz valamikor, egykor valódi, eredeti tárgyi kultúránk. Kinti és benti. Ha megérjük...

Szabályár Zsuzsanna itt látható munkái igazában a tájak élményéről szólnak. Magyar táj – magyar ecsettel. Természetesen vannak idegen tájak is, de számomra rendkívül izgalmas és szimpatikus, ahogy friss szemmel, új szempontokat érvényesítve tekint a megszokott, ezerszer feldolgozott környezetre. Róla egy fiatal művészettörténész, Somogyi Borbála írta – a már emlegetett katalógusban –: „Izgalmas, sok egyéni invenciót mutató a képek faktúrája, felépítése.” A festő stílusa olykor – a pasztelles, lágy megfogalmazás, ecsetkezelés – Szőnyit idézi, a finoman vibráló, a színek összehangolásából kialakuló képmező koloritja lírai hangulatokat ébreszt. Az erdő fáinak ritmusa van – ezek a függőleges ritmusok sok variációban jelennek meg. Olykor realiztikusan, máskor elvontabban.

A realiztikus látásmóddal megfestett balatoni képek – lírájukkal, a vízfelszín tükröződéseivel, az ég végtelenségével, megannyi „idegnyugtató felhőjáték” – hogy József Attilát idézzük. S nagy kár, hogy a *Magyar tenger* című kép nem került be a keszthelyi Balatoni Múzeumban rendezett I. Balatoni Festészeti Biennáléra. A tájélményt nemcsak a felszínen keresi: a víz alatt is. A tenger alatti közeg ábrázolása, a fények csillanása, a főszereplő hal előtűnése, a víz remegésének érzékeltetése, igazi festői bravúr. Az „ember utáni csend békéjét” említi Somogyi Borbála a tájképekkel kapcsolatban. A képek egy részére vonatkoztatva, igaza van. Másrészt azonban megjelenik az állat – mint *őrszem*. Megjelenik a víz alatt őrködő halként, és a kerítésen át figyelő kis kutyusként.

Bohus Áron: A csodálatos gabonakörök I-II-III.

Szablyár
Zsuzsanna:
Eső Után

A velencei képek egyikén megjelenik az ember is, mint a szűk sikátorban mozgó turistacsoport. Szablyár Zsuzsanna tud jellegzetes, a kép témájához illő alakokat is teremteni.

Tud papírdomborítással remek fehér ritmusokat a falra varázsolni (*Halászkok, Csodálatos halászat*), vagy épp *Az ember tragédiájához* eredetei szemléletű,

színpadképszerű illusztrációkat készíteni. Műfaji tájékozódása és szakmai felkészültsége az ő esetében is imponáló. Azt mondják: a tehetség és felkészültség karöltve jár. Ez a művészpár esetében több értelemben véve is igaz. Esetük arra is meggyőző példa, hogy a vérbeli profizmus nem akadály, inkább elősegítője a valódi szakmai kibontakozásnak.

Bohus Áron: "Kezdet és vég"- Ég és föld között

„Művek „társalgása” (I. Zalaegerszegi Szalon)

Egy város kulturális életének fontos tényezője a hagyományörzés és -teremtés. Nincs másként ez Zalaegerszegen sem. Kellenek a szilárd pontok és a megújító gesztusok. A képzőművészet terén hasonló a helyzet. Ezért szimpatikus az a tárlat-forma, ami legutóbb a városi művészeket szólította meg, hogy műveiket adják be az I. Zalaegerszegi Szalonra. Messzire nyúlik a szalon kifejezés története, mégis a polgári múlt időszakát, értékes fejleményét villantja fel. A párizsi minta nyomán, a századfordulón a Múcsarnok mellett kialakult egy másik kiállítási intézmény, a Nemzeti Szalon. A divatot követve számos vidéki városunk átvette ezt a formát, különböző variációban. Volt egy idő, amikor ez a szó kiment a divatból, ma újra kedvtelven használjuk. Általában elmondható: a szalon oldottabb kiállítási forma, nem olyan szigorú, rendszerint nem is zsűrizett, gyakran meghívásos alapon rendezik. Hajdan társasági esemény, a jó művek „társalgása” akart lenni. Bemutatni és megmutatni az új, vagy a művész számára fontos műveket. Lazán, kötetlenül. Más kérdés, ami az egerszegi szalon esetében is fennállt: egy *díjzsűri* meghívása.

Milyen hát az összbemutató a Keresztury ÁMK kiállítótermében rendezett, egerszegi szalonról? Jó színvonalú, változatos anyag jött össze. Persze vannak nevek, alkotók, akiket (joggal) hiányolhatunk – erre mondom én, nemcsak a szervezőknek, a művészeknek is van felelőssége abban, hogy adott esetben mi kerül a szalon „falára” –, de végül is nem ez a lényeg. Ami

összejött, az szakmailag vállalható, értékes munkák kollektívja. Alkalmas arra, hogy felkeltse a közönség érdeklődését – a sokszor gyanús, lejáratott kortárs képzőművészet iránt.

Mint mondtam, a szalon oldottabb, toleránsabb megmutatkozást jelent, de azért ne feledkezzünk meg három dologról, ha valóban műalkotásokról (és nem dilettáns vagy amatőr próbálkozásokról) van szó: a hierarchiáról (a kánonról), a minőség- és teljesítményelvről. Ezeknek bárhol és bármikor is érvényesülnie kell. Örömmel láttam, tapasztaltam, a tárlat anyaga eleget tesz mindhárom követelménynek. Ha erről elfeledkezünk, nincs kapcsolódási pont a kortárs irányzatokhoz, áramlatokhoz, egyáltalán a kortárs művészethez. Ezúttal a teljesítményelvről szólnék pár szót – nos, Pinczehelyi Sándor és Wehner Tibor (a zsűri) ítélete szerint Fischer Judit kollektívja tűnt a legegységesebbnek, legeredetibbnek, az ő teljesítménye volt a legkiugróbb. Ezért ő lett a szalondíjas. Szemléletében van valami provokatív, szemtelen gunyorosság, de hát istenem, mikor az ember fiatal, ezt is megengedheti magának. És a szakmai kivétel pedig kifogástalan. A köznapit tárgyak (*Nagyító, Tapasz, Színesek, Cérnák*) ilyen, szinte áhítatos, „magányos” megjelenítése, a banalitás egyszerűségének megemelt, tiszta felmutatása, hadüzenet az élet bonyolultságának. Frimmel Gyula magas fokú mesterségbeli tudással készülő lapjai minden alkalommal megragadják a nézőt, megmozgatják vizuális fantáziáját. Képei felérnek egy időutazással, régi, letűnt, kosztümös korokban, filozofikus meglátásokban, azt is mondhatnám: bölcsességekben, mitikus dimenziókban, s persze – önmagunkban. A *Sziget* című új lapja frissességével lep meg. Ezért lett a szalon különdíjasa.

Miután kedvelem a figurativitást, nekem imponál Tánccos György makacs következetessége, amellyel a fotó merevségét széles, lágy, érzelmetlen ecsetvonásokkal próbálja oldani, új harmóniába hozni. *Csibi* című portréja, szerintem, igazolja törekvéseit. Gábrriel József *Zárvány* című képén pedig új, zöldes derengésű színtónusokat véltem felfedezni, miközben az atmoszférikus ábrázolás szuggesztivitása nem csökkent. A középpontban lévő, bábszerű női test egyszerre beszél a bezártságról és kitarulkozásról. Bárdosi Katinka a nőfestészet kiválóságává küzdötte fel magát, szokatlan nézetű kompozíciói a női lét (hiúság) érzéki titkairól adnak hírt. Az *Én-kép* – mely nem más, mint egy „szárnyas körömcipő” – a feminin-lét kettősségéről ad bizarr látletet, a földi és égi vonzalmakról. (Melyet

Borbás Helga:
Kezdődjön...

Farkas Ferenc:
H. Bosch
madara

Monok Balázs:
Téglaróka

csak fokoz a vörös szín kihívó alkalmazása.) Meglepetés Gyerák Petra erőteljes, groteszk, torzító akt-ábrázolása, az elbillenő szék dinamizmusával. Bedő Sándor szelíd angyalai szintén elbűvölőek, melyek a korán elhunyt festő-barát, Rédey Pisti emlékére szárnyaltak, borongtak a régi Zalaegerszeg házai fölött. Tóth Norbert a teremtésnek, az első emberpár magányának próbál új jelentést adni, kettős „háttalját” (*Nem Ádám – Nem Éva*). Szényi Zoltán az idő kíméletlen munkájának romköltészetében talált ismét szuggesztív témát (*Az öreg templom titka, Búcsú a falaktól*). Szentgróti Dávid viszont a jelen megszállottja: ezúttal a tömegkultúra mitikus tárgyát nagyította fel (*Han Solo lézerpisztolya*), mint valami emblemikus jelképet, míg Borbás Helga zaklatott, kavargó színorgiáival sokkol. Talán a *Királynő* című festménye (egy titokzatos női sziluettel) a leghatásosabb, mert talált egy, a gazdag színárnyalatokat értelmező formát. Ennek épp ellenkezője Horváth M. Zoltán *Imagója*, mely a festői felület végtelenül finom, rafinált megdolgozásával bizonyítja: az egymásba folyó, átalakuló színstruktúráknak is megvan a maga költészete.

Budaházi Tibor szeriális struktúrái ismételt felhívják a figyelmet arra, milyen mélyen, szervesen ágyazódik az elvont jelképek karaktere a népi formakultúrába (*Fal I., Jelek*). Kiss Ágnes Katinka a lendületes ecsetvonásokkal festett, vad színekben pompázó biológiai (növényi-állati) formációkat szervezi képein zaklatott, kavargó, szürreális látomásokká (*Kitörés, Szivárvány előtt*). Míg az ő képein minden „mobil”, középpont nélküli, addig Karner László – ugyancsak kitaró szívóssággal – festi statikus, tömbszerű, egymásba záruló, zárványszerű (megkövült) alakzatait (*Organizmus, Open, Closed*). Monokrómiába hajló sárgái, kékei csak erősítik ezt a súlyos mozdulatlanságot. Nagy Kálmán – aki szintén az analitikus látásmód híve – a Vörös folyó völgyébe kalandozott, amikor vadnyugati motívum-töredékekkel idézte meg a kor későromantikus hangulatát. Németh Klára négyzethalós forma- és színgazdag variációi a geometrikus építkezés lírájáról adnak hírt. A finom, oldott festékfelület a kis kubusokba kényszerítve, ornamentikus, sőt organikus hatást kelt. Németh Miklós jellegzetes, hurkókból, indázó vonalokból szövődő

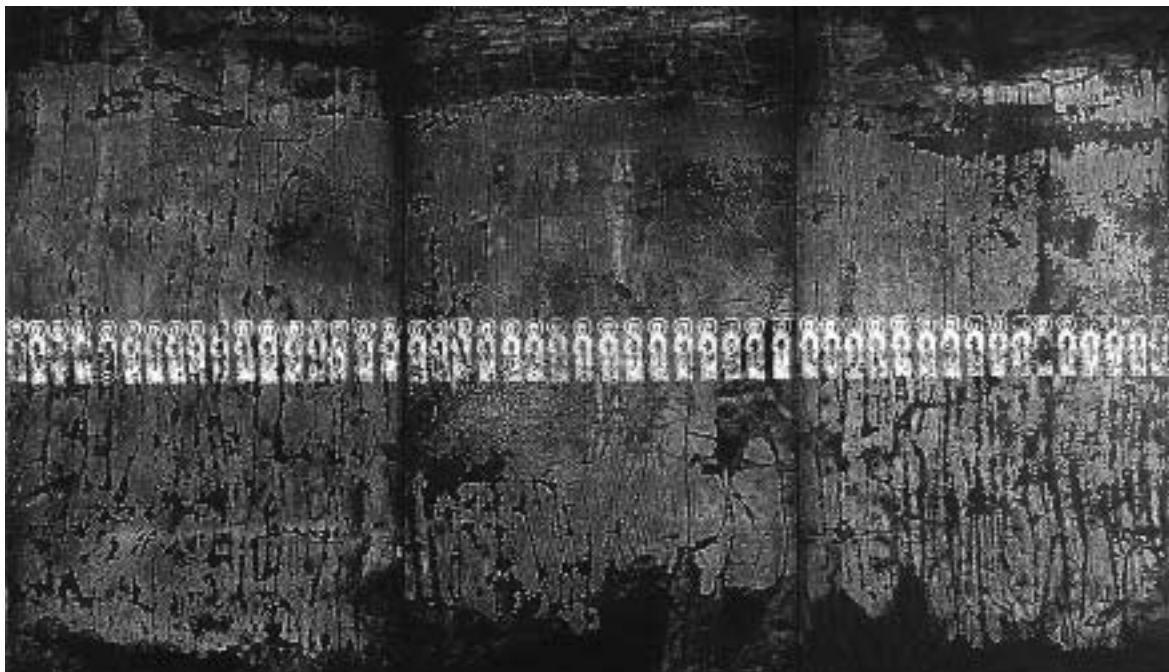
grafikai (*Takarodó, Karnevál*) formai egysíkúságukban is elbűvölők. László Edina a cybertér teremtményét idézi meg, bizonyos tervrajzok segítségével (*Cyber rabbit*), míg Horváth L. Adrián hasonlóan utópikus jövővíziója az *Égi város* terve. Az *Elmúlunk* elégikus hangvételű grafika, míg az *Álom* elmosódó „foltja” egy eidetikus „tudati képmaradvány”.

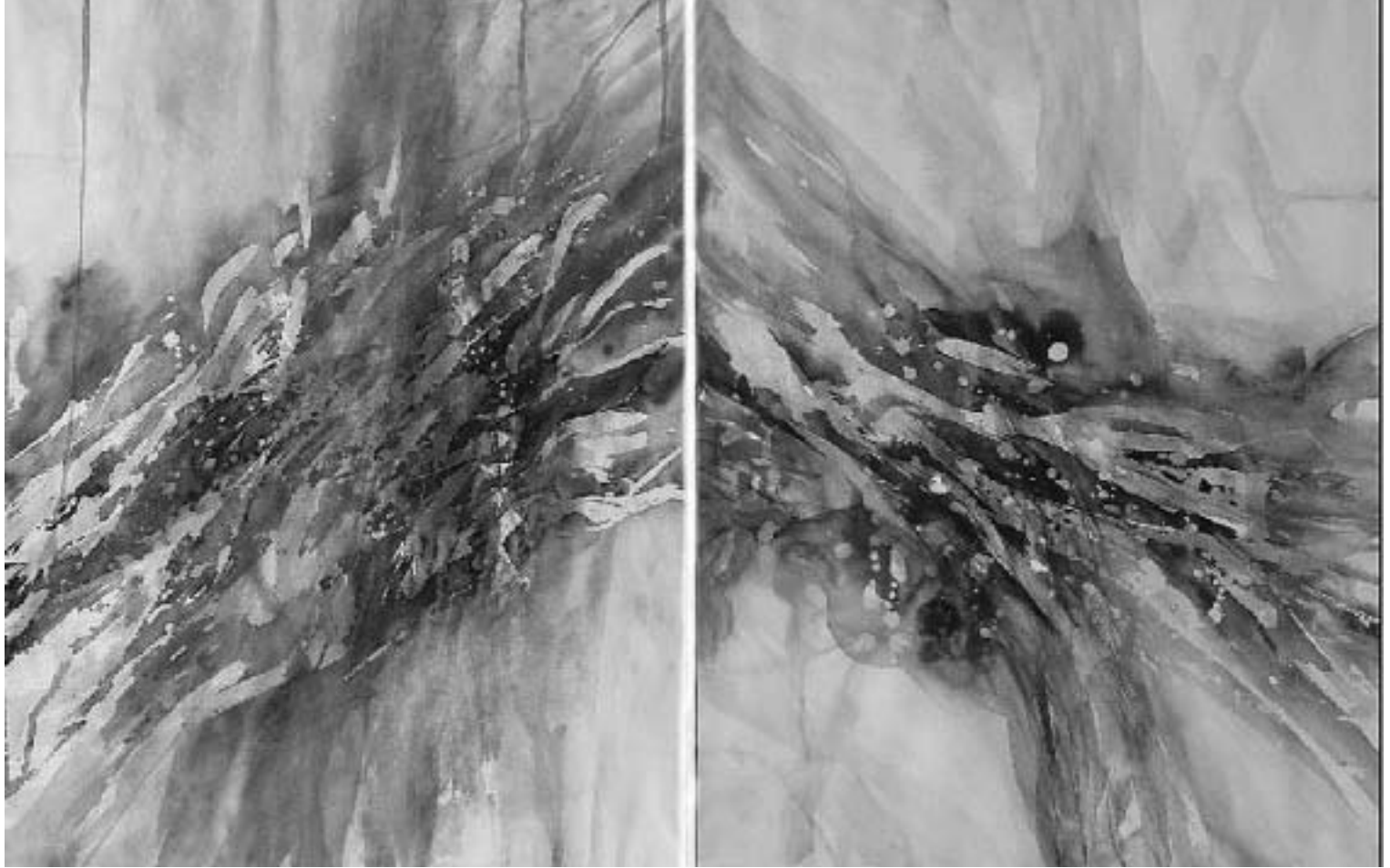
Farkas Ferenc impresszionisztikus, részletező mintázásának mind kiérleltebb, kiforrottabb munkáival jelentkezik. A *H. Bosch madara* nem egyszerű állatfigura, a festő mitikus látomásának plasztikai megfelelője. Újabb „felfedezése” az 1972-ben elhunyt M. C. Escher, holland grafikus. Az ő emlékének szentelt, a művész grafikai stílusában készült, szalagszerűen csavarodó portréja igazi szobrászati bravúr. Fischer György – önálló kiállítása után – ismét igényes összeállítással válaszolt a felhívásra (*Paranoia, Morbidó, Estrella*). Béres János két kisebb, rendkívül kifejező bronz portréja (*Alma-Körte*) arról árulkodik, hogy munkakedve nem csökkent. Horváth László „térdeplő feszülete” szintén hatásos munka, különleges felületéről nem beszélve. Plasztikáinak rusztikusan „borzolt” és krómacél, tükröződő felülete

itt is az anyag lelkivé válásának stációjáról beszél (*Nézz a keresztre, Üzenet*). Monok Balázs *Fekete betonnyula* és *Téglarókája* igazi plasztikai lelemények, a köznapi anyagok átváltoztatásának mesteri megnyilatkozása. Végül a csoport doyenje, Németh János valóban legutóbbi munkáját, a *Noé bárkáját* állította ki. A nagyméretű tondón a Noé tenyeréből kiröppenő galamb – miközben a bárka állatai figyelik – valódi trouvaille, a korábbi bibliai ábrázolások méltó folytatása.

Csak gratulálni tudunk minden egyes „szalonképes” művésznek, remélve, lesz folytatás. Esetleg tavaszi vagy őszi zalaegerszegi szalonként. S ugyancsak bízhatunk abban, a város továbbra is mecénás, ihlető, fórumot biztosító közösség, mely számon tartja – ezen a téren is – értékeit. Jean Renoir *Apám, Renoir* c. könyvében a nagy francia festő gondolatai között találtam ezt a mondatot: „Mi a magyarázata annak, hogy az úgynevezett barbár korokban a művészetet megértették, és a mi civilizált korunkban épp ellenkező a helyzet?” Elgondolkodtató szavak, az 1910-es években. Talán az ilyen események közelebb visznek a megoldáshoz.

Budaházi Tibor: Fal

Laluk György: A pillanat játéka I-II.

Kostyál László

Túl a látható valóságon

**(Laluk György kiállítása
a Balatoni Múzeumban)**

Rendkívül pozitív dolognak tartom, hogy a Balatoni Múzeum kiállításaival olyan időszakban is felvállalja a kortárs képzőművészet népszerűsítését, amikor a kulturális életnek ez a gazdasági válságra különösen is érzékeny szegmense sok tekintetben megroggyanni látszik. Több fórumon olvasható, galériásoktól személyesen is hallottam, hogy a kortárs művészet műkereskedelmi forgalma az elmúlt két évben a töredékére esett vissza. A művészek többsége rendkívüli értékesítési nehézségekkel küszködik. Éppen ezért nagy jelentőséggel bír minden olyan lehetőség, jelesül kiállítás, amely a kortárs művészet és a közönség, vagyis a potenciális vásárlók találkozási pontjául szolgálhat.

Ebben a helyzetben ugyanis nem csupán az a kérdés vetődik fel a korábbiaknál sokkal élesebben, hogy élelmiszert, ruhát, benzint vásároljunk, vagy pedig képet a falra, hanem a kortárs művészet iránti, sokszor kevésbé tájékozott, és legalább olyan kevésbé toleráns kritikák hangja is felerősödik. E néha bizony nem is teljesen alaptalanul vagdalkozó vélemények keresztüztében pedig gyakran kikristályosodik a kortárs művészet lényegére és annak alakítóira vonatkozó, egyre kevésbé megválaszolható kérdés.

Hajdanvolt ifjúkoromban, a nyolcvanas évek fordulója táján (még egy másik társadalmi berendezkedés keretei között) úgy tanultuk, hogy a művészet legfőbb

funkciója a közönség erkölcsi és szellemi téren történő jobbá tétele, valamiféle katarzis, vagy ehhez közeli hatást eredményező esztétikai élmény révén. Ezzel áll szemben – mondták akkor megfellebbezhetetlenül – a „másik oldal” művészete, amely teljes mértékben áruvá vált, ennek kapcsán elidegenedett a közönségtől. Ma, három évtized és a közben lezajló paradigmaváltás után azt látjuk, hogy az előbbi hangok elhalkultak. Ha bemegyünk egy „lakókultúrás” galériába és körülnézünk, a falak tele vannak a giccs határait néha azon át-átbillenve közelítő naplementés tájképekkel, vadászjelenetekkel, csendéletekkel, akt- vagy állatkompozíciókkal. A kortárs galériákba lépve viszont olyan, gyakran nehezen, vagy alig interpretálható alkotások sorával találkozunk, amelyek sokszor csak a vájt szemű szakemberek és a dörzsölt műgyűjtők számára jelentenek fogyasztható élményt, míg a közönség túlnyomó része csak a társadalmi esemény-számba menő vernisszázsok alkalmával mímeli az irántuk való érdeklődést. A fenti problematikát másképpen fogalmazva az elmúlt időszakban teljesen képlékennyé vált, hogy a művészet iránti alapvető stiláris és tematikai kritériumokat a művész képzését és működését alapjaiban biztosító társadalomnak (vagyis az őt „képviselő” politikumnak), az alkotások nagy részét megrendelő, illetve megvásárló, gyakran képzetlen és a kvalitás iránt érzéketlen közönségnek, vagy a „termékét” pusztán státuszával is legitimizáló művésznek kell megszabnia. Laluk György nem csupán művész, de tanár is egyben, így e dilemmát rendszeresen tanítványai elé tárva kell – talán velük közösen – egyfajta megoldáshoz eljutnia, és meghatározni a kortárs művészet kívánatos koordinátáit a fent vázolt háromszögben. A megoldás nem feltétlenül spekulatív alapú, verbálisan adekvát módon megfogalmazható recept, amely a mindennapok patikájában beváltható, és nem is a GPS-szel pontosan követhető helymeghatározás. Aképzőművészek többnyire nem a szavak és az elméletek emberei, a válaszokat inkább vizuális módon fogalmazzák meg, a megoldást pedig nekünk magunknak kell interpretálnunk.

Vegyük sorra Laluk György képeinek előttünk mutatkozó alapvető jellemzőit, amelyek révén a feltett kérdésre egyfajta válasz is kibontakozik. A technikai jellemzőkre kevés szót kell vesztegetnünk, a kiállított képek – néhány egyedi grafika kivételével – akvarellek, amelyek e szép és nehéz technika jellegzetes eszköztárát alaposan kihasználják. A technika jellemzésénél esetünkben fontosabb a kompozíciós jellegzetességek kiemelése. A képek mellé több helyen kitett rövid költői idézetek egyik kulcsszava az összhang, a harmónia. A művész kompozícióiban erre törekszik, azonban a harmónia nem jelent egyben statikus jelleget is. Ellenkezőleg. Egyszer centrifugális, a képmezőből kifelé irányuló mozgást asszociálunk, máskor diagonális lendületet, vagy különböző irányú áramlások ütközését, egyesülését, esetleg a formák pulzáló lüktetését. Olykor

a felületet érezzük hullámzóknak, máskor apró pontok vibrálnak, rajta. Teljes nyugalom egyetlen esetben sincs, az első pillanatban talán statikusnak tűnő kép is megmozdul az elmélyült szemlélő előtt.

Jellegzetes a képek színvilága. Visszatérő szín a kobaltkék és a tág spektrumú sárga, ezek számomra emóciókat közvetítenek, és a kiállított ciklus nagy részének hasonló érzelmi alapállásáról tanúskodnak. Laluk csak kifejezetten indokolt esetben használ égő színeket, koloritja általában finoman, mondhatni elegánsan visszafogott. Képei tónusokban gazdagok, előszeretettel használja ki a festékek vizes oldatának összefolyatásából adódó lehetőségeket, és az ennek révén kialakuló spontán színpásztákat és faktúrákat. Többnyire kerüli az éles színkontrasztokat, bár olykor ezektől sem riad vissza. Különösen is igényes a felületek kialakításában, néhol aprólékos precizitással, máshol erőteljes gesztusokkal dolgozik.

Képei jellemzésénél az egyik legfontosabb kérdés a látott valósághoz való viszonya. Nos ez jóval bonyolultabb annál, hogy egyetlen szóval, akár egy félmondattal megválaszolható legyen. Olyan érzésünk van, mintha képein két réteg feszülne egymásnak, illetve vetülne egymásra, egy látvány alapú külső, és egy látványelemekkel le nem írható, emóciókat és nehezen körülírható belső folyamatokat kivetítő belső. Olykor az egyik, máskor a másik javára billen a mérleg, keveredésük újabb és újabb felfedezéseket eredményez. Bármelyikről is szólunk azonban, meg kell állapítanunk, hogy a művész szinte valamennyi képe hangulatok és érzelmek vizualizálása, és a konkrét látványhoz akkor is kevés köze van, ha a táji elemek, természeti részletek jól felismerhetők. Témái közt hangsúlyos szerepet kapnak az évszakok és a meteorológiai jelenségek (szél, vihar, napsütés stb.), ami alátámasztja meglátásunkat. A konkrét motívumok feloldódnak az áramló, csordogáló, érdekes folthatást eredményezően összefolyó színekben, amelyek valamilyen titokzatos belső érzelmi rezonanciát keltenek az emberben. Az interpretációért meg kell küzdeni, de egyre újabb részletek tűnnek fel, akár izgalmas, önálló mikrokozmoszként (is) értelmezhető rész-felületek, akár egy tóparti részlet, hegyvonulat vagy egy-egy figura formájában.

Laluk képei fölöttébb muzikálisak. A szín-kavalkádok zenei hatást keltenek, amelyek a képtől továbblépve ott visszhangoznak az emberben. A művek által sugárzott dinamizmusból ered az asszociált muzsika ritmusa, belső lüktetése, olykor sodró lendülete, a színharmóniából pedig a dallam. Különös zene ez, de dallama annak ellenére is magával ragad, hogy lekottázni aligha volna lehetséges. A finom akkordok nem csupán az öt párhuzamos vonal segítségével önállóan látható formába, hanem színek, vonalak, és az olykor szinte már-már biomorf módon mozogni látszó formák és foltok révén is.

Az értelmezési síkok közül talán a legfontosabb mindamellett a spirituális. Laluk művészete fölött mindenkor ott lebeg valamiféle visszafogott transzcendencia. Egyszer a tavaszi erdő harsogóan zöld, vibráló lomb-faktúrájának közeiből áradó misztikus fény, máskor a zen tanításaira való finom utalások, vagy egyszerűen a látszólag üres tájban a természeti jelenségek révén érezhetően mégis jelen lévő titokzatos erők keltik fel bennünk ezt az érzést. A művész spiritualizmusának nincs konkrét, egyértelmű irányultsága, inkább a belső szférák és a látható valóságon túli szellemi erővonalak iránti érzékenység tükröződik belőle. A művész keresi ezek forrását, összetevőit és eredőit, megnyit számos asszociációs csatornát, a szentencia kimondását azonban a nézőre hagyja. Mindemellert egyértelműsíti, hogy a dolgok lényegét nem a látható, hanem a mögöttük rejtőző spirituális szférában látja, amelynek megközelítéséhez ő csak egy bizonyos pontig tud segítséget nyújtani, azon túl már kinek-kinek magának kell megtalálni a válaszokat. Számára a „mit?” kérdésnél fontosabb a „hogyan?”, vagyis a transzcendens lényeg megközelítésének módja, lehetőségei.

Talán ez az a pont, amelynek révén a kortárs művészet alakításának kapcsán feltett kérdésre a legteljesebben megtaláljuk Laluk választát. A kívánatos koordinátákat ama bizonyos három pólus között meghatározandó nem mérícskél, nem ad egyértelmű receptet, hanem utat mutat a meghatározáshoz. Nem halat ad az éhezőknek, hanem hálót. A lényegét nem abban látja, hogy kinek kell megszabni az irányt. Ellenkezőleg. Megfordítja a kérdésfeltevést, és azt vallja, hogy a művészet külső jegyei helyett elsődlegesen arra kell fordítani figyelmünket, hogy milyen mértékben segít minket saját belső világunk és a világot mozgató, különösen a láthatón túli erők megértésében. A hangsúlyt a funkcióra helyezi, és e tekintetben nagyon világosan foglal állást. E megoldással könnyen szimpatizálhatunk, ugyanakkor őszinteségre és elmélyülésre van szükség hozzá, amiben a művész a tárlatlátogatás során mindvégig partnerünk marad.

(A Balatoni Múzeumban 2010. június 27-én elhangzott megnyitó beszéd szerkesztett változata.)

Laluk György:
Tavaszi erdő

- Ágoston Csilla** (1988; Győr) A Hús és sakk antológia szerzője.
- Bakonyi István** (1952; Székesfehérvár) Irodalomtörténész, kritikus.
Legutóbbi kötete: Mesterek és tanítványok 2. (Kodolányi János Főiskola)
- Bende Tamás** (1990; Győr) Versekkel jelentkezett a Hús és sakk című, győri fiatalokat bemutató antológiában.
- Büky László** (1941; Szentendre) Kritikus, nyelvész.
- Farkas Boglárka** (Budapest) Költő, prózaíró. Legutóbbi kötete: Befejezetlenül, Kairosz Kiadó, 2009
- Géger Melinda** (1956; Kaposvár) Muzeológus, kurátor.
- Gettó Ferenc** (1988; Pécs) Versei különböző folyóiratokban jelennek meg.
- Hagana Zsolt** (1983; Budapest) A Magyar Írószövetség Íróiskolájának hallgatója.
- Horváth Bernadett** (1992; Győr) A Hús és sakk című antológia szerzője.
- Horváth Veronika** (1990; Győr) Szerző a Hús és sakk című antológiában.
- Horváth Péter** (1951; Szeged) Író, drámaíró. Legutóbbi kötete: Strandregény, Fapadoskönyv Kiadó, 2009
- Jász Attila** (1966; Tatabánya) Költő, esszéista, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: Fürdőkádból a tenger, avagy különbségben a hasonlóság, esszék. (Tiszatáj Könyvek, 2009.)
- Kaj Ádám** (1989; Zalaegerszeg) Költő, drámaíró.
Az idén jelent meg első kötete Magánevangéliumok címmel, a Pannon Tükör Könyvek sorozatában.
- Kelemen Lajos** (1954; Kaposvár) Költő, kritikus, esszéista.
Legutóbbi kötete: Föltett igaz, válogatott és új versek. (Napkút Kiadó, 2010)
- Kilián László** (1961; Veszprém) Prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Igenkönyv, Árgus Kiadó, 2003
- Kósa Sándor** (1954; Budapest) A Magyar Írószövetség Íróiskolájának hallgatója.
- Kostyál László** (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, kurátor.
- Lángi Péter** (1942; Keszthely) Költő, műfordító. Kötete: Késői invokáció, Pannon Tükör Könyvek, 2010
- Mechiat Zina** (1991; Győr) Versei a Hús és sakk antológiában jelentek meg.
- Németh István Péter** (1960; Tapolca) Költő, kritikus, esszéista.
Legutóbbi kötete: Csobánci rekvium, Balaton Akadémia Könyvek, 2010
- Pápes Éva** (1954; Szatta) Költő, kritikus, filmes szakíró.
Megjelent kötete: Szavak egy hangsúlytalan világban, Pannon Tükör Könyvek, 2007
- Péntek Imre** (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: félrebeszéd, Pannon Tükör Könyvek, 2009
- Sebestyén Ádám** (1992; Győr) Versei a Hús és sakk című antológiában szerepelnek.
- Simon Adri** (1974; Szeged) Költő, prózaíró, kritikus. Legutóbbi kötete: Komplemente, Tip Cult, 2010
- Sulyok Bernadett** (1976; Budapest) Irodalomkutató, muzeológus.
- Sütő Csaba András** (1979; Győr) Költő, kritikus, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: disintegration. (Orpheusz Kiadó, 2009)
- Szemes Péter** (1979; Zalaegerszeg) Esztéta, kritikus.
- Turbuly Lilla** (1965; Zalaegerszeg) Költő, prózaíró, kritikus.
Legutóbbi kötete: Szélrosta, Parnasszus Könyvek, 2009.
- Varga Annamária** (1991; Sümeg) Különböző pályázatokon szerepelt, ez az első közlése.